PRIPREME ZA DRŽAVNU MATURU

HRVATSKI JEZIK

VIŠA RAZINA

SKRIPTA

Vinkovci, 2019.

KNJIŽEVNOST

TEMELJNA PODJELA KNJIŽEVNOSTI NA RODOVE:

- LIRIKA
- EPIKA
- DRAMA

LIRIKA

Poezija podrazumijeva duže stihovane vrste (epska poezija) te kraće lirske vrste u kojima se sažeto obrađuje nekoliko osnovnih motiva, najčešće izazvanih osjećajima (ljubav, ushit, žalost, uznemirenost...). Neke su lirske vrste određene još u antici (himna, oda, elegija, epigram, epitaf), a novije su se lirske vrste određivale tijekom vremena (npr. sonet) s obzirom na oblik i raspored stihova.

Epska poezija: opsežnija je, oblikuje likove i uspostavlja posebne uloge pripovjedača, stih je u pravilu jednoličan, a tema značajna za narod ili zajednicu; nižu se epizode, opisuju događaji, likovi su predstavnici vrlina ili mana (likovi su tipovi – predstavnici naroda/kulture/osobine)

- elementi epske poezije: prošlo vrijeme, epska scena, radnja, likovi kao nositelji radnje, epski dijalog i monolog

obilježja epske poezije: stalni epiteti (pridaju se određenim predmetima ili osobama uvijek, bez obzira na konkretnu situaciju u književnom djelu; služe kao vrsta stalne ukrasne karakterizacije, utvrđuju opće osobine; u narodnoj poeziji *crvena jabuko, bijelo lice* ili kod Homera *hrabri Ahilej, brzonogi Ahilej, vjerna Penelopa, lukavi Odisej*), antiteza (poredba utemeljena na opreci, suprotnosti), slavenska antiteza[1] (pitanje, negacija tog pitanja i odgovor na njega), formulaičan način izražavanja (slični početci i završetci, stalni epiteti i sl.), epski deseterac (stih narodne

[1] *Što se bijeli u gori zelenoj?*
Al' su snijezi, al su labudovi?
Da su snijezi, već bi okopnuli,
labudovi već bi poletjeli.
Nisu snijezi, nit su labudovi,
nego šator age Asan-age.
(Asanaginica, hrvatska usmena pjesma*)*

epske poezije; stalna cezura[2] nakon četvrtog sloga dijeli ga na dva dijela koji zajedno čine cjelinu te stih ne može završiti riječima koje ne bi mogle biti na kraju rečenice)

- ep: najvažnija književna vrsta epske poezije, zahvaća život nekog naroda ili doživljaje nacionalnih junaka
- epska pjesma: kraći oblik epske poezije, često povezana u cikluse, nizove iste tematike
- prijelazne vrste lirske i epske poezije: balada i poema (povezuju pripovijedanje kao obilježje epske poezije i izricanje misli, osjećaja kao obilježje lirske poezije)

U početku je ona bila gotovo nerazdvojno vezana uz glazbu i ples. U antičkoj Grčkoj takve pjesme su obično bile pjevane uz pratnju nekog glazbenog instrumenta. Obično je to bila leut ili lira, pa je tako i nastala riječ lirika. Dijelila se na mondijsku (jedan pjevač) i na korsku pesmu. Već kod nekih antičkih pjesnika (Alkej, Sapfa, Pindar, Anakreont...) riječi pjesme postale su važnije od glazbene pratnje pa je i sama pjesma sve više postajala samostalna jezička umjetnina. (webograd.tportal)

TRADICIONALNI LIRSKI OBLICI

HIMNA

Himna (grč. *hymnos,* pjevanje, pjesma) je pjesma posvećena nekomu ili nečemu što čovjek smatra vrijednim najvećeg poštovanja, divljenja, obožavanja. Obraća se onome kome je posvećena, uzvišenog je tona, svečanog, polaganog ritma, a motivi naglašavaju osobine onoga o čemu se govori, ponavlja se emocionalni odnos pjesnika prema onome o čemu se govori.

Antun Mihanović, *Horvatska domovina* – objavljena prvi put 1835. u *Danici*. Uglazbio ju je Josip Runjanin 1846., a 1891. prihvaćena je kao hrvatska himna (prvi je put pjevana kao himna prigodom izložbe Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva u Zagrebu, 1891.). Pjesma

[2] **Cezura** je stalna granica među riječima iza nekog sloga, provedena u svim stihovima koja dijeli stih na manje dijelove te pridonosi prihvaćanju ritma kao pravilne izmjene stalnih manjih jedinica.

ima 14 strofa, a za himnu su uzete prve dvije i posljednje dvije strofe pod naslovom *Lijepa naša domovino* (*Lijepa naša*).

ODA

Oda je pjesma uglavnom posvećena nekoj osobi ili nečemu prema čemu se osjeća privrženost, poštovanje, ljubav. Vjerojatno se razvila iz korskih pjesama. Grčki pjesnici Pindar (5. st. pr. Kt.) i Alkej (oko 600. god. pr. Kr.) te rimski pjesnik Horacije (1. st. pr. Kr.) stvorili su uzorak ode koji se uglavnom zadržao do danas, iako se uzvišan, patetičan ton kojim su nekada pisane ode kasnije primjenjivao na vrlo široko tematsko područje. Poznate su ode hrvatskih književnika Petra Preradovića (*Rodu o jeziku, Bogu, Smrti, Nada, Majci*) i Ivana Mažuranića.

EPITAF

Epitaf je pjesnički oblik koji označava nadgrobni natpis koji na određen, jezgrovit način izražava odnos prema prolaznosti života i ljudskoj sudbini. Često su duhoviti, misaoni i koncizni (kratki). Naši su najbolji epitafi na stećcima (nadgrobno kamenje koje se javlja u Bosni i okolnim zemljama u XII. st.).

EPIGRAM

Epigram je u Grčkoj prvotno označavao natpis u kamenu, a potom kratku, duhovitu, satiričnu pjesmu u kojoj se iznimno sažetim izrazom i neočekivanim zaključkom iznenađuje čitatelj. Najpoznatiji književnici koji su pisali epigrame su Rimljanin Marcijal i Grk Simonid, a među hrvatskima Stanko Vraz, Antun Gustav Matoš, Gustav Krklec.

Ad hominem[3]

Neki glupan prijeti da ću biti lupan,
ko da iza tog on neće ostat glupan.
(A.G. Matoš)

ELEGIJA

[3] Vrsta pogrešnog argumenta. Umjesto da se nečija tvrdnja pobije, blati se zagovornik te tvrdnje.

Elegija je pjesma u kojoj se izražava tuga, bol, žaljenje za nečim nedostižnim. U Grčkoj se književnosti elegijom smatrala svaka pjesma napisana elegijskim distihom,[4] a u rimskoj se književnosti razvila ljubavna elegija. Nakon Ovidijeve zbirke *Ex ponto* (*S Crnog mora*) elegijom se smatraju pjesme tuge, boli, žaljenja. Elegije su pisali: Juraj Šišgorić (*Elegija o pustošenju šibenskoga polja*), S. S. Kranjčević (*Uskočke elegije, Iseljenik*), Vladimir Nazor (*Topuske elegije*), Ivan Česmički (*U smrt majke Barbare*), Franjo Ciraki (*Florentinske elegije*).

DITIRAMB

Ditiramb (grč. *dithyrambos*, jedan od epiteta boga Dioniza, a kasnije oznaka pjesme u Dionizovu čast) je pjesma u kojoj se naglašeno iznosi oduševljenje i radost, slave se tzv. životne radosti tonom podignutim do zanosa. Prvotno je imala obredni karakter (u čast Dionizu), oblik dijaloga i narativne umetke, no kasnije lirski ton. Pripada tzv. anakreontskim pjesmama (prema grč. pjesniku Anakreontu) u kojima se slave životne radosti, vino, vinsko raspoloženje. Poznati je primjer u hrvatskoj književnosti pjesma *Cvrčak* Vladimira Nazora.

TEMATSKA PODJELA POEZIJE

- rodoljubne/domoljubne (*Moj dom,* S. S. Kranjčević), pejzažne (*Jutro,* Vladimir Vidrić), ljubavne (*Zaljubljen u ljubav,* Josip Pupačić), religijske/duhovne (*Isus čita novine,* Nikola Šop), misaone, šaljive, intimne, antiratne, socijalne (*Vagonaši,* Dobriša Cesarić)...

PJESMA U PROZI

- prijelazni umjetnički oblik između slobodno, nesimetričnog stiha i proze, sadržava elemente lirike (lirsku temu, ritam, stilske figure, pjesničke slike...)
- prvi se put javlja u *Gasparu noći* A. Bertranda 1846. godine, no proslavio ju je Charles Baudelaire svojim *Malim pjesmama u prozi* iz 1869. godine

[4] Dvostih sastavljen od jednog heksametra (stih od šest stopa – pet daktila ili spondeja i jednog spondeja ili troheja)) i jednog pentametra (stih od pet stopa).

- Fran Mažuranić (pjesma u prozi *Svemir*), Ivo Andrić (*Poimam i shvaćam*, *Bog izbija kao svjetlo*), S. S. Kranjčević, Miroslav Krleža (*Snijeg*)

DIJALEKTALNA POEZIJA

- izražavanje zavičajnim govorom: kajkavci Fran Galović (*Jesenski veter, Crn – bel,* zbirka pjesama *Z mojih bregov*), Dragutin Domjanić (zbirke *Kipci i popevke, V suncu i senci,* pjesma *Ciklame, krvave ciklame*); čakavci Vladimir Nazor, Drago Gervais, Mate Balota...

LIRSKO-EPSKE VRSTE

- obilježja i lirskoga (osjećajnost, slikovitost, ritmičnost) i epskoga (fabulu, likove).

Balada je lirsko-epska pjesma koja pjeva o stradanjima i nesrećama, vrlo često završava smrću glavnoga junaka. Ima polagani ritam i tužnu intonaciju.

Romanca je lirsko-epska vrsta najčešće ljubavne tematike koja na živ i vedar način obrađuje neki događaj.

Povjestica se također smatra epsko-lirskom pjesmom povijesnoga sadržaja ili s temom iz legendi i narodnih predaja. U nas je najpoznatiji pjesnik povjestica August Šenoa.

STILSKA IZRAŽAJNA SREDSTVA (STILSKE FIGURE)

FIGURE DIKCIJE - temelje se na učinku pojedinih glasova ili zvukova u govoru (tu spadaju i figure ponavljanja)

Naziv	Tumačenje	Primjer
Asonanca	Ponavljanje istih samoglasnika radi	„**O**na je **o**pet kao prv**o** **O**bičn**o** mal**o** jadn**o** drv**o**“ (D.

	postizanja nekog efekta.	Cesarić)
Aliteracija	Ponavljanje istih suglasnika radi postizanja nekog efekta.	„Smrt do smrti. Smrt do smrti. Smrt su stope moje.“ (J. Kaštelan)
Anafora	Ponavljanje riječi na početku stihova.	***„Ljubav****, to je rana, i ta rana peče,* ***Ljubav*** *boli, boli, kao život boli“* (A. G. Matoš)
Epifora	Ponavljanje riječi na kraju stihova.	„Djedi vaš rodiše se **tudijer** Oci vaš rodiše se **tudijer** I vi isti rodiste se **tudijer**“ (I. Mažuranić)
Simploka	Ponavljanje riječi na početku i na kraju stihova.	**„To sada** gleda **on** **To sada** misli **on** **To sada** sanja **on“** (D. Cesarić)
Onomatopeja	Oponašanje zvukova iz priroda.	„I cvrči, cvrči cvrčak na čvoru crne smrče“ (V. Nazor)
Anadiploza	Ponavljanje riječi s kraja jednog na početku drugog stiha.	„Vinograd je moj svenuo, **neveseo**, **Neveseo**, i ja venem“ (D. Tadijanović)

FIGURE RIJEČI (TROPI): nastaju promjenom osnovnog značenja riječi

Naziv	Tumačenje	Primjer
Metafora	Riječ ili izraz prenesena značenja (prijenos značenja po sličnosti)	„Iz rasprsnutih šipaka u vrtu krv se cijedi.“ (A. B. Šimić)
Metonimija	Prijenos značenja po bliskosti (po nekim stvarnim odnosima)	*Čitam Matoša.* *Isprosio je njezinu ruku.*
Alegorija	Proširena metafora.	Npr., basna je djelo u alegoriji.
Personifikacija	Davanje ljudskih osobina ostalim bićima, stvarima, pojavama	„...krvare crvene noge mjeseca“ (A. B. Šimić)
Epiteti	Ukrasni pridjevi	„O **lijepa**, o **draga**, o **slatka**

		slobodo…“ (I. Gundulić)
Pleonazam	Suvišna uporaba riječi	„...crneći se **crnim vranama**“ (Matoš)
Perifraza	Definicija ili izraz kaže se umjesto naziva za nešto	Lijepa Naša (umjesto Hrvatska), kralj životinja (lav), Zemlja Izlazećeg Sunca (Japan)
Eufemizam	Uporaba blaže riječi	zaobilaziti istinu (lagati), biti malo veseo (pijan)
Sinegdoha	Dio se uzima za cjelinu	Neću maknuti malim prstom.
Simbol	Neka riječ ili pojava zamjenjuje senejgovom alegorijskom oznakom. Stalni simboli = amblemi	maslinova grančica - simbol mira srce - ljubav

FIGURE MISLI: odnose se na širi smisao onoga što je rečeno

Naziv	Tumačenje	Primjer
Etimološka figura	Ponavljanje istog korijena u dvije ili više riječi	„Kad sam bio sasvim **mali malac**, pušio sam nožni palac.“ (Z. Balog)
Litota	Uporaba blažeg izraza, i to negativnog i suprotnog.	„Moj prijatelju, **mene više nema**“ (D. Cesarić)
Poredba (usporedba)	Uspoređivanje pojmova	„I plovio je sve to više ko da se kani dić' do Boga“ (D. Cesarić)
Antiteza (<u>kontrast</u>)	Stavljanje u opreku suprotnih pojmova kako bi se iskatnuli	„...i zapad biva bljeđi, crveniji šipci“(A. B. Šimić)
Ironija	Iskazivanje suprotnog od onoga na što se misli.	Ma baš je pametna!
Hiperbola	Preuveličavanje	„**Vele** gore, **veli** ljudi... **Silni** gromi, **silni** udi“ (A. Mihanović)
Gradacija	Postupno jačanje	„sva srebra, sva zlata, svi

	(klimaks) ili slabljenje (antiklimaks) početnog dojma	ljudski životi ne mogu bit plata tvoj čistoj ljepoti." (Gundulić)
Slavenska antiteza	Sastoji se od pitanja, negacijetog pitanja i odgovora	„Šta se bijeli u gori zelenoj? Al je snijeg, al su labudovi? (...) "Nit je snijeg, nit su labudovi, nego šator age Hasanage.“ (Narodna, *Hasanaginica*)
Oksimoron	Spajanje protuslovnih pojmova	*cvjetovi zla, zimsko ljetovanje, mladi starac*
Paradoks	Misao koja je u sebi protuslovna ili suprotna općem mišljenju	„I što smo nebu bliži, sve od neba smo dalji!“ (Kranjčević)

SINTAKTIČKE FIGURE: odnose se na poredak riječi u rečenici

Naziv	Tumačenje	Primjer
Polisindenton	Nizanje veznika bez gramatičke potrebe	„I lampa gori, I gori u magli, I već je noć. I nema ga sutra, ni prekosutra ne, I vele da bolestan leži“ (Cesarić)
Elipsa	Izostavljanje riječi u rečeničnoj cjelini	„Na ruci mojoj žalosnoj crveni prsten Javorov.“ (Tadijanović)
Inverzija	Obrnuti poredak riječi	„U dvorani kobnoj, mislima u sivim.“ (Matoš)
Asindenton	Izostavljanje veznika, nizanje riječi bez gramatičkog povezivanja	„Zuji, zveči, zvoni, zvuči, Šumi, grmi, tutnji, huči, - To je jezik roda moga!“ (P. Preradović)
Retoričko pitanje	Pitanje koje ne traži odgovor	„Kakvo tajanstvo kriju vaša uda i koje nade statue vam rijetke?“ (T. Ujević)

RIMA (srok, slik)

- glasovno podudaranje, uglavnom na kraju stiha

- parna: vezuje dva uzastopna stiha (aa, bb, cc, dd)

- **ukrštena:** dolazi naizmjence u stihovima (abab)

- **obgrljena:** abba

- **nagomilana:** jedna rima u više stihova (aaa bbb)

- **isprekidana:** bez čvrste sheme (abcb, abcda)

- **prava** ili **pravilna:** rima u kojoj se podudaraju naglašeni glasovi i svi glasovi koji slijede iza naglašenih (*dáma - sáma*)

- **čista:** rima u kojoj se podudaraju i vrste naglasaka

- **neprava:** glasovno podudaranje počinje iza naglašenog sloga

STIH

- jedinica pjesničkog govora određena posebnom grafičkom, ritmičkom i zvučnom organizacijom

- prema broju slogova: šesterac, sedmerac, osmerac, deveterac...

- **osmerac:** u starijoj književnosti bio je značajan tzv. **simetrični osmerac** koji ima osam slogova i cezuru (stanku) iza četvrtog sloga

- **deseterac:** tzv. **lirski deseterac** (ima cezuru iza petog sloga), **epski deseterac** (cezura iz četvrtog sloga)

- **dvanaesterac:** tzv. **dvostruko rimovani dvanaesterac** (ima cezuru nakon šestog sloga i parne rime prvih dijelova stiha i krajeva stihova) → značajan je u hrvatskoj renesansi (npr. Marulićeva *Judita: Dike ter hvalenja presvetoj Juditi, / I smina nje stvorenja hoću govoriti*)

- **stih bugaršćice:** najčešće petnaesterac ili šesnaesterac s cezurama iza sedmog, tj. osmog sloga

- **heksametar:** stih koji se temelji na izmjeni dugih i kratkih slogova; sastoji se od šest stopa, daktila, od kojih se posljednji može zamijeniti jednim trohejem. Njime su pisani naznačajniji antički epovi, npr. Homerovi epovi *Ilijada* i *Odiseja,* Vergilijeva *Eneida*

- **slobodni stih:** ne poštuje ustaljene uzorke ritmičke, metričke, grafijske organizacije; u hrvatsku ga je književnost uveo **Antun Branko Šimić** (*Preobraženja*), a prvom se zbirkom pjesama pisanih slobodnim stihom smatra zbirka *Vlati trave* američkog književnika **Walta Whitmana**

STROFA

- skup stihova koji uglavnom čine veću grafički odvojenu cjelinu

- distih, tercina, katrena, kvintina (pentastih, peterostih), sestina, septima (sedmerostih), oktava

- **elegijski distih:** strofa od dva stiha (heksametar i pentametar)

- **safička strofa -** utemeljila ju je Sapfa (četiri stiha: tri jedanaesteraca i jedan peterac)

- alkejska strofa - četiri stiha (dva jedanaesterca, deveterac i deseterac)

- poljski krakovjak - katreni, šesterci s rimom *abcb* (Vrazove *Đulabije* npr.)

SONET (zvonjalica)

- dva katrena i dvijet tercine, najčešće jedanaesteraca s rimom *abba abba cdc cdc* ili *abba abba cde cde*) → **talijanski** ili **Petrarkin sonet**

- od tri katrena i jednog distiha s najčešćim rasporedom rime *abab cdcd efef gg* → **elizabetanski** ili **Shakespeareov sonet**

EPIKA

EPSKA KNJIŽEVNOST

Epika ili epska književnost *(grčki: epos,* riječ, govor, a zatim i priča, pričanje*)* skupni je naziv za književna djela u kojima se pripovijeda o nekim događajima koja imaju radnju i likove.

VRSTE I OBLICI

Epika obuhvaća svu pripovjednu književnost u stihu i prozi. Epska djela u stihovima ili epska poezija jesu epska pjesma i ep. Proznih epskih oblika ili pripovjedne proze ima više oblika i vrsta. Najjednostavniji (i najkraći) pripovjedni oblicu su vic, crtica i anegdota, a složeniji (razvijeniji) legenda, predaja, bajka, pripovijetka, novela i roman.

TEME I MOTIVI PRIPOVJEDNOGA DJELA

Svako pripovjedno djelo govori o nekoj temi. **Tema** je glavni predmet pripovijedanja, opisivanja ili prikazivanja u književnom djelu. Temu pisac pronalazi i izabire u stvarnom ili zamišljenom životu. Odabranu temu pisac književno oblikuje fabulom, likovima, izborom forme. Tema je najčešće izražena u naslovu djela. Ona može biti formulirana u konkretnom ili slikovitom (metaforičkom, simboličkom) obliku i značenju. S obzirom na to da se određenom temom na širok način zahvaća predmet književnog djela, uz temu postoje i brojne manje tematske jedinice. To su **motivi**[5]. Temeljna misao koja prožimlje književno djelo zove se ideja djela (u njoj je sadržan smisao, piščeva namjera).

PRIPOVJEDAČKI POSTUPCI

U obradi i iznošenju svoje teme prozni se pisac, pripovjedač koristi **pripovijedanjem** (naracijom), **opisivanjem** (deskripcijom) i **razgovorom** (dijalogom).

Pripovijedanjem se razvija fabula književnog djela te otkrivaju različiti stupnjevi radnje o kojoj nas pisac izvješćuje.

Prozno (pripovjedno) djelo sadrži i veći broj opisa. Najčešće su to opisi

vanjskog, fizičkog izgleda lika ili unutrašnjega, osjećajnog ili psihičkog stanja lika. U prvom slučaju riječ je o ulozi opisa u stvaranju vanjskoga, a u drugome u stvaranju unutarnjega ili psihičkog portreta. S obzirom na prostor u kojemu likovi žive i djeluju, pojavljuju se i različiti opisi interijera (unutrašnjosti sobe, škole, broda, crkve, dvorca i sl.) i eksterijera (vanjskog prostora - dvorišta, parka, vrta, ulice i sl.). Pisac nastoji tim opisima što uvjerljivije predočiti određeni lik te prostor u kojemu se nalazi, a koji je bitan i za mjesto zbivanja. Posebna su vrsta opisa u djelu opisi prirode koji predočuju pejzaž.

Razgovor (dijalog) u djelu pridonosi življem razvoju radnje i

[5] **Motiv** je najmanja temstska jedinica. Motivi čine temu.

jasnijem oblikovanju likova. Dijalog se pojavljuje kao direktan, u obliku upravnog govora, ili kao indirektan, u obliku neupravnoga govora. **Monolog** je govor jednoga lika. **Unutarnji monolog** je način iznošenja misli književnoga lika u kojemu se pripovjedač nastoji poistovjetiti s likom i ispričati njegova razmišljanja.

PROZA U TRAPERICAMA – proza u kojoj se pojavljuje mladi pripovjedač koji je uglavnom i glavni lik (učenik, student, adolescent) koji u 1. licu pripovijedanja izgrađuje svoj stil na temelju govornoga jezika gradske mladeži i osporavanja tradicionalne i postojeće kulture. (*Lovac u žitu,* J. D. Salinger)

FABULA I KOMPOZICIJA KNJIŽEVNOGA DJELA

Fabula je slijed događaja uzročno-posljedično povezanih u vremenskom slijedu kakav se može dogoditi u zbilji. Fabula može biti jednostavna ili nerazvijena (obično u kraćim pripovijetkama, novelama, bajkama, basnama) te složena ili razvijena (u pripovijestima i romanima). Razvijena fabula sastoji se od glavne radnje i niza sporednih radnji, od kojih neke mogu biti i zaokružene cjeline ili epizode.

Kompozicija je međusoban odnos pojedinih dijelova književnoga teksta. Sastoji se od ovih odrednica: a) početka radnje (uvoda), b) zapleta (događaja koji potiče daljnja zbivanja), c) vrhunca radnje (najnapetijeg dijela), d) raspleta (događaja koji potiče rasplitanje radnje), e) završetka.

Događaji u pripovjednom djelu mogu biti prikazani **kronološkim** (vremenskim) slijedom, ali i ne moraju. U nekim pripovjednim tekstovima pisac se vraća u prošlost, a takav postupak nazivamo **retrospekcija**.

PRIPOVJEDAČ I PISAC

Pripovjedača je važno razlikovati od pisca. **Pisac** je stvarna osoba koja piše književno djelo, a **pripovjedač** je osoba koja pripovijeda u književnom djelu. Tako pisac može napisati književno djelo u kojem je pripovjedač npr. djevojčica od 10 godina.

Pripovjedač može pripovijedati u 1. licu (ja-oblik pripovijedanja) ili u 3. licu
(on-oblik pripovijedanja).

KNJIŽEVNI LIK

Glavni lik je nositelj glavne radnje, o njemu se najviše govori, on je najplastičnije okrakteriziran, on je taj koji rješava probleme i sudjeluje u svim važnijim događajima. Ostali likovi su sporedni, oni su manje važni, ali su u nekim odnosima s glavnim likom i utječu na radnju. Način na koji je pisac opisao lik, način na koji se lik ponaša, govori, kreće, razmišlja i djeluje zove se karakterizacija lika. **Vanjski opis lika** je opis njegova izgleda i odjeće, a unutarnji opis lika je opis njegovih razmišljanja, osjećaj i njegove naravi. Za **unutarnji opis lika** postoji više vrsta karakterizacija.

Etička karakterizacija otkriva etičke/moralne osobine lika; govori kako se lik odnosi prema drugome liku, prema radu, narodu domovini (pošten/nepošten, hrabar/kukavica, marljiv/lijen, pravedan/nepravedan, istinoljubiv/lažljiv, čovječan/nečovječan, itd.).

Psihološka karakterizacija je takav književni postupak kojim se prikazuje unutarnji život lika (osjećaji, raspoloženja, misli, stanja svijesti i podsvijesti).

Sociološka karakterizacija opisuje društveno podrijetlo lika, način na koji sredina utječe ne njegovo ponašanje, stavove o životu i svijetu.

Govorna karakterizacija je takav književni postupak kojim književnik govorom lika (npr. zavičajnim dijalektom, slengom, uzrečicama, osobitim stilom govora) karakterizira lik i tako čitaelja upoznaje se s njegovim podrijetlom, osobinama, obrazovanjem i sl.

PRIPOVJEDNA PROZA

Postoji više oblika i vrsta proznih književnih djela. Crtica je kraća pripovijetka koja obično iznosi događaj u kojem sudjeluju jedan, dva ili tri lika, a na kraju najčešće dolazi do neočekivana obrata.

Anegdota je kratka i duhovita priča s naglašenom poukom.

Vic je kratak prozni oblik s neočekivanim obratom, s ciljem izazivanja komičnog dojma, temelji se na dvosmislenosti riječi, sastoji se od nekoliko pitanja i odgovora.

Pripovijetka je kraće prozno djelo koje govori o nekome događaju u kojem ne sudjeluje velik broj likova. Smatra se srednje dugom proznom vrstom, od novele je razlikuje temeljitija karakterizacija likova, širi opisi i duže pripovijedanje.

Novela je kraća pripovijetka u kojoj je težište na psihološkom, unutarnjem portretu lika za izabranom dijelu njegova života. Izraz joj je sažet, ograničuje se na jednog, odnosno najviše dva temeljna lika i jedan događaj, a završava poentom, naglim preokretom radnje ili isticanjem nekog detalja koji se prije činio nevažnim (utječe na snažan dojam čitatelja). (*Gost,* Vjekoslav Kaleb, *Cvijet sa raskršća,* A. G. Matoš)

Basna je kratka priča u kojoj su glavni likovi životinje koje predstavljaju ljudske osobine, uvijek nosi pouku. Opažaju se i opisuju pojave iz prirode ili života koji se mogu shvatiti u prenesenom smislu. Ne nudi odgovor na pitanje razdiobe dobra i zla, to je ostavljeno čitateljevoj prosudbi.

Bajka je pripovjedno djelo u kojem se pojavljuju likovi i događaji koji nisu mogući u stvarnome životu; najčešća tema je borba dobra i zla (H. C. Andersen, braća Grimm, I. Brlić Mažuranić). Oblikuje poseban svijet želja i mašte. Čudesno i nadnaravno isprepliće se sa zbiljskim.

Moderna bajka je vrsta kratkoga proznoga djela u kojemu nema tipičnih bajkovitih bića (vila, patuljaka, zmajeva), nego su nositelji radnje obično djeca ili životinje koje govore, razmišljaju i nose se s istim problemima s kojima se nose i ljudi. Moderna bajka na ohrabrujući i motivirajući način progovara o teškim temama (npr. o neuklopljenosti u sredinu, traženju samoga sebe i smisla života).

Roman je najsloženije prozno djelo s mnoštvom događaja i likova. Do 20. stoljeća gradio se na razvijenoj fabuli s intrigom i brojnim epizodama.
Postoje i različite vrste romana:

a) dječji - glavni likovi su djeca, radnja jednostavna i uzbudljiva,

b) povijesni - prikazuje neku društvenu sredinu iz prošlosti

c) pustolovni - sadrži neobične, uzbudljive, pustolovne događaje

d) znanstveno-fantastični - prikazuje moguća znanstvena dostignuća u budućnosti

e) kriminalistički - radnja vezana uz neki zločin i potragu za njegovim počiniteljem

f) socijalni/društveni - prikazuje društvene nepravde, odnos bogatih i siromašnih,

nebrigu društva za obične, male ljude, nejednakost, siromaštvo i bijedu

g) psihološki

h)ljubavni

Mit je kratka književna vrsta koja govori o postanku svijeta, čovjeka, ljudskoga društva, jezika ili nekih pojedinaca i junaka. Razlikujemo ga od filozofije ili znanosti. Pojedini mitovi služe za razumijevanje cjelovitoga sustava mitologije (opsežna grčka i rimska mitologija) koji je u temelju svake kulture. (*Orfej i Euridika*)

Legenda je pripovijest u prozi (a može biti i u stihu) u kojoj su povijesni i biografski podatci isprepleteni s nevjerojatnim i fantastičnim događajima. Temelji se na pučkom vjerovanju i razvija se u isprepletanju mitskih, fantastičnih i zbiljskih događaja.

Biografija je književno djelo koje opisuje život stvarne ili izmišljene osobe, ali tako da ne navodi samo konkretne podatke iz života, nego zadire dublje u ljudske motive, vrline i mane, način na koji se osoba nosila s problemima i osjećajima.

Autobiografija je vrsta biografije u kojoj autor piše o samome sebi, vlastitim događajima u kojima je sudjelovao, ljudima koje je poznavao i sl. (*Kamen na cesti,* Marija Jurić Zagorka)

Memoari su prozno djelo u kojem pisac iznosi sjećanje na događaje u kojima je sudjelovao.

Dnevnik je prozno djelo u kojem pisac iz dana u dan (kronološki) iznosi svoje događaje, misli, osjećaje i raspoloženja.

Putopis je prijelazni oblik između književnosti i znanosti. U njemu se umjetnički oblikuje precizan opis nekoga putovanja i u nj autor unosi svoje dojmove, osjećaje, stajališta, prosudbe. (*Putositnice,* Antun Nemčić)

DRAMA

Drama ili dramska književnost obuhvaća književna djela koja su prvenstveno namijenjena **izvođenju na pozornici.** Iako se dramski tekst može čitati kao i svaki drugi književni tekst, ipak on svoj pravi smisao dobivaju u kazališnoj predstavi.

Grčka komedija i tragedija imale su presudan utjecaj na razvoj drame u svim europskim književnostima. U srednjem vijeku razvija se poseban tip drame koji nastaje na osnovi crkvenih vjerskih obreda, nazivaju se **misteriji**, **mirakuli** i **moraliteti**, a u našoj književnosti su to **prikazanja**. U takvim djelima obrađuju se događaji iz Kristovog života ili života pojedinih svetaca i mučenika. Renesansna komedija slijedi antičku tradiciju. Na nju se naslanja i naš najveći komediograf Marin Držić. Vrhunac dramske umjetnosti u renesansi vezan je uz stvaralaštvo Williama Shakespearea. U razdoblju klasicizma dolazi do ponovnog oživljavanja antičke drame. Razdoblje romantizma ošto se suprostavlja normama klasicističke drame. Prikazuje se najčešće motiv odmetništva i sukob pojedinca s društvom.
U 20. stoljeću javlja se **teatar apsurda**. U takvim dramama, koje se odupiru tradiciji europske drame, razvija se težnja da se iskaže izgubljenost, osamljenost, tjeskoba i strah modernog čovjeka (E. Ionesco, S. Beckett).

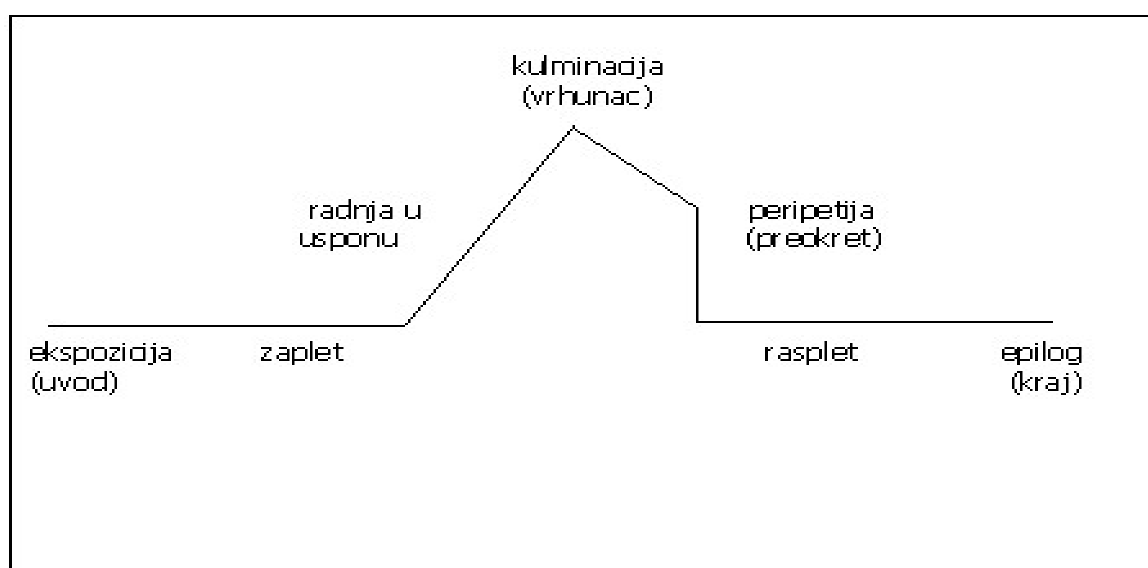
U drami nema pripovjedača, nego glavne dijelove čini govor glumaca. Fabula dramskog teksta se ne pripovijeda, već se postiže izmjenom dramskih situacija. **Dramska situacija** je odnos među likovima u nekom trenutku. Dramska se situacija ostvaruje govorom i postupcima likova. Govor likova ostvaruje se kao **dijalog** ili **monolog**.

Dramska radnja temelji se na nekom sukobu ili zapletu koji se na kraju razrješava. Taj **dramski sukob** izaziva stalnu napetost koja je pokretač radnje i zanimanja gledatelja. Dramska su djela podijeljena na **činove** i **prizore**.

Dramska su književna djela posebno oblikovana tako da sadrže:
1. popis likova (ponekad postoji naznaka nekih njihovih osobina), vrijeme i mjesto radnje
2. dijelove teksta koje glumci izgovaraju na pozornici - uz ime lika navedene su riječi koje glumac izgovara (**replika**)

3. dodatna objašnjenja napisana najčešće kosim slovima, u zagradi, koja se ne izgovaraju, nego služe samo kao naputak za razumijevanje teksta, tj. uputa glumcima i redatelju kako nešto odigrati na pozornici (**didaskalije**).

Dramska djela imaju i uobičajenu kompozicijsku shemu:

kulminacija
(vrhunac)
radnja u
usponu
peripetija
(preokret)
ekspozicija
(uvod)
zaplet
rasplet
epilog
(kraj)

DRAMSKE VRSTE

- **komedija**
- **tragedija**
- **drama u užem smislu**

Komedija oblikuje likove s određenim nedostatcima ili manama koje ih čine smiješnima i zbog kojih su u stalnom sukobu s drugim likovima. Podvrste komedije:

- **komedija karaktera –** gradi komičan učinak na tipovima karaktera koji su smiješni zbog neke mane, pretjeranosti...

- **komedija intrige –** stvara osnovne učinke na zapletima koji su proizašli iz nerazumijevanja, nesporazuma

- **komedija situacije –** komičnost gradi na nemogućim, neočekivanim, nepredviđenim položajima u kojima se nalaze likovi

- **komedija konverzacije -** komičnost zasniva na šaljivim razgovorima, dosjetkama i sl.

Tragedija je dramsko djelo koje se temelji na nekom tragičnom događaju ili sukobu likova dubokih osjećaja i strasti. Takav sukob najčešće završava tragičnom smrću glavnoga junaka, što ostavlja dubok dojam na čitatelje i gledatelje. U tragedijama na kraju pobjeđuje ideja koju su zagovarali glavni, tragični junaci (zastupnici određenih ideala). Obilježja tragdije:

- **tragični junak –** žrtva vlastite nesretne sudbine

- tragička krivnja – rezultat sudbinske zablude, sukoba ideala i zbilje

-tragički završetak – cijena koju junak plaća za svoju dosljednost, a njegova je žrtva najveća moguća (vlastiti život)

- uzvišeni stil – elementi svečanog, dostojanstvenog govora, riječi, izraza

Aristotel – prvi teoretičar tragedije; smatrao da tragedija mora izazvati strah i sažaljenje te tako pročišćivati osjećaje gledatelja (**katarza**)

Drama u užem smislu obrađuje prosječne likove, a završetak ne mora nužno biti tragičan.

KNJIŽEVNO-ZNANSTVENE VRSTE

Esej ili ogled – kraća prozna vrsta u kojoj se obrađuje različita tematika (iz života ili znanosti) na način koji uključuje razmišljanje, zaključivanje, ali i umjetničko oblikovanje Uključuje i osobni stav pisca i objektivne vrijednosti znanosti, filozofije (dosljednost u zaključivanju).

Začetnik esejističke proze (dao je ime vrsti *esej*) – **Michel de Montaigne (16. st.) –** esejima je nazivao svoja razmatranja o ljubavi, prijateljstvu, mladosti, smrti. Njegovo je veliko djelo *Eseji.* **Francois Bacon** – prvi počeo pisati eseje u engleskoj književnosti (djelo *Ogledi ili savjeti građanski i moralni*)

Rasprava – veća od eseja, najčešće pripada znanstvenim vrstama, no ponekad se ujedinjuje s književnoumjetničkom obradom.

Članak, osvrt, biografija, putopis

PUBLICISTIČKE VRSTE

Reportaža – izvješće o nekom događaju, doživljaju, društvenoj djelatnosti, prirodnoj pojavi (objektivno, ali i sa subjektivnim stavovima reportera, njegovom umjetničkom izlaganju

Feljton ili podlistak – na popularan način obrađuje pitanja umjetnosti, znanosti, filozofije, politike (značajan za širu zajednicu, širu publiku)

Polemika – na živ, uvjerljiv način sukobljavaju se zastupnici različitih, oprečnih mišljenja, stavova, uvjerenja

TEMELJNA CIVILIZACIJSKA DJELA

- stare civilizacije koje su temelj Europske kulture razvile su se na područjima:
- Bliski istok (dolina Nila – Egipat, dolina Eufrata i Tigrisa – Sumerani)
- Mediteran (Egejski otoci, Peloponez i obale Male Azije)
- srednji i daleki istok (Kina, Indija već u 3 st. p. k.)

ASIRSKA KNJIŽEVNOST

GILGAMEŠ (1700 g. pr. Kr.
-pronađen je zapisan na 12 nepotpuno očuvanih ploča u knjižnici asirskoga cara Asurbanipala
-najveće djelo babilonsko-asirske književnosti
-glavni je lik kralj Gilgameš, priča o prijateljstvu kralja Gilgameša i Enkidua, zajedno se bore
protiv zlih sila

Ep se sadržajno dijeli na dva dijela: u prvome se govori o prijateljstvu kralja Gilgameša, sumerskog, babilonskog i asirskog nacionalnog junaka s Enkiduom, čovjekom goleme snage koji je odrastao u prirodi među divljim životinjama (1. – 7. ploča); drugi dio epa zbiva se nakon Enkiduove smrti i posvećen je opisima Gilgamešove žalosti za prijateljem, njegova straha od smrti i pokušaja da stekne besmrtnost. Iako je u formalnom smislu jednostavan i siromašan, Gilgameš pripada velikim djelima čovječanstva jer obiluje motivima koji će biti razrađeni u biblijskoj tematici i grčkoj mitologiji.

STAROINDIJSKA EPIKA

VEDA

- Vede (*znanje*), svete staroindijske knjige nastale između 16. i 6. st. pr. Kr. Stoljećima su se prenosile usmenom predajom te konačno u 6. st. pr. Kr. redigirane. Veda se u užem smislu sastoji od četiri zbirke stihova (samhita) i proze obrednoga, mitološkoga i magičnoga karaktera.

- imaju veliko povijesni i filozofsko značenje, to su ujedno i najstariji uzorci indoeuropskog stiha

1. Rgveda- najstarija i najopsežnija, ima više od 10000 strofa (u deset knjiga koje sadrže 1028 himni.
2. Samaveda
3. Jadžurveda
4. Atharveda

RAMAJANA

Ramajana (*Ramin udes*) staroindijski je ep nastao između 4. st. pr. Kr. i 2. st. p. Kr. Sastoji se od 38000 stihova i u njemu se razlikuju stariji i mlađi dijelovi. Jezgru čini ep o božanskom junaku i kralju Rami te njegovim borbama protiv demonskoga boga Ravane koji mu je ukrao ženu Situ. Prema predaji, ep je napisao pjesnik Valmiki.

MAHABHARATA

Mahabharata (4. st. pr. Kr. – 4. st. p. Kr.), staroindijski ep složena sastava, najopsežnije djelo u svjetskoj književnosti (više od 200 000 stihova u 18 knjiga). Prema predaji, autor je slijepi Vjasa, zajednički djed obiju vladarskih kuća zapadnoindijskog plemena Bharata (Mahabharata = velika borba među Bharatama). Okosnica djela i njegov najstariji dio pravi je ratnički ep o postanku, supraništvu i strašnom ratu Pandava i Kaurava u kojemu su Pandave pobijedili i preuzeli vlast nad Bharatama. Ta borba zauzima polovicu Mahabharate, a ostalo su umetnuti epovi i epizode, slabo ili nikako povezani s glavnom radnjom (*Pjesma o kralju Nali, Priča o Savitri...*) ili kasniji umetci filozofskog karaktera, često bez prave književne obrade, no ponekad se i u njima nalaze pjesnički vrhunci (*Bhagavadgita*). *Pjesma o kralju Nali* je samostalan ep u 26 pjevanja umetnut u 3. knjigu Mahabharate, pisan šesnaesteračkim dvostisima. *Bhagavadgita* (*Pjesma o božanskome/Gita*), najvažniji je i književno najvrjedniji spis od moralno-filozofskih spisa u Mahabharati.

PANČATANTRA

Pančatantra (3. st. pr. Kr.) indijska je zbirka pripovijedaka sastavljena od pet knjiga: *Razdvajanje prijatelja, Stjecanje prijatelja, Vrane i sove, Gubitak stečenoga* i *Nepromišljeno djelovanje.* Tekstovi su protkani poučnim stihovima. Osnova zbirke jest pripovijest o glupim sinovima kralja Amarašaktija koje mudrac Višnušarman pomoću priča uči umjetnosti vladanja. U prvoj se knjizi, najopsežnijoj, pripovijeda kako je zavidni savjetnik čagalj zavadio kralja lava s prijateljem bikom.

ARAPSKA KNJIŽEVNOST

KURAN

Kuran je sveta knjiga islama nastala između 612. i 653. godine. Sadrži izreke Muhamedove koje mu je *diktirao* melik Džabrail (arkanđeo Gabrijel), a sastoji se od 114 poglavlja (sura) poredanih po duljini – sadrže moralne, pravne i religiozne pouke, ilustrirane većinom epizodama iz Biblije te židovske i kršćanske spise. Pisan je ritmičkom prozom, bujnim i metaforičkim stilom, a poprilično nesustavnim, ali na svoj način pomno dotjeranim i izvornim načinom izražavanja. Jezik Kurana postao je normom i uzorom klasičnog arapskog jezika.

HEBREJSKA KNJIŽEVNOST

TALMUD

Talmud je zbornik vjerskih spisa, zakona, komentara u kojemu je očuvana tradicija mitova i duhovne kulture židovskoga naroda u starom vijeku. Tekst je više puta zabranjivan i spaljivan. Očuvan je samo jedan potpuni rukopis iz 1343. godine.

BIBLIJA

Septuaginta - prijevod sedamdesetorice, prijevod na grčki, nastao u 3. st. pr. k.

Vulgata - prijevod na latinski svetog Jeronima

Biblija je zbornik svetih knjiga judaizma i kršćanstva nazvanih i Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta, a dobila je ime po grčkoj riječi *biblia* (*knjige*). Nastajala je od 13. st. pr. Kr. do 1. st. za vrijeme Krista.

-tek 1831. god. prijevod na hrvatski jezik, preveo ju je **Matija Petar Katančić**

-Stari i Novi zavjet

-**Stari zavjet** – sastoji se od 46 knjiga pisanih na hebrejskom i armenijskom jeziku; izbor religioznih i svjetovnih tekstova bogate starohebrejske književnosti.

-sastoji se od:

- **povijesne knjige (Petoknjižje,** židovski **Tora** – većim se djelom pripisuje Mojsiju: Knjiga Postanka, Knjiga Izlaska, Levitski zakon, Knjiga Brojeva, Ponovljeni zakon)
- **mudrosne** (Pjesma nad pjesmama, Psalmi)
- **proročke knjige**

-**Novi zavjet** – sastoji se od 27 knjiga pisanih na grčkom jeziku
-dijelimo ga na:

- **Evanđelja** (Matej, Marko, Luka i Ivan)
- **Djela apostolska**
- **Poslanice**
- **Otkrivenje Ivanovo ili Apokalipsa**

EVANĐELJE

- izvorno grč. riječ što znači radosna vijest

- sadrži sve što je Isus činio i učinio

- Isus je Sin Božji i sin čovječji, te je u tom smislu Evanđelje jedno, a s obzirom na knjige četiriju evanđelista ono je četveroliko

- MATEJ – pisac prvog evanđelja – opisuje Isusovu osobu i život pracrkve; Isus je prorok
Kraljevstva, on je Mesija u kome se ispunjavaju stara proročanstva; Matej je najsustavniji
i najpregledniji; njegovo Evanđelje pisano je na aramejskom, a poslije prevedeno na grčki

- IVAN – pripisuje se apostolu Ivanu; Ivan ne osvjetljuje toliko ljudsku stranu Isusova života, već daje njegov duhovni profil, ne iznosi samo gole činjenice, već odabire one događaje koji imaju i simboličko značenje, ne tumači Kristovo učenje o ljubavi, milosti i životu vječnom; upotrebljava stare simbole kao Pastir, Janje, Put, Svjetlost; napisano je na grčkom jeziku
- još postoje Evanđelja po Marku (najbliži pučkom pristupu i iskazu) i Luki (najkritičniji i stilski najuglađeniji)

JUDITA

- 2. – 1. st. pr. Kr., pripada povijesnim biblijskim knjigama i jednim od najmlađih dijelova Biblije
- jedan od najdramatskijih biblijskih opisa i najmlađih dijelova Biblije
- iako je sadržaj najvjerojatnije samo piščeva literarna fikcija, on je svojom poukom i idejom vrlo stvaran
- knjiga veliča židovsku religiju i rodoljublje

-religija je toliko nacionalna, zakonska i praktična da se zapravo izjednačuje sa samim životom naroda i domoljubljem

-obrana domovine jest obrana vjere

- knjiga je pisana apokaliptičnim stilom, u Palestini u vrijeme grčke vladavine
- zbog svoje zbijenosti izražavanja, fino zapaženih detalja i plastičnih opisa, Judita je privukla mnoge umjetnike kista, pisane riječi i zvuka – jedan takav umjetnik bio je i Marko Marulić kojega je biblijska priča inspirirala za pisanje epa Judite
- glavni likovi su Holoferno koji je utjelovljena neprijateljska sila i Judita kao simbol židovskog naroda koji dolazi u sukob sa svojim neprijateljem

PJESMA NAD PJESMAMA

- ljubavna lirika
- nastala između 10. i 4. st. pr. Kr.

- predaja je pripisuje Salomonu
- najljepše djelo ljubavne poezije staroga Istoka
- razilaze se mišljenja stručnjaka o kakvoj je ljubavi riječ: ljubav naroda i Jahve, zbornik narodnih ljubavnih pjesama, zatvorena lirska zbirka...
- pjesme su se najprije pjevale na svadbenim svečanostima, a uvrštene su u Bibliju (iako nisu bile sastavljene za nju) na temelju novog konteksta, a to je da veliča ljubav Jahve prema njegovom narodu
- međutim, od 18. st. javlja se mišljenje da je u Pjesmi nad pjesmama opjevana ljubav između zaručnika i zaručnice
- ljubavni osjećaji iskazuju se poredbama i metaforama koje nam sve to pobliže dočaravaju
- u današnjim izdanjima tekst Pjesme podijeljen je najčešće na pet dijelova (Prvi susret, Uzajamna ljubav raste, Zaručnicu dovode zaručniku, Zaručničina ljubav na kušnji, Pristalost i radosti zaručnice)
- zaručnik koristi motive iz prirode kako bi opisao njezinu ljepotu te njezinu duhovnu ljepotu; na kraju ističe njezino savršenstvo
- zaručnica na zborovo pitanje (u njihov dijalog upliće se zbor djevojaka) kakav je njezin zaručnik odgovara na sličan način kao i on – ističe ljepotu
- iskreni osjećaji i čistoća ljubavi; čovjekova povezanost s prirodom

KNJIGA POSTANKA

- 13. – 4. st. pr. Kr.

-prva i najzanimljivija knjiga Petoknjižja

- tu nalazimo sličnosti s babilonskom i staroegipatskom književnošću
- dijeli se na 2 dijela – prvi iznosi židovske predaje o stvaranju svijeta, svemira, prvih ljudi i završava pričom o općem potopu – taj dio razmatra literature starog istoka i općeljudska pitanja o čovjekovoj sudbini

PSALMI

- pjesme za pjevanje uz glazbenu pratnju, najvažniji oblik hebrejske religiozne poezije

- 150 pjesama različitih karaktera (hvalospjevi – himne, tužbalice, zahvalnice, liturgijske, proročke pjesme...). Lisu pisani u stihovima, već u proznim stavcima različitih dužina. Predaja ih je pripisivala kralju Davidu.

KLASIČNA KNJIŽEVNOST – ANTIKA

Stara grčka književnost

-ima veliko značenje klasične grčke književnosti za zapadnu civilizaciju, obuhvaća oko 1500 godina stvaranja

-dijelimo ju na četiri razdoblja:

1. Arhajsko razdoblje od 750. do 450. g. pr. Kr.
2. Klasično razdoblje od 450. do 323. g. pr. Kr.
3. Helenističko razdoblje od 323 g. pr. Kr. do 30. g. pr. Kr.
4. Carsko razdoblje (rimsko) od 30. g. pr. Kr. do 6. st. n. e.

1. Arhajsko razdoblje

-poznat alfabet, ali se i dalje književna djela stvaraju i izvode, prenose usmenim putem. Zbog toga u književnosti središnje mjesto zauzima ep i lirske vrste

2. Klasično razdoblje

-obilježeno procvatom Atene i atenske demokracije i kulture, završava smrću Aleksandra Velikog, u tom razdoblju Atena je bila glavno kulturno i književno središte Grčke.

-naglasak se prenosi na drame

-kazalište postaje glavno mjesto književnoga života, a dramske vrste oduzimaju prvenstvo epu

-poznati grčki trolist (Eshil, Sofoklo i Euripid), u svojim tragedijama obrađuju teme smisla života, životno pitanje, odnosa ljudskog i božanskog

-Aristofan- komediograf, materijal crpi iz suvremenog tadašnjeg

političkog života
-razvoj interesa za povijest, filozofiju (Platon i Aristotel), jak razvoj govorništva

3. Helenističko razdoblje
-od smrti Aleksandra Velikog pa do propasti Egipta
-u tom je razdoblju Grčka proširila teritorij osvajanjima tako da književni život više nije vezan uz male građanske zajednice

4. Carsko razdoblje
-u njemu se književnost razvija u političkom okružju Rimskog carstva. Jedina velika novost u ovom razdoblju je pojava i brz razvoj romana.

GRČKI TRAGIČARI

ESHIL
- tvorac grčke tragedije
- 90 drama – 70 tragedija, 20 satiričkih igara, a sačuvano je samo 7 tragedija
- najpoznatija je Okovani Prometej (i danas se postavlja na scenu) i trilogija Orestija (Agamemnon, Žrtva na grobu, Eumenide)
- smanjio ulogu kora, pojačao dijalog, uvodi drugog glumca
-Eshilovi likovi su idealizirani (ili dobri ili zli)
- uzvišen i svečan stil

SOFOKLO
- suvremenik Perikla i najvećeg procvata atenskog polisa
- od 123 drama sačuvano je samo 7 (Kralj Edip, Ajant, Elektra, Antigona, Trahinjanke, Filoktet, Edip na Kolonu)
- pojačava dramsku radnju i ulogu dijaloga, uvodi trećeg glumca, smanjuje partije kora i povećava broj njegovih članova na 15
- junaci nisu više titanske ličnosti kojima upravlja sudbina i volja bogova

EURIPID

- posljednji veliki grčki tragičar
- oko devedesetak tragedija – 17 sačuvano koje se još i danas izvode (Alkestida, Medeja, Hipolit, Elektra, Ifigenija u Tauridi)
- junaci mu nisu kao titanske ličnosti (kod Eshila) ili kao idealizirani junaci (kao Sofokla) već ih on opisuje kao obične ljude sa svim ljudskim nedostacima i strastima
- utječe na oblikovanje europske drame
- ona ulazi u psihu lika
- prvi uveo kulise u kazališnu praksu

HOMER

-živio oko 800 g. pr. Kr.

-prema tradiciji ime najstarijeg poznatog grčkog pjesnika. U Antici su mu pripisivali autorstvo Ilijade, Odiseje, raznih „klikličkih epova“ s trojanskom i tebanskom tematikom, razne himne bogovima i šaljivi spjev Boj žaba i miševa

-koncem 18 st. razvila se sumnja u Homerovo postojanje, dolazi do rasprava o Homerskom pitanju (autorstvo Ilijade i Odiseje)

-postoje dvije struje:

1.analitičari - Homer kao jedinstveni autor ne postoji, veliki su epovi niz manjih epskih pjesama vezanih uz Trojanski rat sabranih zajedno

2.unitaristi - kažu da su Ilijada i Odiseja nastale kao djelo jednog genijalnog

stvaraoca koji je uobličio stariju građu i stvorio zaokružene epske cjeline

ILIJADA

-1183 g. se prema legendi smatra padom Troje

-od pada Troje pa do 800 g. pr. Kr. postoji mnogo manjih epskih djela koja se prenose usmenim putem. Nakon 800 g. imamo Homerovu redakciju te usmene epike, još uvijek nema zapisivanja, epovi su zapisani tek u 5 st. pr. Kr. Zapisao ih je Pizistrat, tek tada Ilijada i Odiseja dobivaju oblik

sličan današnjem.

-M. Parry i A. Lord- književni teoretičari koji su proučavali epsku književnost i tražili odgovor na pitanje kako su epski pjevači pamtili sve te stihove. Formule - skup riječi koji se uvijek javlja pod istom metričkom shemom. Formulaični izrazi - opća mjesta (opisi, početak) koji su standardizirani. Jedinstven metar, gotove fraze - niz citaktičkih cjelina koje se ponavljaju (Ahilej dugonogi), stvari koje su omogućavale lakše pamćenje

-radnja se događa u 50 dana rata u devetoj godini rata protiv Troje. Ilijada govori o borbi Ahejaca protiv Trojanaca jer su Trojanci (Paris) ukrali ženu Menelajevu (Helenu), a to je povod Trojanskom ratu. Rat je trajao deset godina.
- započinje uvodom u središte zbivanja (in medias res); tom postupku prethodi invokacija – zbivanja bogova i time se iznosi osnovna tema pjesme

- sastoji se od 24 pjevanja (15 696 stihova) koja predstavljaju tematski zaokružene cjeline; motivi se povezuju pripovijedanjem – obuhvaća neki događaj, tj. niz događaja na takav način što zahvaća njihov svijet u vremenu; opisivanjem – navodi se dio po dio osobine neke stvari ili osobe; izricanje misli – ostvaruje se najčešće epskim dijalogom i monologom

ODISEJA
- mlađi i kraći Homerov ep (12 103 heksametra)
- o Odisejevom povratku na Itaku iz Trojanskog rata
- počinje invokacijom (zaziv muze da pomogne piscu napisati ep o junaku – domišljatom,
lukavom, pametnom (duhovna snaga)
- mirnodopski život starih Grka – opasnosti i čari života, težak život žena i djece, dvorske zabave, glazbe

- radnja se zbiva 10 godina po padu Troje
- iznosi situacije osobnog i obiteljskog, čovjekova života, dok se u liku samog Odiseja prikazuje nemiran duh čovjeka koji je u stalnoj potrazi za novim saznanjima i spoznajama
- Odisejev je lik poubudio zanimanje mnogih književnika i mislilaca pa je prisutan u Danteovom Paklu i romanu J. Joycea Uliks.

GRČKI LIRIČARI

ALKEJ
-grč. pjesnik (1. pol. 6. st. pr. Kr.) s otoka Lezba, jedan od glavnih predstavnika monodijske melike (poezije pisane za solo pjevanje uz pratnju lire)
- živio je u progonstvu, pa su politički motivi, rat i upravo fanatička mržnja teme njegovih pjesama
-pisao je lirske pjesme i pjesme uz gozbe i pijanke, himne bogovima, a svečani su i neki fragmenti ljubavne lirike
- alkejska strofa – u hrvatskoj – u 18. st. – Đurđević, Preradović, Mažuranić – metrička shema strofe mijenja se mnogo već u antici, a u novovjekovnim književnost i uglavnom se javljaju u stalnom obliku
– dva jedanaesterca, jedan deveterac i jedan deseterac
LAĐI
-alegorijska pjesma o domovini
- lađi – simbol domovine
- pjeva o burnosti događaja u domovini
- ljutita bura – simbol nevolja, ratova
- iznosi sliku svoje domovine koja je u nepovoljnom položaju

SAPFA

- najveća grč. pjesnikinja rodom s otoka Lezba gdje upravlja jednom školom za mlade djevojke
- jedna od predstavnica eolske monodijske lirike
- kao i Alkej, upletena je u politička zbivanja te jednom bila prognana s otoka
- njena poezija je sva posvećena ljubavnoj tematici (široka skala ljubavnih osjećaj od prvih ljubavi, iščekivanja do sreće ostvarenog zanosa i očaja rastanka)
- tzv. safička strofa: tri jedanaesteraca i jedan peterac (dugi i kratki slogovi zamijenjeni su naglašenim i nenaglašenim slogovima)

LJUBAVNA STRAST

- tema – ljubav
- u njoj se prikazuju sljedeći osjećaji – 1. strofa (osjećaj poštovanja), 2. osjećaj žudnje
- druga dva stiha – osjećaj napetosti, 3. tipičan osjećaj ljubavnog zanosa i uznemirenosti, 4. osjećaj straha

ANAKREONT

- grčki lirski pjesnik rodom iz Male Azije
- u svojim kratkim lirskim pjesmama slavi vedre strane života, radosti što ih čovjek nalazi u ljubavi, vinu i veselu društvu
- lagana i nepretenciozna anakreontova epikurejska poezija uživala je veliku popularnost i našla mnogo nasljednika već u antici (60-ak pjesama pisanih u njegovu duhu), a pogotovo u 18. i 19. st.
- anakreontska poezija – slavi životne radosti, a naročito vino i vinsko raspoloženje (naziva se epikurejska po filozofu Epikureju – njegova su učenja zasnovana na razumu i težnji čovjeka za srećom

PIJUCKAJMO

- tema – vino u kojem pjesnik nalazi neku radost (raspoloženje) u prvoj strofi se pojavljuje želja za vinom i veseljem; u drugoj strofi on zove prijatelje uz piće da ne viču i da se nikuda ne žure, nego da se opuste i lijepo zapjevaju misao o uživanju u vinu

RIMSKA KNJIŽEVNOST

PLAUT

- najveći rimski komediograf
- najpoznatija djela: *Menaechmi, Hvalisavi vojnik, Škrtac*
- obrađuje scene iz porodičnog građaskog života
- vješto vođena intriga u kojoj presudnu ulogu igra rob, dijalozi su živi, sočan narodni govor, jasno ocrtani karikirani likovi – osnove značajke njegove komedije koja se i danas izvodi na sceni i koja je djelovala na niz europskih komedigrafa (npr. na Marina Držića)
- slijedio je grčke uzore tzv. novije antičke komedije (grč. antička komedija može se podijeliti na staru, srednju i noviju)
- najpoznatiji predstavnik stare grčke – antičke komedije – Aristofan
- predstavnik novije – Menandar
- Rimljani su komediju nastalu po grč. uzorima nazvali *fabula palliata,* dok se izvorna rimska komedija naziva *fabula togata* (Platononove komedije pripadaju prvoj skupini)
- ***Škrtac*** (*Tvrdica*) – Starac Euklion pronašao je u svojoj kući žaru s blagom i otada živi kao škrtac, u stalnom strahu da mu netko ne ukrade zlato ili da ga ne bude prisiljen dati kćeri u miraz. Zato i pristaje udati je za postarijeg susjeda Megadora koji ne traži miraz. No, ona ostaje trudna s Likonidom. Likonidov sluga uzima zlato, a Euklion sumnja u Likonida. Likonid se pokušava ispričati za ono što je učinio njegovoj kćeri, a dok on govori o djevojci, Euklion misli da priča o zlatu (nesporazum) te dolazi do komične situacije.
- motivima i likovima svojih komedija Plaut je jako utjecao na europsku komediografiju (Držić, Moliere)

KATUL

- najveći lirski pjesnik iz Verone, pripadnik grupe neotrika, tzv. novih pjesnika

- gajio je kult forme; uveo je ton neposrednosti i prvi među rimskim pjesnicima počeo iznositi svoj intimni život

- prijateljstvo, gozbe i pijanke, politička izrugivanja, bratova smrt, strasna i trajna ljubav prema prevrtljivoj i pokvarenoj Klodiji koju je u čast Sapfe opjevao pod imenom Lezbije

Jadni Katule – pokušaj uzdizanja iznad patnje zbog izgubljene ljubavi, pjesnik ima svoj ponos

Na bratovu grobu - u pjesmi pjesnik govori kako dolzi izdaleka na bratov grob

VERGILIJE

- najznačajniji pjesnik rimske književnosti Augustova doba, rodom iz Mantova

- njegova ljubav prema prirodi i mirnom seoskom životu, najbolje dolazi do izražaja u njegovim *bukolikama* ili *enklogama*, pastriskim pjesmama pisanim po uzoru na Teorkitove idile

- *Georgike* – umjetnički najdotjeranije Vergilijevo djelo, didaktički spjev o ratarstvu, u kojim u četiri knjige obrađuje probleme poljodjelstva, ovčarstva, pčelarstva

ENEIDA

– junački ep u 12 knjiga, obrađuje mit o trojanskom junaku Eneji koji je prema predaji po padu Troje osnovao rimsku državu

- u prvih 6 pjevanja ugledao se na *Odiseju* i prikazao Enejina lutanja po padu Troje

- u drugih 6 pjevanja ugledao se na *Ilijadu* i opisao Enejino ratovanje po iskrcavanju na italske obale

- prvi nacionalni rimski ep

- Mit o Eneji – nakon Hektorove smrti Eneja je postao vrhovni zapovjednik trojanske vojske. Sudbina koja je odredila pad Troje, odredila je i Enejin spas: određeno mu je da čuva Dardanov rod i da vlada trojanskim narodom. Jedini je veliki junak koji se spašava iz zapaljene Troje iz koje je spasio oca Anhiza i sina Askanija. Rodnu zemlju nije napustio dobrovoljno. Sedam je godina lutao morima, posjetio mnoge krajeve. Za vrijeme plovidbe umro mu je otac. Na Kreti se skoro utopio, napale su ga Harpije, na Siciliju je dospio pod bukteću Etnu, a kada je izbjegao Haribdu, bura mu je odagnala lađe na obale Italije pa mnogo dalje. Tamo ga je primila kraljica Didona koja se zaljubila u njega. Eneja bi rado ostao s njom, no morao je izvršiti Zeusvu zapovijed. U Italiji ga je proročica Sibila otpratila do podzemnoga svijeta kamo je išao ocu. Po očevu savjetu uplovio je u ušće Tibera te tamo utemeljio grad od kojega je kasnije nastao Rim.
- na Enejinu se štitu nalaze neki događaji iz rimske prošlosti
- nastanak Rima kao volja bogova, iz Alba Longa razvit će se Rim
- Enejini potomci živjet će 300 godina i onda će se roditi Romul iRem

HORACIJE
- rimski pjesnik iz južne Italije
- bogat i raznorodan pjesnički opus: satiričke *Epode* ili *Jamb,* 2 knjige *Satira,* 4 knjige lirskih *Pjesama* (*Carmina*), svečane rodoljubne korske *Pjesme stoljetnice* (*Epistolae*) od kojih je najznačajnija *Poslanica Pizonima* prozvana već u antici *Ars poetica* (*Pjesničko umjeće*) gdje iznosi svoju klasicističku estetiku, kasnije prihvaćenu kao kanon europske normativne poetike.[6]
- *Oda Lidiji* – nazvana *Kraljicom oda* (napisana u obliku dijaloga Horacija i Lidije)
- *Poslanica Pizonima* – ima 476 heksametra; posljednja u nizu Horacijevih epistola (sveukupno 23)

[6] *Ab ovo* (od jajeta) – Govoreći o Ilijadi, Horacije napominje da Homer nije počeo priču *ab ovo* (tj. od jajeta iz kojega se prema grčkoj mitologiji rodila Helena), već započinje Ahilejevom srdžbom.
In medias res (u središte stvari) – treba odmah prijeći na pričanje same stvari, bez okolišanja

TIBUL

- rimski pjesnik niza elegija u kojima pjeva o svojoj ljubavi prema Deliji i kasnije Nemezi, o čežnji za mirnim, patrijarhalnim seoskim životom i mržnji prema ratu; piše elegijskim distihom

OVIDIJE

- tri knjige *Ljubavnih pjesama* (*Amores*), parodično-didaktički ep *Ljubavno umijeće* (*Ars amatoria*), zbirke mitoloških ljubavnih pisama *Heroide,* 15 knjiga *Metamorfoza* (11 995 heksametara, obradio 250 mitoloških priča koje završavaju nekom pretvorbom)*,* 2 zbirke elegija *Tužaljke* i *Poslanice iz Ponta*

MARCIJAL

- najveći rimski pjesnik epigrama (očuvano oko 1500 epigrama)

SREDNJOVJEKOVNA KNJIŽEVNOST

- od pada Zap. rim. carstva (4.-5.st.) do pada Carigrada pod Turke i otkriće Novog svijeta (15.st.)
- obuhvaća cijelu Europu od mediteranskog juga (Arapski po. i Bizant) do nordijskih prostora
- nacionalne književnosti najvećim dijelom čine pravnički i historiografski tekstovi pisani od 10. – 14. st.
- **hagiografija** - životopisi svetaca
- procvat nabožne književnosti: Ispovijesti koje počinje pisati Augustin spaja kasnoantičke ispovjedne modele i kršćanski nauk
- lirika se dijeli na latinsku i narodnu, na nabožnu i svjetovnu, a stihovni oblici koje koristi dijelom su preuzeti iz antike, a dijelom su samonikli (trubadursko pjesništvo)
- srednjovjekovna drama vezana je uz kršćanske blagdane i izvodi se na otvorenom

- cilj ranih kršćanskih. pjesnika bio je da kršćanskih. teme opjevaju po uzoru na klasične rimske pjesnike
-latinski je bio jezik proze, poezije, epike, lirike, historiografije i teologije čitavog srednjovjekovnog razdoblja od 4. - 9. st., a od 9. st. u uporabi je u crkvi
-podjela: nadbožna (crkvena, umjetnička) i svjetovna (narodna, pučka) književnost
-u nabožnoj epici koriste se liturgijski tekstovi, poučno štivo, apokrifi, vizije, životopisi svetaca, legende, parabole i alegorije, a u svjetovnoj epovi, sage, romani, novele te basne i bajke
- u svjetovnoj lirici je prisutno trubadursko pjesništvo, himna i oda
- posebna pozornost daje see usmenim predajama, viteškim romanima i trubadurskoj poeziji

AURELIJE AUGUSTIN – ISPOVIJESTI
- značajan sv. Augustin, filozof (4. st.); djelo *Ispovijesti* njegova je duhovna biografija, no govori i o kršćanstvu kao božanskoj tajni kojoj se možemo približiti samo vjerom

PRIJEVOD BIBLIJE NA LATINSKI: VULGATA: preveo ju je sv. Jeronim

USMENA PREDAJA – NACIONALNI EPOVI
- u usmenu epiku spadaju junački epovi čiji glavni junaci pripadaju legendarnoj prošlosti i prenose kršćanstvo, ideje i moralna načela viteškoga svijeta

PJESAN O ROLANDU
- najpoznatija starofrancuska epopeja iz ciklusa junačkih epova o Karlu Velikome
- vrhunsko dostignuće srednjovjekovne junačke epike
- djelo ima daleku povijesnu podlogu na napadu Baska na odstupnicu vojske Karla Velikoga koji se vraćao iz Španjolske s pohoda protiv Saracena, pri čemu je poginuo velik broj francuskih velikaša

- oko tog povijesnog događaja isplela se legenda uobličena u jedinstven cjeloviti ep; kompozicija djela je jednostavna i cjelovita (što je nedostatak većine ostalih nacionalnih epova)

PJESAN O CIDU

- epska pjesma anonimnog kastilijanskog pjesnika
- najstariji književni spomenik na španjolskome jeziku
- u spjevu se opisuju zgode iz života španjolskog narodnog junaka Rodriga zvanog Cid, poznatog kao hrabra, ali i prevrtljiva feudalca
- tri pjevanja: prvo opisuje lutanja i podvige krivo oklevetanog i iz Kastilje prognanog Cida, a drugo i treće razne događaje u vezi s udajom njegove kćeri

PJESAN O NIBELUNZIMA

- njemački srednjovjekovni njemački ep, obrađuje legendarnu povijesnu tematiku vezanu uz staro germansko pleme Burgunda
- autor nepoznat

KALEVALA

- finski ep, zapravo zbornik finskih narodnih pjesama pretežno iz 12. st. (u cjelinu ih je skupio Elias Lonrott, 19. st.)
- otkriva fantastičan misaoni svijet, život, običaje, pretkršćanska vjerovanja

BEOWULF

- staroengleski junački ep, vjerojatno iz 8. st.
- obrađuje staru anglosaksonsku legendu o gotskom junaku Beowulfu s povijesnom pozadinom iz 6. st.

VITEŠKI ROMANI

- nacionalni epovi utjecali svojim mitovima i sadržajima; romani su ljubavno-pustolovni
- građa preuzeta iz antike, iz keltskih legendi i iz događaja vezanih uz lik

Karla Velikog
- obrađuju pothvate nacionalnih junaka, kraljeva i vitezova (ideal hrabrog viteza) koji je za čast i dostojanstvo svoje izabranice spreman položiti i vlastiti život

ROMAN O TRISTANU I IZOLDI

- ljubavni roman iz keltskog ciklusa viteških romana (12. st.)
-obrađuje nesretnu ljubav Tristana i Izolde – završava tragično, njihovom smrću
- ljepota same legende koja veliča ljubav kao osnovnu pokretnu snagu ljudskog života i opisuje sukobe između osjećaja i dužnosti i časti i fatalne snage ljubavne strasti
- Tristan i Izolda su jedan od najslavnijih parova nesretnih ljubavnika u svjetskoj književnosti

TRUBADURSKA POEZIJA

- nezaobilazno mjesto imaju njem. **minnesängeri** (trubaduri) u cijelom svijetu
- trubadurska poezija standardizira lirske forme kao što su alba (jutarnja pjesma), pastorala, tencona (polemika u stihovima), kancona (pjesma neodređenog broja jedanaesteraca i sedmeraca, različito rimovanih, a često završava jednom kraćom strofom)
- s trubadurskom lirikom javljaju se i golijardi i vaganti, pjesnici lutalice čije su najpoznatije pjesme sačuvane u latinskom zborniku *Carmina Burana*
- trubadursko pjesništvo oslobođeno je nabožnih tema i nema poučne funkcije (to pjesnike uvodi u duhovni i emotivni prostor)

BERNARD DE VENTADORN – najznačajniji predstavnik provansalse trubadurske lirike

HRVATSKA SREDNJOVJEKOVNA KNJIŽEVNOST

- prvo hrvatsko pismo je latinica, a prvi jezik državnih dokumenata je latinski
- karakterizira ju glagoljaško razdoblje – počinje pojavom prvih pisani spomenika (10. st.) i traje do 16. st.
- nastanak i pojava glagoljice na južnoslavenske prostore pripisuje se grčkim misionarima Ćirilu i Metodu
- glagoljica – dolazi od staroslavenske riječi glagoljati (govoriti)
- javlja se u dva oblika – najprije obla glagoljica, kasnije zamijenjena uglatom ili hrvatskom glagoljicom – najviše se upotrebljavala u južnim krajevima
- uporaba se u crkvenim knjigama zadržala do 1927. – zamjena latinicom
- u 10. st. pojavljuje se drugo hrvatsko pismo - ćirilica – smatra se da ju je sastavio Ćiril
- u Bosni pod utjecajem bogumila – dobila je naziv bosančica

BAŠĆANSKA PLOČA

– 1100. godina, nađena u Jurandvoru kod Baške na otoku. Krku
– najznačajniji hrvatski spomenik na glagoljici koji predstavlja početak hrvatske srednjovjekovne književnosti
– pisana uglatom glagoljicom (prijelaz s oble na uglatu) i čakavskim narječjem što joj daje karakter jezičnog spomenika
– darovnica kralja Zvonimira kojom daje zemljište crkvi sv. Lucije
– pisac njezina teksta je opat Držiha; povijesni, pravni dokument

LJETOPIS POPA DUKLJANINA

– sredina 12. st., opisuje događaje u koji su se zbili oko rijeke Cetina; rodoslov dukljanske dinastije – u hrvatskoj verziji teksta iz 15. st. nalazi se i legenda o smrti kralja Zvonimira

LUCIDAR

–12. st. – enciklopedija srednjovjekovnog znanja (poučna proza; dijalog učitelja i učenika)

- tekst našeg Lucidara preveden s češkog u 1. pol. 15. st.

POLJIČKI STATUT
- 1444. godina, skup normi i običaja po kojima je živjela Poljička općina; pisana bosančicom

LJETOPIS POPA MARTINCA
- 1493., o bitci na Krbavskom polju; daje potresnu sliku stanja u Hrvatskoj zbog turskih osvajanja

VINODOLSKI ZAKONIK
- sastavljen u Novom Gradu 6. 1. 1288.
- kralj Andrija II. darovao je dotad slobodnu vinodolsku općinu krčkom knezu Vidu i njegovim podanicima (trebalo je normirati pravne odnose pa to čini zakonikom)

ROMANI

RUMANAC TROJSKI – viteški roman o Troji koji opisuje rat za Troju i njezinu propast, no ne prema Homerovoj Ilijadi, već prema zapadnoeuropskom tekstu na latinskom jeziku; pisan je na glagoljici te kasnije latinicom (1623.)

ALEKSANDRIDA – roman o Aleksandru Velikom i njegovu osvajanju svijeta

MISAL PO ZAKONU RIMSKOGA DVORA – prva hrvatska tiskana knjiga, 1483. (vrhunac srednjovjekovnog razvoja je pojava tiska)
- skupljeni biblijski tekstovi koji se čitaju na misi

DRAMA

MUKA SV. MARGARITE – 15. st., dramatizirana latinska legenda o Margariti koja radije umire u mukama nego da prijeđe na vjeru svojega mučitelja Olibrija

LIRIKA

ŠIBENSKA MOLITVA (ili *Gospina pohvala*)

- naš najstariji pjesnički tekst pisan latinicom (15. st.)

– tema pjesme je molitva upućena Blaženoj Djevici Mariji – lauda (pohvalna pjesma)

SVIT SE KONČA – satirična pjesma, nastala je vjerojatno potkraj 13. st. u vrijeme uzastopnih težnji za reformama u Katoličkoj crkvi; autor je začinjavac – književnici koji stvaraju prijelaz s nabožnih pjesama na pjesme sa svjetovnom tematikom

TRAKTAT CRNORISCA HRABRA – O PISMENIMA – napisana je u obranu slavenskog jezika - glagoljica; to je jedan od malobrojnih tekstova na staroslavenskom jeziku, pisan za svjetovne, a ne za liturgijske potrebe

PREDRENESANSA

Obuhvaća 13. i 14. stoljeće; kraj književnog srednjovjekovlja.

– uvjerenje da se ponovnim otkrićem antike i antičke književnosti može postići obnova cjelokupne kulture. Započinje pojavom pjesničkih škola u Italiji i s veliki autorskim imenima, europskim klasicima: Danteom Alighierijem, Francescom Petrarcom i Giovannijem Boccacciom.

DANTE ALIGHIERI

Najveći je talijanski posljednji pjesnik srednjeg vijeka i prvi pjesnik novoga doba, pisao na talijanskom i latinskom (*Gozba* – nedovršena knjiga filozofskih rasprava te politički traktat *O monarhiji*); sudionik u borbama između gvelfa i gibelina[7] te prognan 1302. iz Firenze jer se priklonio stranci (*bijelim gvelfima*)za koju je mislio da je pravednija. Književni rad započeo zbirkom pjesama *Novi život* (skupljeni stihovi povezani proznim komentarom prema voljenoj Beatrice Portinari). Zbirka pisana po koncepciji ljubavi pjesničke škole ljupkog novog stila – *dolce stil nuovo*. U želji da je dostojno uzvisi i nakon smrti, započinje rad na *Božanstvenoj*

[7]Gvelfi (podržavali papu) i gibelini (podržavali cara Svetog Rimskog Carstva) bile su dvije suprotstavljene frakcije talijanske politike u 12. st. i 13. stoljeću u središnjoj i sjevernoj Italiji.

komediji[8] (1307. – 1321.), savršeno komponiranome djelu prepunoj vizija, simbola i alegorijau kojemu je Dante glavni lik, a koje se sastoji od **tri dijela** (*Pakao*, *Čistilište* i *Raj*). Beatrice ga vodi kroz raj, a poganski, rimski pjesnik Vergilije kroz kršćanske predjele. Pisana je tercinama (strofama od 3 jedanaesterca), a svaki od dijelova ima po 33 pjevanja jednake dužine koja sa uvodnim pjevanjem tvore *savršenu brojku* 100).[9]*Komedija* je prevedena na hrvatski nekoliko puta, najpoznatiji je prijevod Mihovila Kombola.

Karakteristika novoga doba u djelu: kritički duh napada Crkvu i njezine dostojanstvenike (raskalašenost svećenika, redovnika, pape), uzvisuje se napredna težnja ljudskog duha te se s mnogo razumijevanja prikazuju slabosti.Dante je razradio *Pakao* na način amfiteatra. Na tri prve stepenice kazni se po jedan grijeh. Na četvrtoj široj stepenici nalaze se peti i šesti krug. Na petoj stepenici je sedmi krug, a taj je razdijeljen u tri pojasa. U trećem pojasu kazne se grješnici protiv Boga i prirode istom kaznom. Između sedmoga i osmoga kruga je unutar dubljega pakla još dublji ponor. Osmi krug na dnu toga ponora razdijeljen je u deset koncentričnih jaruga, nasred kojih se silazi u najdublji Pakao nalik zdencu. Tu su u četiri pojasa IX. kruga najveći grešnici.

[8]Naziv komedija dobila je jer se u srednjem vijeku tako nazivalo pripovjedačko djelo u stihu, napisano jednostavnim jezikom, a započinje tužno a završava sretno. Atribut božanstvena dobila je u 16 st. kako bi se istaknuo njen uzvišeni sadrža.
[9]Uz broj 100, karakteristike srednjovjekovnog djela vidljive su u samoj kompoziciji i koncepciji djela, uloga mističnoga broja 3, alegorijskoj viziji, razvrstavanju grješnika u skladu s religioznim poimanjem grijeha.

Pretpakao:		Kukavice.
Gornji dio Pakla:	I. krug:	Limb. Nekrštena djeca i nekršteni pravednici.
	II. krug:	Bludnici.
	III. krug:	Proždrljivci.
	IV. krug:	Škrtice i rasipnici.
	V. i VI. krug:	Duševno lijeni svake vrsti. – Krivovjerci.
Dublji Pakao:	VII. krug:	Bestijalna zloća protiv bližnjega, sebe, Boga, prirode.
Ponor:	VIII. krug:	Zle jaruge. Zločinci i varalice, i to: svoditelji i laskavci, simoniste, vračari, podmitljivci, licemjeri, tati, lukavi savjetnici, sijači razdora, krivotvorci.
Najdublji Pakao:	IX. krug:	a) Kaina: Zločinci protiv roda; b) Antenora: izdajice domovine; c) Tolomeja: izdajice prijateljâ; d) Giudecca: zločinci i izdajice dobročiniteljâ
		LUCIFER

FRANCESCO PETRARCA

Talijanski je pjesnik koji je dio života proveo u Avignonu, tadašnjem sjedištu papinskog dvora gdje se uponao s provansalskom trubadurskom lirikom i gdje je 1327. ugledao svoju trajnu inspiraciju Lauru, vjerojatno suprugu Huga de Sade. Svjetsku slavu postigao je zbirkom *Kanconijer* u kojem je dao intiman lirski dnevnik svoje ljubavi prema Lauri za vrijeme njezina života i nakon njezine smrti. Prvi put u povijesti pjesništva zbirka pjesama bilježi unutarnji svijet čovjeka. Laurin opis nema ozračje svetosti, kao Danteova Beatrice – Laura je idealna žena. Novi duh vidljiv je u opisu ljubavi prema konkretnoj ženi koja ga i fizički privlači te unutarnjoj razapetosti između srednjovjekovnih moralnih načela i ovozemaljskih težnji za srećom. Petrarca je preuzeo forme ljupkog novog stila. (*Kanconijer* se sastoji od 366 pjesama, od čega je 317 soneta, 29 kancona i 9 sestina, 7 balada i 4 madrigala). Prema početnom stihu, nastalome u zrelijim godinama Petrarcina života, cijela se zbirka naziva *Razasute rime*. Za nasljedovanje Petrarcine poezije u europskoj poeziji 15. i 16. stoljeća uobičajio se naziv **petrarkizam**, a pjesnici **petrarkisti**. Njegovi motivi prvog pogleda i slatke patnje te izražajni postupci (preobilno

nabrajanje i ponavljanje, metaforičnost, hiperbole, gradacije, parovi riječi) postali su uzor njegovim nasljedovateljima.
Petrarkin (talijanski) sonet je sonet koji se sastoji od **dvije katrene i dvije tercine**.

LXI. SONET

- zove se *Blažen nek dan je, mjesec, i ljeto*
- poznati sonet kojeg je prepjevao i naš poznati petrarkist Šiško Menčetić
- u tom sonetu pjesnik slavi trenutak kad je ugledao svoju gospu, ujedno slavi sve boli koje je pretrpio zbog nje
- u zadnjoj strofi slavi pjesme koje su nastale zbog te ljubavi i slavu koju je zbog njih stekao – za razliku od srednjeg vijeka kad se pjesnici nisu dopisivali jer se smatralo da je grijeh tražiti slavu
- napisan za Laurinog života – tema – neuzvraćena ljubav
- motivi – oči (stavile ga u ljubavno ropstvo); gorke suze
- pjesnik se osamljuje jer ne želi da netko (osim prirode) vidi njegovu patnju
- ljepota Laure – zlatne vlasi, sjajne oči koje su prema njemu krute, doživljava je kao anđela, krepka, ističe glas, anđelica, boginja
- čekanje – počinje mrziti svoje želje i nadanja; Amor – stalno vlada njime

GIOVANNI BOCCACCIO

Talijanski pripovjedač i humanist, začetnik moderne novele. Napisao prvu Danteovu biografiju. mnogi kritičari su ga napadali, ali on je smatrao da su mu zavidni
- slavi žene jer „one pružaju mnogo slatkih doživljaja“, a o muškarcima govori da su licemjeri jer ne žele priznati da im žene pružaju mnogo toga

(„Žene imaju veliku moć.“)
-njega nisu nadahnule muze da piše o ženama, već same žene.

- glavno djelo zbirka novela *Dekameron* koja znači „Knjiga deset dana“, u kojima su sedam djevojaka i tri mladića[10] napustivši grad Firencu zbog kuge[11] 1348., naizmjence pripovijedali po deset zanimljivih priča (unaprijed zadane teme), raznolikih po duhu i sadržaju. Najčešća im je tema čula ljubav, stjecanje bogatstva te izrugivanje ljudskoj gluposti i svakom licemjerju. *Dekameron* donosi potpuno napuštanje nasljeđa srednjega vijeka, a Boccaccio postaje začetnikom novih tokova u svjetskoj književnosti.
- Boccacciove su novele zabavljale čitatelje, nasmijavale ih i pomagale im prevladati životne teškoće
- **hedonizam** je filozofski smjer prema kojem su ugodnost i uživanje najveće dobro i ideal.
- poruga i satira najčešće su izraz čovjekove kritičnosti i slobodoumlja karakterističnoga za renesansu

HUMANIZAM

U svakidašnjem je govoru riječ *humanizam* uglavnom stručna istoznačnica za pohvalnu osobinu ljudskosti, dok se u književnoznanstvenim raspravama taj naziv ustalio kao oznaka povijesnoga fenomena koji se oblikovao u Italiji te proširio diljem Europe. Obuhvaća oko 250 godina: od 1350. do 1600.).

– humanizam raskida sa srednjovjekovnom tradicijom i okreće se čovjeku i njegovoj povijesnoj stvarnosti, poštovanje njegova neponovljiva pojedinačnoga dostojanstva; nužnost latinskoga jezika za obavljanje mnogih javnih poslova (antički su tekstovi predstavljali rudnik gramatičkih i stilskih znanja).

---

[10]Boccaccio im je dao „prikladna imena“ koja potpuno ili dijelom odgovaraju naravi svake od njih: Pampinea - bujna, Fiammetta – vatrena, Filomena – ona koja voli pjevanje, Emilija – laskavica, Lauretta – aluzija na Petrarcinu Lauru, Neifilie – nanovo zaljubljena, Elissa – zaljubljena. (Djevojke imaju između 18 i 28 godina). Mladići imaju iznad 25 godina: Panfilo – sav u ljubavi, Filostarto – pobijeđen od ljubavi i Dioneo – Venerin ljubavnik, razbludan mladić.

[11]Kuga utječe na ponašanje ljudi (1. izoliraju se; 2. potpuno su razuzdani; 3. umjereni su)

HRVATSKI HUMANIZAM

Hrvatski je humanizam (kao kulturnopovijesna pojava) obilježen povlaštenom blizinom hrvatskih krajeva prema najjačim žarištima talijanskoga humanizma te se već u 14. stoljeću u Hrvatskoj pojavljuju jasni znaci velike kulturne mijene. Na hrvatski su jug i sjever stizali profesori, pravnici, bilježnici, liječnici, visoki crkveni dostojanstvenici.

- veliki dio domaće mladeži odlazi na visoka učilišta, najviše talijanska
- temeljno obilježje hrvatskoga humanizma uvjetuju dvije činjenice u njegovoj političkoj pozadini: podijeljenost hrvatskoga nacionalnog prostora na više država i nezaustavljiv prodor Turaka (ujedno su i uzrok razlika između humanizma hrvatskoga sjevera i juga).[12]
- humanisti su najčešće pisali poeziju, dok su od proznih oblika njegovali epistole i književno-znanstvenu prozu.

Boka (krajnji jug)	budući modruški biskup **Nikola** (autor najstarije hrvatske inkunabule, i Kotoranin Ludovik **Paskalić**.
dubrovački humanistički krug	Karlo **Pucić** (autor važne knjižice ljubavne poezije), povjesničar Ludovik **Crijević-Tuberon**, Ilija **Crijević**, Jakov **Bunić** i Damjan **Benešić**
splitski humanistički krug	Marko **Marulić**
Trogir	Obitelji **Ćipiko** i **Andreis**
Šibenik	Juraj **Šišgorić** (autor najstarije

[12] Na hrvatskome jugu humanističke su se ideje udomaćile zbog gospodarske jakosti obalnoga područja, organiziranog gradskog života te tradicije svjetovnog javnog školstva. Duhovna obnova na sjeveru usko je bila vezana uz temeljne feudalne ustanove te je najveće zagovornike našla među crkvenim velikodostojnicima i visokom vlastelom iz državne uprave.

	hrvatske pjesničke inkunabule), Antun **Vrančić** i Faust **Vrančić**
Cres; Rab	Frane **Petrić;** Markantun **Dominis**
Istra	Matija **Vlačić Ilirik** i Matija **Grbac**
kontinentalna Hrvatska	Ivan **Vitez od Sredne**, njegov nećak Ivan **Česmički** – pseudonim **Janus Pannonius**, Stjepan **Brodarić**, Bartol **Đurđević**, Pavao **Skalić** – prvi upotrijebio riječ *enciklopedija* u značenju uobičajenom za danas

MARKO MARULIĆ

Potječe iz stare splitske obitelji Pečenić. Naziva ga se „ocem hrvatske književnosti“. U hrvatskoj je književnosti poznat po svojem prevažnom doprinosu književnosti na narodnom jeziku, a međunarodnu slavu stekao je svojim latinskim djelima još za života: na njih otpada pet šestina njegove književne ostavštine. Marulić je tvorac riječi *psihologija.*
Najznačajnija tiskana latinska djela:

- *De institutione bene vivendi per exempla Sanctorum* (*Pouke za čestit život s primjerima*), Mleci, 1506. ili 1507. – prvi besteler, najviše objavljivana hrvatska knjiga u inozemstvu, izdano u prijevodu na različite jezike (talijanski, njemački, portugalski, češki, španjolski).u djelu je savjetovao ljude kako treba reagirati u pojedinim situacijama
- *Euangelistarium* (*Evanđelistar*), Mleci, 1516.
- *Quinquaginta parabolae* (*Pedeset priča*), Mleci, 1517.
- *Epistola domini Marci Maruli Spalatensis ad Adrianum VI.* ... (*Pismo gospodina Marka Marulića Splićanina papi Hadrijanu VI. o nevoljama koje nahrupljuju*...), Rim, 1522.

Vergilijansko-metaforični ep ***Davidijada*** (*Davidiadis*) u 14 knjiga najznačajniji jeMarulićev tekst, započinje invokacijom, sastoji se od dva

dijela (u stihu i u prozi). Sadrži nešto manje od sedam tisuća stihova (6765) u kojima je Marulić pjesnički preoblikovao biblijsku priču o kralju Davidu[13], uzor mu je bio Vergilije.

IVAN ČESMIČKI (JANUS PANNONIUS)

Rođen je u plemićkoj obitelji koja prema tradicionalnom vjerovanju potječe iz Česmice kod Čazme, njegovo se pjesništvo razlikuje u tri veće cjeline:

– pjesme spjevane u daktilskom heksametru (*Poemata* ili *Heroica*)

– elegije u elegijskom distihu (*Elegiae*)

– epigrami (omiljena humanistička vrsta) u raznovrsnim metrima (*Epigrammata*)

Humanistička tužaljka (elegija) vjerno oponaša strukturu svojih antičkih prethodnica u kojima se redovito uočava pet različitih odsječaka: uvod; pohvalu pokojnika; pjesnikovo tugovanje; opise bolesti, smrti, pogreba i groba; utjehu. Najpoznatija je Panonijeva autobiografska tužaljka *U smrt majke Barbare*.

JURAJ ŠIŠGORIĆ

Najslavnije ime ranoga šibenskog humanizma; svećenik koji je tijesno bio vezan uz svoj uži zavičaj. Od ostalih se humanista ističe po zanimanju za ilirski (hrvatski) jezik i običaje. Za života mu je 1477. u Mlecima tiskano samo jedno cjelovito djelo *Elegiarum et carminm libri tres* (*Tri knjige elegija i lirskih pjesama*); u rukopisu mu ostalo zbirka od 16 nabožnih pjesama koje su tiskane prije tridesetak godina, a kraći prozni ogled *De situ Illyricae et civitate Sibenici* (*O smještaju Ilirije i o gradu Šibeniku*) također je bio donedavno u rukopisu.

ANTUN VRANČIĆ

Rođen je u Šibeniku, bio je tajnik na dvoru Ivana Zapolje, jedan od najmoćnijih ljudi svog vremena Pretežit dio njegova opusa čini zbirka oko 1000 pisama (*Epistolae*), nastalih od 1538. do 1573.

[13]Starozavjetni David je Krist iz *Novoga zavjeta*, a njegov progonitelj Šaul simbolično označuje Židove koji progone Krista.

- sklonost prema povijesnim i zemljopisnim istraživanjima (kraći tekstovi *De situ Transylvaniae*, *Moldaviae* et *Transalpinae* (*Položaj Erdelja*, *Moldavije* i *Vlaške*)...
- *De itinere et legatione sua Constantinopolitana cum fratre...* (*Razgovor s bratom Mihovilom o putovanju i poslanstvu u Carigrad*) i *Iter Buda Hadrianopolium* (***Putovanje iz Budima u* Drinopolje**) dvasu nedovršena putopisa koja se bave prvim izaslanstvom u Tursku 1553. – 1557., a poznata uglavnom pod kasnijim naslovima

ILIJA CRIJEVIĆ

Rođen je u Dubrovniku. Prvi je *poeta laureatus* (okrunjen lovorovim vijencem). Za života objavljeno tek nekoliko kraćih pjesničkih tekstova; najveći dio njegova opusa tvore latinske pjesme (sačuvano oko **240**, obuhvaćene u devet knjiga). Odbijao je pisati na hrvatskome jeziku, zbog lakoće kojom se izražavao na latinskome; pripada među najbolje stiliste u cjelokupnoj povijesti hrvatskog latiniteta.

– uz himne, ode i epigrame, posebno se ističu elegije upućene nekoj Rimljanki Flaviji, lijepoj i strasnoj ženi koja dvojbenom vjernošću dovodi ljubavnika do zdvajanja.

– **oda** se posebno ističe među humanističkim lirskim oblicima; izricanje najsvečanijih javnih hvala u okolnostima koje bi se mogle nazvati ceremonijalnima, ali i niz uzvišenih raspoloženja (*Oda Dubrovniku*).

RENESANSA

Franc. *la renaissance*– ponovno rađanje, preporod; novi književni preporod, **16. st.** – ishodište u Italiji (nasljednica rimske, a preko nje i helenske civilizacije), zahvaća cijelu Europu.

– preporod u književnosti – uzor postaje antika (rimska i grčka književnost)– oponašanje antičkih uzora Vergilije (Eneida), Plaut, Biblija.
– uspostava novih estetičkih ideala ljepote, savršenstva umjetnosti
– sloboda čovjekovog stvaralačkog duha

– pisanje pučkim jezikom koji zamjenjuje latinski (poštuju pravila pisanja po uzoru na antiku)

– stvaranje nacionalnih književnosti (širi se čitateljski krug)

– književnost i ostale umjetnosti su u doba renesanse doživjele procvat

Lirika

- petrarkistička, ljubavna (žena, njezina ljepota), pojavljuju se kanconijeri i zbirke posvećene jednoj ženi
- religiozna – posvećeni Mariji; bukolička lirika – uživanje u prirodi
- zabavna– humoristička, satirička; maskerate – pokladne pjesme; pjesme namijenjene prijateljima; najviše se pišu soneti – uzor u antici

Epika

– epovi (uzor – Vergilijeva Eneida)

– biblijski epovi – tema iz Biblije

– viteški epovi – Ariosto – talijanski renesansni pjesnik, roman *Bijesni Orlando*nastavak je Boiardovog djela *Zaljubljeni Orlando*)

Dramske vrste

– uzori iz antike: Plaut, Terencije (komediografi)

– učena komedija slijedi dramaturgiju iz antike – pet činova, simetrija likova, stalni likovi

– pastorale (pastirske igre) – svijet pastira, idilična priroda, pjesme i ples zaljubljenika

– komediografija promiče poruke aktivizma, pobjede novog mladog naraštaja, izruguje ljudske mane i poroke, kritizira postojeće društvene običaje, oslobađa od predrasuda – div dramskog stvaralaštva – **Shakespeare** čovječanstvu je dao niz djela neprolazne trajnosti

Roman

– viteški, pastirski i pikarski romani

– **viteški**: potječe još iz srednjeg vijeka, ističe se vitez lutalica (prikaz renesansnog čovjeka), slobodna duha. Ruši sve zapreke, pobjeđuje, štiti slabije, uvijek se ponaša prema kodeksu časti, služi svojoj dami gospodaru.

– **pikarski**: razvio se u renesansi; glavni lik je simpatičan protuha, lutalica i varalica koji luta svijetom te kritizira vrijeme, kroz život se probija svojom voljom i inteligencijom

– **pastirski**: idilični, početak 16. stoljeća, utemeljitelj Jacopo Sannazzaro (*Arcadia*, 1504.), nakon Jacopa prvi pastirski roman napisao je Petar Zoranić (*Planine*).

– glavni likovi su pastiri koji žive u čarobnom svijetu prirode; glavna tema ljubav – pastirski romani su uzor današnjih ljubića – popularna djela

Esej

– Michael Montaigne – nova književna vrsta (*Eseji*, 1580) – kraća prozna vrsta u kojoj se obrađuje različita tematika, uključuje razmišljanje i zaključivanje, sadrži osnovni stav pisca, karakteristike njegovog osnovnog izlaganja i temelji se na istraživanju

LODOVICO ARIOSTO

Talijanski pjesnik, životno djelo viteški ep *Bijesni Orlando* (1516. – 1532.), vrhunsko dostignuće talijanske renesansne epike, zamišljen kao nastavak Boiardova spjeva *Zaljubljeni Orlando*.[14]Ariosto oživljuje fantastični srednjovjekovni viteški svijet i njegove legendarne junake pretvara u moderne ljude, sa strastima, osjećajima renesansnog čovjeka.

[14]Radnja spjeva nastavlja se na mjestu gdje je Boiardo zbog smrti prekinuo svog *Zaljubljenog Orlanda*.

- nema glavnog junaka i glavne radnje, opisuje se ljubav, gospe, borbe i vitezovi/ opisuju se junaci vezani s imaginarnom saracenskom opsadom pariza u doba Karla Velikoga, u epu se isprepliću maša i realnost.
- Ariosto uveo epsko pričanje u slikama koje su oblikovane stancama (strofama od 8 rimovanih jedanaesteraca), a u završnoj redakciji sadrži 46 pjevanja.
- Radnja se uz mnogobrojne samostalne epizode razvija na tri osnovna plana – borba Saracena (Arapa) i kršćanske vojske Karla Velikoga, ljubav Orlanda prema Angeliki koja završava nesretno po naslovnog junaka te on od tuge pomahnita saznavši da je ona pošla za mladoga Saracena Medora, i konačno brakom okrunjena ljubav Bradamante i Ruggiera, rodonačelnika ferrarske obitelji d' Este, zaštitnika Ariostovih.

FRANÇOIS RABELAIS

Prvi veliki francuski pripovjedač, uz Montaignea najznačajniji je predstavnik francuske renesanse, životno djelo fantastično-satirični roman u 5 knjiga *Gargantua i Pantragruel* (1532. – 1564.).

- najpoznatije prve dvije knjige (*Život Gargantuin* 1543. i *Herojska djela i priče velikog Pantagruela*, 1532.
- Rabelais daje opširan prikaz školovanja diva Gargantua u Parizu (kod Ponokrata) koji je, čim se rodio, gromkim glasom zatražio: „Piti, piti, piti! To *Piti*! označavalo je renesansnu žeđ za opijanjem, radoznalošću, uzvišenim užitcima duha i prostim tjelesnim užitcima
- Gargantuin sin Pantagruel školuje se kao i njegov otac u Parizu, gdje se sprijateljuje s **Panurgom** – simpatičnim osobenjakom i lopovom, mladićem živa duha i plitka džepa.
- Panurg je tip renesansnog čovjeka koji je u životu uspio zahvaljujući snalažljivosti

MIGUEL DE CERVANTES

Najveći španjolski pripovjedač iz doba renesanse (točnije iz razdoblja prijelaza iz renesanse u barok)

- zbog novčanih neprilika dospijeva u zatvor u kojem započinje svog *Don Quijotea*
- uz oko 30 drama i niz drugih danas zaboravljenih djela napisao je zbirku pripovjedaka *Uzorite novele*
- najpoznatije djelo je *Bistri vitez Don Quijote od Manche* –napisan u dva dijela (zamišljen je kao satira na preživjele, ali u to doba još popularne viteške romane, pisan tehnikom pikarskog romana); jedno od najčitanijih i najprevođenijih djela iza *Biblije*
- jednostavan, zdrav i topao humor kojim je prožeto čitavo djelo i koji nezadrživo nasmijava i današnjeg čitaoca, optimizam i duboki humora koji izbijaju iz tragične figure viteza tužnog lika

BISTRI VITEZ DON QUIJOTE OD MANCHE

Tema – doživljaji osiromašenog seoskog plemića **Alonsa Quijose** koji želi biti vitez skitnica te kao pravi vitez skitnica daje si ime (Don Quijote od Manche), pronalazi perjanika i štitonošu (**Sancho Panza**) – seljak, čestit čovjek, don Quijoteov konjušar, Don Quijoteov glas razuma koji mu pokušava pomoći da se iz svijeta mašte vrati u stvarnost; preko njegovog lika Cervantes se obraća svijetu. Pronalazi i konja kojem daje ime Rocinante (kljuse), uzima opremu (bojnu pradjedovsku) te pronalazi damu kojoj daje ime Dulcinea od Tobosa

- Don Quijote od Manche – simbol ljudske tragedije, utjelovljenje ljudskog sna i bezumnosti, stradanja i uporne borbe za pravdu, istinu i nedostižne ideale (on želi uspostaviti kraljevstvo pravde, ispravljati krivice, želi osvećivati nepravdu, pomagati bespomoćnima, boriti se protiv zla i nepravde te braniti nemoćne te ujedno simbolizira hrabrost, upornost i poštenje
- Alonso čita viteške romane koji su mu poremetili razum (krčma – dvorac, vjetrenjače – divovi, prostitutke – bajne djeve, fratri –

izdajnička bagra), beskrajno je uporan u izvršavanju svojeg cilja, želi pomoći

- umro je kao plemić, došao je k pameti
- **donkihotizam** – Don Quijoteov pogled na svijet, njegovo shvaćanje života koji znači besmislen i smiješan pothvat
- stavlja u odnos-sukob suprotnosti (dva različita svijeta) - don Quijote od Manche (ludost, ideal, mašta, bezumna smionost, žrtvovanje) prema Sanchi Panzi (razum, sebičnost, stvarnost, oprez,lukavost); idealan - svaki čovjek je slobodan zato što je tako stvoren od Boga i prirode; lijepa riječ otvara mnoga vrata, a ružna nijedna – roman pun mudrih izreka
- humor je bitno obilježje romana
- Cervantes je narodni mudrac koji progovara preko lika SanchePanze

WILLIAM SHAKESPEARE

Engleski je pjesnik, glumac, redatelj, pisac kazališnih komada, najveći dramski stvaralac svjetske književnosti); rođen i umro Stanfordu na Avonu. Suvlasnik poznatog kazališta *Globe*.[15]

- napisao 36 ili 37 drama, tzv. kraljevske drame (historije), komedije, tragedije, romantične igre i poeme te sonete (**elizabetinski soneti – 3 kvartine i 1 distih**), strukturom različit od talijanskoga, upotreba parabola, pjesničkih slika i vizija.
- teme uzima iz antičke povijesti, srednjovjekovne kronike i legende, iz renesansne novelistike, iz pričanja suvremenika te je ulio i dah stvarnog života, stvorio galeriju nezaboravnih, vječnih likova (Cezar, Hamlet i Ofelija, Romeo i Julija)

[15]Na zastavi kazališta *Globe* pisalo je *Totus mundus agit histrionem* (čitav svijet glumi). Cijeli svijet se grči, pretvara, muči, igra i izigrava. Kazalište je bilo osmerokutno, s okruglom pozornicom i okruglim gledalištem, predstave su igrane danju, a na kraju svake bio je ples za gledatelje te su se glumci svima zaželjeli laku noć i predložili da se svi zajendo pomole za kraljevo zdravlje.

- u svojim djelima iskazuje veliko mnoštvo osjećaja koji se rađaju u čovjeku
- neka djela: *Romeo i Julija*, *Tit Andronik*, *Julije Cezar*, *Troilo i Kresida*, *Hamlet*, *Otelo*,*Kralj Lear*, *Antonije i Kleopatra*, *Dva plemića iz Verone*, *San Ivanjske noći*,*Soneti*...

HAMLET

- najpoznatija Shakespearova tragedija, 1600. – 1601. godine
- tema: nesretna sudbina danskog kraljevića Hamleta kojemu je za njegove odsutnosti stric ubio oca, oženio se majkom i zasjeo na prijestolje
- jedna od najpotresnijih tragedija u cjelokupnoj književnosti – na kraju svi stradaju
- pokretač radnje: Hamletova želja za osvetom zbog smrti oca
- problematika: pitanja ljudske egzistencije – o pravdi i krivnji (dijalog Hamlet i duh oca – duh želi izvršenje pravde zbog ubojstva); o životu i o smrti; o vjernosti i izdaji; o ljubavi i mržnji
- Hamlet raspravlja o osnovnim pitanjima ljudske egzistencije – o mogućnostima spoznaje apsolutne istine i djelovanja u skladu s njome te o odnosu prema ocu, majci, ženi
- **Hamlet** je renesansan čovjek, slobodouman – individualist (slobodno odlučuje i zaključuje, nitko ga ne sputava); divi se prirodi; doživljaj čovjeka; kritičan je prema majci i prema sebi; nema predrasuda prema staležu (dobar je prema nižem sloju); kritizira nepoštenje, kritizira dvorjanine koji nemaju svoje ja (ruga im se zato što potvrđuju sve što kažu njihovi gospodari – neinteligentni i nekritički primaju sve što njihovi gospoda kažu), melankoličan i bolan doživljaj svijeta (svijet – bljutav, dosadan, prazan, ne oplijevljen vrt u kojem je otrovno bilje) – suprotnost prema renesansnom doživljaju svijeta, gnjusan, ne podnosi nepravdu i sramotu, prezire svijet, svijet kao tamnica (Danska), razočaran svijetom = iznosi svoj stav, toliko je opterećen problemima da bi

najradije da ga nema, nitko mu ne pruža zadovoljstvo, puno hulja, propalica, kritizira brak

- doživljaj čovjeka: remek-djelo, plemenitost uma, neizmjernost sposobnosti, skladan izgled i ljepota
- doživljaj žene (kritizira ženu i šminkanje – to nije ono lice koje ona nosi, stvara masku), oštar doživljaj žene (*Krhkosti – ime ti je žena*!), ženska ljubav je kratka i nestabilna, prolaznost ženske ljepote
- iako tragedija ima mnogo događaja, u njoj nema prave dramske napetosti, jer nam je istina o očevu ubojstvu i potrebi osvete iskazana već na samome početku
- težište djela stavljeno je na prikaz psihološkog stanja glavnog lika, koji se razapet sumnjama stalno koleba i odgađa izvršenje osvete

San Ivanjske noći

- nastala u prvoj, vedroj fazi; spoj komedije i pastorale

U doba renesanse cvala je komedija koja je imala mnogobrojnu publiku – ***commedia erudita*** (**učena komedija**), nastala u Italiji te se temeljila na poznavanju antičkih auktora (Terencija i Plauta). Imala je pisani tekst i:

- zadanu dramaturgiju (pet činova)
- stajaće likove (škrtac, komični starac, zaljubljeni mladić, lukavi sluga, obijesna služavka, hvalisavi vojnik)
- jedinstvenu radnju, prostor i vrijeme scenskog zbivanja

Commedia dell'arte **(komedija umijeća, umješnosti)**, također nastala u Italiji u drugoj polovini XVI. stoljeća. Polazila je od kratkoga nacrta jednostavnog sadržaja, glumci su improvizirali, težeći pokazati svoje umijeće uz pjev, ples, akrobaciju, mimiku.

- tipizirani likovi: Arlekin, Pantalone, Kapetan

HRVATSKA RENESANSNA KNJIŽEVNOST

(sredina 14. st. – kraj 16. st.)

- razvijala se pod utjecajem renesansne umjetnosti i talijanske kulture, nije se istovremeno pojavila i razvijala u hrvatskim krajevima jer je Hrvatska u to vrijeme bila podijeljena, pa krajevi nisu imali iste uvjete za razvoj renesanse
- utjecaj talijanske renesanse stekao se samo na istočnoj obali Jadrana, a uske veze s Mletcima, dolazak brojnih učitelja i odlazak hrvatskih mladića na studij u susjednu Italiju omogućili su snažan razvoj renesansne književne kulture i na području Dubrovačke Republike i mletačke Dalmacije
- hrvatska renesansna književnost usvojila je mnogobrojne koncepcije humanizma (one o važnosti antičke književne tradicije, ali i one o podizanju narodnoga, hrvatskoga jezika na visoku razinu) te će se poput ostale europske renesansne književnosti oslanjati na antičko naslijeđe, a isto tako i na prethodnike, začetnike i klasične pisce talijanske renesansne književnosti (Dantea, Petrarcu, Boccaccia, Sannazzara, Ariosta)
- oslonac u domaćoj usmenoj, folklornoj književnosti preuzimajući iz njih teme, motive, oblike i postupke

N**ačela oblikovanja:**

- oponašanje uzora; harmonična i skladna kompozicija književnog djela te tradicionalno oblikovanje teksta (oblikovanje čistim i jasnim jezikom)

Hrvatska književnost u razdoblju renesanse više nije služila samo za vjersku poduku, već se razvila kao samostalna djelatnost

- hrvatska je renesansna kultura **prvo moderno razdoblje hrvatske kniževnosti** (odlikuje se nizom književnih oblika, te je osim lirike, epike i drame razvila niz novih književnih vrsta)

Epika

- hrvatski renesansni ep oblikovan je po uzoru na Vergilijevu *Eneidu* i druge antičke epove te je iznosio sadržaje važne za život zajednice
- najznačajniji epovi bili su oni koji su opjevavali religiozno-biblijske teme (Marko Marulić: *Judita*) ili povijesne teme (Brne Karnarutić: *Vazetje Sigeta grada*)
- u epu je pripovjedač izlagao fabulu jasno, pregledno, s brojnim opisima junaka i junakinja, vremena i prostora radnje, bitaka i važnih događaja
- osim tradicionalnih epskih vrsta, hrvatska renesansna književnost stvara i neke nove oblike (Petar Hektorović: *Ribanje i ribarsko prigovaranje* – <u>putopisni spjev</u>)
- pastoralno-idilični i alegorijski roman Petra Zoranića *Planine* u kojem se u prozi i stihovima pripovijeda o putovanju pastira Zorana po zavičaju te usporedno s pričom o nesretnoj ljubavi pastira Zorana slavi ljepota domovine

Lirika

razvijaju se 3 vrste lirskih pjesama: **pastirsko-idilična lirika** (veliča život u prirodi, san o sreći i blaženom životu); **anakreontska lirika**(slavi ovozemaljske užitke i senzualnu ljubav) te **ljubavna petrarkistička lirika** (tuga i bol zbog neuzvraćene ljubavi, divljenje ženskoj ljepoti)

- radi se o utjecaju petrarkističke lirike koja uzvisuje ženu i divi joj se, najviše duhovne vrijednosti: ljubav i ljepota
- jedno od glavnih obilježja: platonsko divljenje prema ženi
- prvi sačuvani dokument je zbirka pjesama, dubrovački kanconijer *Ranjinin zbornik* – ljubavne pjesme (udvaranje, molba da se ljubav uzvrati, veličanje tjelesne i duhovne ljepote drage, vile, gospoje, bol zbog neuzvraćene ljubavi...)

Drama

Najčešće i najznačajnije dramske vrste hrvatske renesansne književnosti nastaju po uzoru na antičke dramske oblike, a to su komedija i tragedija

- hrvatska komedija, kao i talijanska preuzima od antičke komedije strukturu komediografske radnje, zaplete i rasplete, kao i tipove likova (mudar i lukav sluga, škrti starac, hvalisavi i umišljeni vojnik...) – <u>učenom ili eruditnom komedijom</u> – njegovala se osobito u dubrovniku (Marin Držić: *Dundo Maroje*, *Skup, Tripče de Utolče, Arkulin*
- u tragediji hrvatska renesansna književnost ostvarila je brojne prijevode (Držićeva *Hekuba* prema Euripidu, Zlatarićeva *Elektra* prema Sofoklu...)
- razvoj drame u suvremenome smislu te riječi (Lucić: *Robinja* – <u>prva svjetovna drama u hrvatskoj književnosti</u>)
- razvoj različitih dramskih oblika:pastirske ekloge, pastoralne drama, pastirske igre, farsa (banalne pojave građanskog života na komičan način), crkvena prikazivanja (religiozno-biblijska tematika); biblijska drama, mitološka drama; pokladna, pirna komedijica (Držić: *Novela od Stanca*).

MARKO MARULIĆ

- vrlo značajno djelo na narodnom jeziku jest biblijsko-vergilijanski ep ***Judita*** u šest pjevanja u dvostruko rimovanim dvanaestercima; nastao 1501., a objavljen 1521. Godine
- prvi hrvatski umjetnički ep pisan je <u>splitskom čakavštinom 16. stoljeća</u>, što je vrlo važno jer je hrvatski jezik formiran kao književni jezik tek u 19. stoljeću.
- uzori: <u>antika (Vergilije) i hrvatska srednjovjekovna književnost</u>
- tema: preuzeta iz Biblije – Marulić piše o aktualnoj društvenoj situaciji u Splitu i okolici (turska vojska koja prijeti Splitu i okolici poistovjećena je s asirskom vojskom koja prijeti Betuliji); židovska udovica Judita ubija taštog i pohlepnog asirskog vojskovođu Holoferna i spašava svoj grad Betuliju

<u>Cilj epa</u>

- Marulić je htio svom narodu uliti vjeru i nadu u otpor i spas od Turaka; ističe vjeru u Boga (kako u njega ne treba sumnjati)
- na početku epa Marulić u kratkom pismu objašnjava zašto i kako je pisao *Juditu*: želi proučiti priču o udovici Juditi na svom jeziku za one koji ne razumiju latinski jezik; ističe kršćansku vrijednost – krepost, sveta čistoća, vjer; ističe Juditine kvalitete, važnost i kako je treba slaviti te upućuje Bogu poruku da joj dade snage da odrubi Holofernu glavu (vjera u Boga)

Kompozicija:

- sastavljena od 6 libara

1. LIBRO: Nabukodonosorova želja da vlada cijelim svijetom (Holoferna ga treba svojom vojskom osvojiti
2. LIBRO: Holoferno pustoši i napada gradove za redom
3. LIBRO: Holoferno opkoljava Betuliju, a Judita kori narod koji se želi predati
4. LIBRO: Judita u Holofernovu taboru, a Holoferno je očaran njenom ljepotom
5. LIBRO: Judita večera s Holofernom kojeg opija i na kraju ubija
6. LIBRO: građani Betulije napadaju Asirce koji bježe, slave Juditu do kraja njenog života.

- petrarkistička obilježja: Marulić poput petrarkista opisuje Juditinu ljepotu (petrarkistički motiv: kosa, nakit)
- Judita se vrlo bogato ukrasila (nakit) tako da se mogla uspoređivati s kraljicama
- književna asocijacija Judite na Helenu koju su smatrali najljepšom ženom svijeta

- snažna vjera u Boga

ŠIŠKO MENČETIĆ (ŠIŠMUNDO VLAHOVIĆ MENČETIĆ)

Pripada prvom poznatom naraštaju hrvatskih lirskih pjesnika, a najveći broj njegovih pjesama ostao sačuvan u *Zborniku Nikše Ranjine* – kanconijeru što ga je početkom 16. stoljeća počeo prepisivati mladi dubrovački plemić Nikša Ranjina (više od 800 lirskih pjesama Šiška Menčetića, Džore Držića i drugih).

- najčešća tema Menčetićevih pjesama; ljubav, ljepota drage, vile, gospoje; pisao dvostruko rimovanim dvanaestercem; uzor Petrarca
- uporaba akrostiha (umetanje imena svojih odabranica)
- ***Blaženi čas i hip...*** parafraza je Petrarcinog soneta *Blažen nek' dan je, i mjesec, i ljet*o (razlika u metrici: Petrarca piše u sonetu, Menčetić u dvostruko rimovanim dvanaestercima; poanta pjesama: Petrarca blagoslivlje ljubavne patnje i boli jer ga one čine sretnim na neki način, a dubrovački pjensik blagoslivlja dragu jer mu se ona sva „darova za rados".
- ***Prvi pogled*** pisana dvostruko rimovanim dvanaestrcem, sastavljena od motiva zore i proljeća (*Zovješe zora dan, a slavno prolitje travicu drobnu van, zelen list i cvitje*), motiva ljubavi na prvi pogled, ideala zlatokose vile, pjesnikove boli, usporedbe lirskog subjekta s ranjenim jelenom, gorčine ljubavi i sl.
- Pjesnik u cijeloj pjesmi detaljno opisuje izgled svoje drage, način na koji se češlja i plete svoju kosu – naziva je ženom ljepšom od vile *meni bi viditi još lipšu ner vilu*
- na kraju kada ona odlazi on ostaje tužan i sam

DŽORE DRŽIĆ

Pjesničko djelo sačuvano u raznim rukopisima i u *Kanconijeru Nikše Ranjine* iz 1507.

- uglavnom ljubavna lirika (nešto religiozne), pjesme u dvostruko rimovanim dvanaestercima, mnoge pjesme imaju za akrostih njegovo ime.
- pripadnost petrarkističkoj školI
- pastirska ekloga *Radmio i Ljubmir* – začetnik pastoralne dramske književnosti u nas.
- Pjesma *Grem si, grem* – obikovana kao ispovijed o nesretnoj ljubavi, ljubavnim patnjama i mukama, ponavljanjem stihova *Grem si, grem*... iza svakog četverostiha potencira se taj osnovni ugođaj pjesme, ljubav se shvaća kao gubitak mira, gubitak srca.
- akrostih *Džoreta* (*Gioreta*), tj. Džorina pjesma u prvim stihovima dvostiha.
- *Draža je od zlata* pjesma je u dvanaesteračkim dvostisima, pjeva o ljepoti drage, od njezine kose, očiju, obrva pa do anđeoskog smijeha i prekrasnog stasa, vidljiv je renesansni smisao za skladno, simetrično, harmonično raspoređivanje motiva...

PJESME IZ RANJININA ZBORNIKA (DUBROVAČKI KANCONIJER)

Najstariji lirski zbornik hrvatske svjetovne lirike

- pjesme *Odiljam se*, *Djevojka hodi po zelenoj travi*, *Leute moj mili...*

HANIBAL LUCIĆ

Hrvatski pjesnik i dramatičar koji potječe iz jedne od najuglednijih hvarskih obitelji

- napisao je jedan ljubavni kanconijer *Skladanja izvrsnih pisam razlicih*

- u svojim pjesmama ljubav prema ženi i njezinu ljepotu na petrarkistički način
- u pjesmi ***Jur nijedna na svit vila*** pjesnik slavi njenu ljepotu i divi se ljepoti
- tema: ljepota drage, vile
- tipični motivi petrarkističke lirike: zlatna kosa, tanke crne obrve (osjećaj radosti),rumeno lice, rumene usne, zubi kao biseri – ljepota njezinog govora; isprepliće unutarnju i vanjsku ljepotu
- glatkoća i bjelina njenog vrata, bijela prsa, tanki, bijeli, obli, dugi, ravni prsti - tjelesni užitak
- pjesnik povezuje dva motiva: ljubav i vanjska ljepota
- ***Robinja*** je drama u tri čina, nema bogato razveenu dramsku radnju, pisana dvostruko rimovanim dvanaestercima; radnja se zbiva u Dubrovniku
- prvo književno djelo u hrvatskoj književnosti u kojem se pojavljuju likovi iz Sjeverne i Južne Hrvatske

MAVRO VETRANOVIĆ

Jedan od najplodnijih hrvatskih renesansnih pjesnika, pisao je religioznu-refleksivnu liriku, moralno-političku satiričku poeziju, maskerate, crkvena prikazanja, mitološke i biblijske dramske prizore.

- započeo kao pjesnik ljubavne petrarkističke lirike (nisu sačuvane)
- nedovršeni spjev *Piligrin* (opjevao fantastično putovanje nesretnog Piligrina po nekim čudesnim krajevima, gdje mu se događaju razne nevolje, mnogo bajkovitih i simboličnih značenja)
- pjesma *Moja plavca* alegorijski govori o pjesnikovom životu, pretrpljenim nevoljama i želji da se smiri u smrti; metaforičko-alegorijsko prikazivanje čovjeka kao lađe, a životni put prikazan kao plovidba po uzburkalome moru antičkog je podrijetla

- pjesma *Pjesanca u poetam* svojevrsni je pjesnički *credo* renesansnog stvaraoca koji za pjesništvo želi potpunu slobodu stvaranja, kompozicija pjesme – kao usporedba triju čovjekovih vještina
- dramski rad: Vetranović obradio starozavjetne i novozavjetne teme (*Suzana čista, posvetilište Abramovo, Kako bratja prodaše Jozefa, Od poroda Jezusova*).
- *Posvetilište Abramovo* (žanr – religiozno prikazanje, pisan je dvostruko rimovanim dvanaestercem)

BRNE KARNARUTIĆ

Potomak zadarske stare plemićke obitelji, opus nije velik.

- slobodno obradio Ovidijevu metamorfozu o Piramu i Tizbi pod naslovom *Izvrsita ljubav i napokon nemila i nesrićna ljubav Pirama i Tizbe*
- *Vazetje Sigeta grada* prvi je hrvatski povijesni ep u hrvatskoj književnosti koji opjevava sigetsku bitku i tragičnu pogibiju Nikole Šubića Zrinskog i hrabrih branitelja Sigeta, sastoji se od **4 dijela**, nešto više od tisuću dvostruko rimovanih dvanaestraca, kronološko pripovijedanje događaja
- uzor je vergilijanska epika, a povijesna zbivanja u epu – opsadu i pobjedu Turaka – pripovjedač tumači kršćansko-moralistički (kao kaznu za kršćanske grijehe)

PETAR ZORANIĆ

Vrlo malo zna se o njemu; rođen je u Zadru, a ne zna kada i gdje je umro.

- od književnoga rada sačuvan je samo pastirski roman *Planine*, tiskan1569. kada je pjesnik već bio mrtav

PLANINE (1569.)

- prvi hrvatski roman, iako i nije baš roman u pravom smislu te riječi, uzor Sannazzarova *Arcadia* te utjecaj Dantea
- u prozi, ali i u stihovima se pripovijeda o putu pastira Zorana po zavičaju, zadarskoj okolici te se slavi i veliča ljepota rodnog kraja
- roman ne govori samo i o ovozemaljskoj i o duhovnoj ljubavi, ljubavi prema Bogu istini
- *Planine* obrađuju i mnoga druga pitanja i teme: problem turske opasnosti, pitanje odnarođivanja, književne kulture na hrvatskom jeziku...

Tema: put pastira Zorana po zadarskoj okolici koji kreće u planine gdje traži utjehu da zaboravi svoju nesretnu ljubav, za vrijeme putovanja opisuje se pejzaž, krajolik iz čega se osjeća ljubav, divljenje i poštovanje

- vlada i osjećaj domoljublja prema rodnom kraju zbog prisutnosti turske opasnosti
- mjesto radnje: perivoj u kojem se nalaze svi slavni
- <u>alegorija</u>: glavno izražajno sredstvo u ovom romanu (motiv jabuke – simbol kulture, znanja, jezika)
- Latinka u svom krilu ima mnogo jabuka koje simboliziraju bogatstvo latinske kulture
- Grkinja također ima mnogo različitih mirisnih jabuka
- Kaldejka ima mirisne jabuke (Marulić je upio miris jabuke – uzor Vergilije)
- vila Hrvatica ima malo, sićušnih jabuka jer se hrvatska književnost počela razvijati tek od Marulića
- Zoranić spominje svoju "jabuku" – osjećaj radosti jer je naišao i na svoje ime u njenom krilu
- vila ga upozorava na nerazvijenost hrvatske književnosti – osjećaj srama jer je jabuka nezrela te tješi jer se kod ostalih vila vidi da su jabuke prije otrgnute, tj. da su ti narodi i

kulture prije postojale; zahvaljuje mu na trudu što je ipak nešto napisao

– Zoranić kritizira sve one koji se srame svog jezika i koji pišu na tuđem jeziku

PETAR HEKTOROVIĆ

Hrvatski pjesnik koji je živio na prijelazu iz 15. u 16. st.; rođen je na Hvaru

– u mladosti je pisao ljubavnu poeziju, no od toga nije ništa sačuvano
– najvažnije djelo je *Ribanje i ribarsko prigovaranje:* putopisni spjev u 3 dijela koji je objavljen u Veneciji u kojem opisuje svoj trodnevni put od Hvara do Brača i Šolte
– prvo stihovano djelo u hrvatskoj književnosti u kojem je opisano stvarno, a ne alegorično putovanje; putovanje je opisano zbog ljepota prirode i zavičaja
– opis renesansnog čovjeka koji uživa u prirodi i svjestan je da je priroda mjesto u kojem se može posve opustiti i okrijepiti svoj duh
– u spjevu pripovjedač opisuje svoje putovanje jadranskim otocima i pripovijeda o događajima koji su se događali na putu njemu i njegovim suputnicima (dvama ribarima – Paskojem Debeljom i Nikolom Zetom, Hektorović upoznaje način razmišljanja hrvatskog čovjeka kojem cijeli život prolazi u ribarenju (način egzistencije), bilježi pjesme (dvije bugarštice[16] i tri kratke pjesmice[17])
– **parvi dan** – divljenje prema krajoliku, ljubav prema domovini
– **treti dan**– govori o prolaznosti života (…*smrt sve skraćuje*)

MIKŠA PELEGRINOVIĆ

---

[16]Bugarštice – balada o Marku Kraljeviću i bratu mu Andrijašu (tematizira se motiv bratoubojstva) te bugarštica o Radosavu Siverincu

[17]Zdravice/počasnice – *Naš gospodin pojem jizdi; Majka mu je lipo ime dala, Lipo ti je brajo pogledati*

Rođen u Hvaru oko 1500. Godine, autor maskerate *Jeđupka*, sačuvana u dvije verzije

– kraćoj koja je nastala u trećem desetljeću 16. stoljeća i dužoj

- oblikovana kao pjesma koju govori Ciganka (Jeđupka), komponirana u **6 sreća** u osmeračkim katrenima

MARIN DRŽIĆ

Rođen je u Dubrovniku gdje je polazio i školu. Neko vrijeme proveo je u Italiji gdje je upoznao talijansku renesansnu komediografiju. Vrativši se u Dubrovnik pisao je ljubavne pjesme u duhu petrarkizma, a ubrzo se posve posvetio drami u koju pripadaju njegova najbolja i najpoznatija djela.

- okušao se u svim dramskim vrstama: komedija, pokladna igra, pastorala, tragedija...
- gotovo sva Držićeva djela izvodila su se na dubrovačkim scenama u doba poklada i pirova te je više od desetljeća bio najizvođeniji dubrovački dramatičar
- djela: pastirske igre (*Tirena, Venera i Adon* i *Grižula*), pokladna komedijica (*Novela od Stanca*[18]), komedije (*Dundo Maroje*, *Arkulin*, *Skup*[19], *Tripče de Utolče*), tragedija *Hekuba*

DUNDO MAROJE

[18]Pokladna igra, „šala sa Stancem“, jedan čin u nekoliko prizora, dvanaesterački stihovi; vidljive suprotnosti starih i mladih. Dživo, Vlaho i Miho u vrijeme poklada izvrgavaju poruzi starca Stanca, seljaka s rijeke Pive. Stanac je praznovjeran, želi se pomladiti jer ima mladu ženu, govori „vlaškim“, a mladići se služe govornim jezikom Grada. Na kraju Stanac shvaća da je prevaren te na sav glas viče da se lopovi uhvate, i tu šala završava naglo, onako kako je i počela.

[19]Za nju sam Držić kaže da je „sva ukradena iz nekoga libra starijeg neg je staros, - iz Plauta“. Zaplet se temelji na priči o škrtom starcu Skupu koji je pronašao „tezoro“, ćup s novcem. Sumnjičav je prema svakome, najviše izluđuje svoju kćerku Andrijanu koju hoće udati za starca samo da joj ne mora dati miraz, prijeti služavki Varivi. Zaplet oblikovan na pričio ljubavi Andrijane i mladog Kamila.

(nije sačuvana u cijelosti, popraćena dvama prolozima – Prologom Dugog Nosa, negromanta i autorskim prologom u kojem nas Držiš izvješćuje o radnji komedije, likovima, mjestu radnje...)

Komedija koja je prvi put izvedena1551. godine za vrijeme poklada

Prolog Dugog Nosa: najavljuje što ćemo gledati/čitati; najavljuje komediju; dvosmisleno je značenje ljudi nazbilj (*pravi*, *dobri ljudi*) i ljudi nahvao (*lažni ljudi* koji predstavljaju zlo)

- u prologu Držić se ruga uskoj i zatvorenoj sredini dubrovačke aristokracije, ironično laska dubrovačkoj gospodi i naziva ih zlatnim i ludima
- afirmacija sposobnih, pametnih, vrlih ljudi na račun opakih i nesposobnih ljudi
- mjesto radnje je Rim (radnja se događa jedan dan)
- vrijeme radnje: **16. st**.
- tema: sukob oca – Dunda Maroja i njegova rastrošnog sina Mara koji u Rimu, umjesto da se bavi trgovinom, sav kapital troši na kurtizanu Lauru. Saznavši za To Dundo dolazi u Rim kako bi se obračunao sa sinom
- glavnu ulogu u zapletu Držić je povjerio **Pometu**, slugi Nijemca Uga Tudeška koji je također zaljubljen u Lauru (samouvjerenom, inteligentnom, lukavom renesansnom čovjeku koji shvaća da sukob oca i sina može iskoristiti za vlastitu sreću)
- Pomet zapleće radnju, vodi likove, upravlja njihovim postupcima – drži sve konce u rukama upravljajući sudbinama i životima onih kojima služi
- Pomet je gospodar smijeha u komediji, no za razliku od ostalih likova u komediji, Pomet nikada nije izvrgnut ismijavanju, nikada se gledatelj ne smije Pometu, nego se uvijek smije zajedno s njim
- likovi: Dundo Maroje, Bokčilo, Maro, Popiva, Laura, Petrunjela, Pomet, Ugo Tudeško, Pera

- spoznaja – život je prevrtljiv, čas si sretan, čas ne, kad si nesretan preživi je i kreni ka sreći

BAROK

Javlja se u 17. stoljeću, najvjerojatnije potječe od španjolske riječi*baruecco*, portugalske*barocco*što označava biser nepravilna oblika.

- barokni stil je krajnje kičast
- manirizam = gongorizam i marinizam – stilska oznaka baroka, pokušaj da se uspostavi naglašeno neprirodan način izražavanja kao umjetnička konvencija
- obilježen gustom upotrebom figura (metafora, končeto, antiteza,...), više različitih razvojnih faza i tendencija
- raspinjanje svega onoga što je renesansa htjela
- barok = katolička obnova
- značajke književnog baroka povezuju se s novim svjetonazorima

Lirika

- prolaznost vremena; raskoš izraza; istinsko drhtanje pjesničke duše, hladnoća, nerazumijevanje
- **Luis de Gongora** – španjolski začetnik gongorizma/kulteranizma, nov pjesnički jezik, vlastita sintaksa, smiona metaforika (puna mitološke simbolike, nepristupačna neobrazovanom čitaocu) – poeme *Samoće, Polifem i Galetea*
- *Sat na zvoniku*:tema – pjesnikovo razmišljanje o prolaznosti vremena; temeljni motiv – sat – simbol prolaznosti; motivi – zubi, kotača grubih (preko njega dalje razlagu je o mogućnosti djelovanja), utezi (nastojanje da će se vrijeme zaustaviti)
- *Pješčani sat* – pesimistična, prolaznost vremena, pješčani sat – simbol proticanja vremena; pjesnik se ljuti na vrijeme – kaže

da je tiranin, ni stakleni zatvor ne može ga zadržati, čovjek uvijek sanja o zaustavljanju vremena

- usporedba – gluho poput pijeska siva,kontrast između čovjekova htijenja da zaustavi vrijeme i prolaska vremena
- **gongorizam** – pjesništvo koje je puno izraza skrivenog značenja, teških metafora i teško dokučivog značenja još se naziva i hermetičkom poezijom
- **Giambattista Marino**- talijanski pjesnik, začetnik marinizma, izraz pun neobičnih metafora i zvučnih efekata, stilski izgrađena virtuoznost, cilj poezije je zapanjiti čitaoca napisao je nekoliko tisuća lirskih pjesama i mitološki spjev *Adonis*
- stavivši svojoj poeziji zadatak da zapanji čitaoca, Marino je kao stvaralac bogate fantazije i izvrstan versifikator uspio izgraditi vlastiti pjesnički izraz pun neobičnih metafora i zvučnih efekata

  – *Pjevač* –koristi končeto (concetto), stilsku figuru vrlo popularnu u razdoblju baroka, temelji se na vještini pronalaženja sličnosti između pojava i predmeta koji su naizgled potpuno različiti (utakmica slavuja i jeke); bit končeta je duhovitost; najčešći oblici jesu antiteza, paradoks i hiperbola.
- u prvoj strofi se javlja hiperbola; u drugoj dolazi do povezivanja slavuja i jeke, izgleda kao da se dva slavuja natječu, slavuj se zanio – htio je biti bolji od drugog i pao je u vodu, javlja se motiv nimfa – slavuj se zastidio, kontrast – uz svjetlosti dana u tamu grana
- *Ljudski život* – spoznaja o prolaznosti, nemir i tjeskoba u svijetu u kojem se smrt pojavljuje kao sigurna realnost

  – tema: ljudski život; karakteristika ljudskog života – bijeda, plač kada se rodi, zatim djetinjstvo plač i ljubavna bol, kada dože u zrelu dob onda mu se život ispuni tugom i na kraju svega toga umre; prikazuje život od rođenja, putem dječjeg nestašluka do smrti

– mladost: *A kada stignu/ozbiljna ljeta neka iz sreće/u jad ljubavna bol odvodi.*

– djetinjstvo: *Kada poraste i mlijeko mu već ne godi,/bolna pod bićem čuje mu se dreka.*

- Srednja Europa: Andreas Gryphius, Hofmann von Hofmannswaldau

Epika

Ep, uzor Vergilije – religiozno ispravan, instruktivan, jasne teze, tema – aktualna i nacionalna, strukturno – čvrst s izbjegavanjem odlaska u bezbrojne epizode

- povijesne teme –*Luzitanci* Luisa de Comoesa
- *Oslobođeni Jeruzalem* Torquata Tassa – religiozno-historijska tematika, bogata epska radnja, ispreplića se fantastika i realnost, čulnost i vjerska egzaltacija mitološki spjev od 45000 – Marinov "Adonis"

Drama – melodrama i opera

CALDERON DE LA BARCA

Najveći dramatičar španjolskog baroka i posljednji veliki pisac zlatnog vijeka (književnost 16. i 17. stoljeća u Španjolskoj) španjolske književnosti; napisao oko 200 kazališnih komada, najpoznatiji je ***Život je san*** i *Zalamejski sudac* - raskošno dvorsko kazalište, djela nakićena bogatom metaforikom, teme – moralne i univerzalne, manje brine o zapletima i raspletima radnje i veću pozornost posvećuje pojedincima (psihološki produbljeni likovi)

ŽIVOT JE SAN

Drama u kojoj poljski kralj Bazilije uplašen proročanstvom d aće mu sin biti zlotvor i tiranin, zatvara kraljevića Sigizmunda odmah nakon

rođenja u samotnu kulu, gdje odrasta u divljini i okovima. Dovodi ga u kulu uspavana te Sigizmund više ne zna što je san, a što java.

LOPE DE VEGA – pučke karakteristike, građa za drame – iz života, pozornost pridaje dinamici radnje i zanimljivim zapletima.

TORQUATO TASSO

Talijanski pjesnik, napisao preko 2000 lirskih pjesama, vrhunsko ostvarenje veliki ep u 20 pjevanja – *Oslobođeni Jeruzalem* (1575.), ispjevan u **stancama** (tipičnim strofama talijanksoga epa 15. i 16. stoljeća).

- uzor Vergilije; Tasso je utjecao n a hrvatsku književnost – napisao je nekoliko pjesama posvećenih Cvijeti Zuzorić, bio je uzor Gunduliću za pisanje *Osmana.*

HRVATSKI BAROK

Početak 17. stoljeća do druge polovice 18. stoljeća, gotovo cijela Hrvatska

- vrlo dugo i osobito razdoblje; pozitivno reagiranje na one opće europsko tendencije koje danas obuhvaćamo terminom baroka
- književni je jezik nejedinstven i prilagođen govorima regija
- knjiženost je nastajala i razvijala se u <u>četiri manje ili više samostalna regionalna književnost konteksta</u> – glavni i najplodonosniji njezin prostor bio je <u>Dubrovnik</u>

Epika

– tradiciju baroknog epa utemeljuje Ivan Gundulić

- Jaketa Palmotić Dionorić - *Dubrovnik ponovljen*
- Ivan Kanavelić – *Kralj Koloman*
- Andrija Vitaljić – *Ostan Božje ljubavi*
- najpoznatiji je Gundulićev povijesni ep *Osman* – po uzoru na Tassov *Oslobođeni Jeruzalem*
- nabožno djelce *Putni tovaruš* Katarine Zrinski

Lirika

- barok uvodi dubrovački pjesnik **Dživo Bunić Vučić** (*Plandovanja*) – ljubavna lirika s misaono-religioznim motivima – povezuju se i s udvaračkom retorikom - ljubavni kanconjer Ignjata Đurđevića - gustoća figurai manirano poigravanje dvonačnim lirskimmotivima
- u pjesmama Ljubici suncu sličnoj Slici svojoj u ruci gospođe,...
- *anakreontska lirika* – Fran Krsto Frankopan – napisao zbirku petrarkističke i barokne lirike *Gartlic začas kratiti*
- Pavlinski zbornik kajkavskih liturgijskih i crkvenih pjesama

Drama

Commedia dell'arte – predstave koje se temelje na improvizaciji iz ljudskoga života (putujuće družine)

- tragikomedije – mladi Gundulić i Junije Palmotić
- religiozna poema Ivana Gundulića *Suze sina razmetnoga*
- pastoralna drama – s alegorijskim likovima i zapletima – *Dubravka* Ivana Gundulića i *Pavlimir* Junija Palmotića
- komična poema Iganja Đurđevića: *Suze Marunkove*
- leksikografijom se bavio Juraj Habdelić – napisao hrvatsko-latinski riječnik i nabožne knjige *ZercaloMariansko* i *Pervioca našega Adama greh*
- u usporedbi sa dubrovačkim, pojava baroka u ostalim regijama Hrvatke djeluje siromašno

- važno je spomenuti ep Petra Zrinskog *Obcida sigetska* te pripovjednu poemu Antuna Kanižlića *Sveta Rožalija* – utjecaj srednjeeuropskog baroka

IVAN GUNDULIĆ

Rođen u Dubrovniku, plemić, obavljao razne državne funkcije, književni rad započeo pisanjem pjesama; počeo je pisati vrlo mlad imao je uspjeha, no međutim u *Pjesnima pokornima kralja Davida* odrekao se svih mladenačkih dijela nazvavši ih porodom od tmine, tako da neka od njih znamo damo po imenu jer se smatra da ih je sam spalio

- melodrame: *Arijadna*, *Prozerpina*, *Armida*
- 1621. izdaje djelo *Pjesni pokorne kralja Davida* (slobodan prepjev sedam Davidovih psalama)
- 1622 g. izdaje religioznu poemu *Suze sina razmetnoga* (tema iz evanđelja po Luki, o odmetnutom sinu, sastoji se od tri plača, prvi plač- sagrešenje, drugi plać- spoznanje, treći plač- skrušenje)
- 1628. *Dubravka* - melodrama
- ep koji nije tiskan idućih 200 godina: *Osman* govori o događajima vezanim uz dolazak Osmana II. na vlast u Turskoj, o bitci Turaka s Poljacima kod Hoćima i porazu Turaka i svrgnuću Osmana s vlasti. Izgubljena dva pjevanja 14. i 15., nadopunio je Ivan Mažuranić u 19. stoljeću.
- dvije teorije: *Osman* se sastoji od dva odvojena epa koji nisu nikada spojeni. Druga da je Dubrovačka vlast cenzurirala ta dva pjevanja zbog preoštre kritike Turaka.

DUBRAVKA

Pastorala, pastoralno-idilična drama, barokna melodrama, pastirska igra – renesansna tvorevina

- uvod – zazov zvijezdi Danici da objavi sretan, žuđen dan – vjenčanje najljepšeg pastira inajljepše pastirice (dan svetog Vlaha)
- na samom početku uvodi monolog ribara, a za ribara se pretpostavlja da je izbjeglica izDalmacije
- alegorijski upozorava građane Dubrovnika da nemaju zašto dizati bunu jer je u Dubrovniku ljepše i bolje nego drugdje
- temelji se na kontrastu (porobljena Dalmacija – slobodan Dubrovnik) – porobljena Dalmacija,opljačkana, zarobljena, a Turci i Mlečani na vlasti
- mjesto radnje je Dubrava – simbol Dubrovnika – slobodna časna, slavna, raskošna u svojoj prirodnoj ljepoti – stvorena idilična slika Dubrave
- starac Ljubdrag je nositelj Gundulićevih pogleda na državu, društvo i slobodu, jer se država i sloboda ne ugrožavaju samo oružjem nego ih ugrožavaju i sami dubrovčani – preko njega kritizira sadašnje Dubrovčane, u njegovo doba su ljudi stjecali bogatstvo poštenjem i radom, dok sada stiču prijevarom; renesansni motiv – sukob starost i mladost – mladi ne poštuju stare, ističe snagu novca kojim Dubrovčani misle da se može sve kupiti, kritizira žene koje brani Tratorko
- stavlja u odnos dva svijeta – satire (komičnost) i pastire preko kojih ističe problem nižih i viših društvenih slojeva
- Divjak i Goroštak pustolovi su iz drugih zemalja; vile, narešene i rasipne, su plemkinjeDubrovčanke, a pastiri Dubrovčani raspravljaju o razrednoj jednakosti o jednakosti u braku;
- Vuk satir i seljanka Stojna prikazuju vlahe i služavke – godišnjice (one su uvijek zaljubljene);
- Miljenko je simbol dubrovačkog plemstva, a Grdan je predstavnik bogatog izrođenog dubrovačkog trgovačkogstanovništva koji prijeti slomom u težnji za lagodnim životom i uživanjem – preko tih simbola Gundulić iznosi oštro sve poroke suvremenog društva

- Dubravka nije važna kao like nego kao pojam – ona je simbol slobode – naglašavajući njezinu ljepotu, sve više ističe slobodu
- dvije je ideje spojio Gundulić u Dubravci – da se slobodna država osniva na zdravome iistinitome braku na porodici koju ljubav spaja, da propada država u kojoj srebro i zlato više vrijede od čistoće i poštenja

SUZE SINA RAZMETNOGA

Građa i tema su na liniji katoličke obnove – ostaviti zemaljska i prigrliti duhovna dobra, temeljni osjećaj je ispraznost svega što okružuje čovjeka, prolaznost, fatalna nemoć predprirodom, taj osjećaj prolaznosti varira na biblijskom motivu o sagrješenju, spoznanju i skrušenju – izlaz nalazi u molitvi, u pokajanju, jer smrt je sveprisutna

– sadržaj okosnica – mladi čovjek želi se odvojiti od roditeljskog autoriteta i autoriteta uopće; alegorijsko značenje jer dobri otac prima odbjeglog sina (koji se pokajao) natrag na ognjište – isto kao i crkva prima odmetnika opet u svoju zajednicu (ako se pokaje)

– osnovna misao je isticanje prolaznosti za zemljanskog života i poruka dubrovačkim sinovima da trošeći vlastiti imetak škode ne samo obitelji nego i Dubrovniku

- stil – stihovi su zvučni, retorični, katkad i pomalo svečano-patetički s jako naglašenimrefleksivnim momentom, to su – metafora, ponavljanja, gradacija, nabrajanja, kontrast (grijeh – pokajanje, pobožnost – nevjernost, smrt – život, grijeh – čistoća, pakao – raj)
- stih – osmeračke sestine

OSMAN

Sastoji se od 20 pjevanja – karakterizirana su širenjem fabule, ponavljanjima, digresijama (opomena) i epizodama

- ideja slobode u Osmanu je posebno naglašena, a ujedno je posebni motiv – ona je hvalospjev pobjede kršćanskog svijeta nad islamom – posebno do izražaja dolazi kršćanski moment

- pojam slobode (sveslavenska ideja) – sloboda slavenskog naroda
- prikaz borbe islama i kršćanstva – Turaka i zapadne Europe – predvodeći slabljenje turske sile
- povijesni povod bio je poraz turske vojske kod Hoćima 1621., a uzor spjev Talijana Tassa: *Oslobođeni Jeruzalem*
- spominje i druge povijesne događaje – turski sultan Osman zatvorio je u tamnicu svog strica Mustafu, ali nakon poraza kod Hoćima dolazi do pobune janjičara koji Osmana svrgnu i zadave – svoj ep Gundulić je posvetio poljskom kraljeviću Vladislavu kome pripisuje svu slavu pobjede i poziva ga da i ubuduće vodi slavene u borbi protiv Turaka
- ne odgovara povijesnoj istini jer je bitka kod Hoćima završila bez pobjede, a Vladislav nije u njoj ni sudjelovao
- najpoznatija pjevanja su – opis scena iz pakla, buna protiv osmana, otmica sunčanice i kupanje sokolice i njenih djevojaka
- *Osman* je pisan u strofama od četiri osmerca s rimama abab (unakrsna)
- uzorno djelo hrvatskog baroka – u tekstu Gundulić izražava duh katoličke obnove

IVAN BUNIĆ VUČIĆ

Dubrovčanin, ispjevao religioznu poemu *Mandaljena pokornica*, objavljena 1630. u Mlecima.

- *Plandovanja* sadrže mnogo ljubavnih i malo manje religioznih pjesama

JUNIJE PALMOTIĆ

Potomak dubrovačke plemićke obitelji, prevladavaju tragikomični komadi po uzoru na libreto talijanske barokne opere, teme drama pretežno antičke ili viteško-romantičke..

- drama *Pavlimir* oslanja se na *Kroniku popa Dukljanina*

IGNJAT ĐURĐEVIĆ

Potomak dubrovačke obitelji, proturječna ličnost; sačuvani lirski opus ima više stotna pjesama; preveo cijeli *biblijski psaltir* (150 psalama), pjevao i na latinskome, prevodio na hrvatski ili parafrizirao ulomke iz Ariosta i Vergilija.

- Religiozna poema *Uzdasi Mandalijene pokornice*

FRAN KRSTO FRANKOPAN

Glavno djelo je *Gartlic za čas kratiti* – zbirka lirskih pjesama

- Hrvatska djela se odlikuju posebnim jezikom koji s ezasniva na čakavskom govoru, uz čestu upotrebu kajkavskih i povremenu pojavu štokavskih elemenata.
- *Navik on živi ki zgine pošteno* – najpoznatiji stih iz njegove poezije, uklesan na spomen mjestu pogubljenja Frana Krste Frankopana i Petra Zrinskog, u Bečkom Novom Mjestu.

PAVLINSKI ZBORNIK

Rukopisni zbornik kajkavskih liturgijskih tekstova i crkvenih pjesama, vjerojatno nastao u krugu lepoglavskih pavlina, dovršen 1644. godine, sadržana pjesme su uglavnom prevedene s latinskoga (*In hoc anni circulo*)

KATARINA ZRINSKA

Sestra Frana Krste Frankopana, žena Petra Zrinskog, objavila 1661. Nabožno djelce *Putni tovaruš* – sadrži molitve upućene različitim svecima i prepjeve pokornih psalama, vjerojatno preveden s njemačkoga, tema i naslov su alegorički

JURAJ HABDELIĆ

Potomak turopoljske obitelji, bavio se leksikologijom (sastavio jedan hrvatsko-latinski rječnik), najvažnije *Zercalo Mariansko* i *Pervi oca našega Adama greh* (sadrže biblijske komentare, bogat stil)

ANTUN KANIŽLIĆ

Rođen u Požegi, obajvio nekoliko opsežnih vjersko-moralnih i propagandističkihdjela, crkvenopovijesna rasprava *Kamen pravi smutnje velike* i poema *Sveta Rožalija, panormitanska divica*u četiri dijela, priča se o posljednjem, samotničkom načinu života poznate svetice iz Palerma na Siciliji.

KLASICIZAM I PROSVJETITELJSTVO U EUROPSKOJ KNJIŽEVNOSTI

- od sredine 17. do druge polovice 18. st.
- ugledanje na grčku i rimsku antiku kao na nedvojbeni uzor
- umjetnikova zadaća – oponašati prirodnu narav – prikaz čovjeka kao moralnog bića
- ideal – prikazati općeljudsko i prosječno u čovjeku, izbjegavati posebno, specifično
- **vjera u razum** – načela nisu izraz samo jednog vremena nego ih diktira razum
- zasićenost racionalizmom – prihvaćanje čitatelja – prisutno u romanima – prag romantizma

EPIKA -najuglednija književna vrsta – obrada tema iz antike - **EP**

- godine 1729. Voltaire objavljuje ep *Henrijadu* – velik pokušaj nacionalne epopeje u 10 pjevanja
- u Engleskoj u 18. st. Alexander Pope i Samuel Johnson pišu satire po uzoru na antiku
- romani – Daniel Defoe – **Robinson Crusoe**, Jonathan Swift **Gulliverova putovanja**

DRAMA – obrada tema iz antike, pridržavajući se i antičkih teorijskih načela (npr.
jedinstvo radnje, vremena i mjesta)

Pierre Corneille

- začetnik francuske klasicističke tragedije

– drame: *Horace, Cinna Polyeucte* – tragedije koje se pridržavaju aristotelovske poetike, te prototip francuske tragedije

Cid

- tragikomedija

– **tema**: nesretna ljubav srednjovjekovnog španjolskoh junaka Cida i njegove zaručnice Himene – racionalna, didaktična i moralistička; sukob između ljubavi i časti (ljubav Don Rodriga zvanog Cid i Himene)

- likovi: iz visokih društvenih slojeva (plemići), junaci heroji u čijem se oblikovanju poštuje načelo doličnosti (moraju se vladati u skladu s predodžbom o njima)

Jean Racine

– tragedije – jasnoća izraza sukob između osjećaja dužnosti i strasti, fino psihološki razrađeni – *Andromaha, Britanik, Ifigenija*

- obrada Euripidove tragedije *Hipolit* pod nazivom ***Fedra*** – mitološka tema strastvene ljubavi i mržnje (građa iz antike)

- tragedija u 5 činova

- odstupanje u odnosu na klasicističku poetiku: Racineovi likovi nisu heroji, nego ljudi sa svojim manama i vrlinama

- Fedra je zaljubljena u svog posinka Hipolita (Hipolit je zaljubljen u Ariciju). Iskazuje mu ljubav (uz podršku sluškinje Enone) nakon što kralj Tezej (Fedrin suprug) već dugo izbiva od kuće. Čak je proglašen mrtvim. Hipolit se iznenadi, ali odbija kraljicu. Nezamisliva mu je činjenica da je Fedra zaljubljena u njega, a udana za njegova oca. Fedra se jako naljuti. Tezej se ipak vraća, živ i zdrav. Fedra se poželi ubiti, no slaže Tezeju kako je Hipolit zaljubljen u nju (prvo je Enona iznijela Tezeju navedenu laž, a potom Fedra potvrdila). Nakon što okrivi Hipolita za sve, kralj ga protjera s dvora. Hipolit se brani, ali otac mu ne vjeruje. Moli boga Neptuna da

ubije Hipolita. Hipolit je poginuo (njegovi su se konji uplašili zmaja koji bljuje vatru na njih i u trku odvukli Hipolitovo tijelo na groblje). Kad su saznali za Hipolitovu smrt Enona se bacila u more, Fedra je popila otrov, a Tezej oplakivao sina i kajao se jer mu nije vjerovao. Kako bi bar malo umirio savjest posvojio je Ariciju i pomogao joj u životu.

Jean-Baptiste Poquelin Moliere

– najveći francuski komediograf, glumac, režiser, kazališni pisac i direktor vlastite kazališne družine

– piše komedije intrige, karaktera i društvene

– miješaju se elementi raznih tipova komedija

– *Don Juan, Mizantrop, Škrtac, Tartuffe, Umišljeni bolesnik*, *Škola za žene, Škola za muškarce* – komedije karaktera koje predstavljaju ujedno i društvo

Škrtac

– komedija u 5 činova, utjecaj Plauta i likova škrtaca iz francuskih farsi i talijanske *commedie dell'arte*

- građa iz antike (Plautova komedija)

- radnja: Harpagon je škrti starac koji skriva svoje blago, sluga mu blago ukrade (Plautova radnja) s tim da mu u tome pomaže i Harpagonov sin Cleante. Suparništvo Harpagona i Cleantea koji žele pridobiti istu djevojku, Mariane. Ljubav Harpagonove kćeri Elise i Valera.

Carlo Goldoni

– niz melodrama, tragikomedija i oko 200 komedija (*Kavana, Grubijani, Gostioničarka Mirandolina, Ribarske svađe*)

Gostioničarka Mirandolina

- građanska drama

– komedija u 3 čina – zanimljiva galerija vješto ocrtanih muških likova kojima se suprotstavlja lik mlade samosvjesne pučanke koja se slatkoćom poigrava njihovim osjećajima i na koncu se, kao žena zdrava razuma, sretno udaje za čovjeka iz svoga staleža

PROSVJETITELJSTVO U EUUROPSKOJ KNJIŽEVNOSTI

-javlja se u 18. st.

- to je opći kulturni pokret u kojemu se ističe znanstveni duh, učenost i potreba
prosvjećivanja naroda
- nastao u Engleskoj, najpotpunije ostvaren u Francuskoj, protiv dogmatizma (za pobjedu kritičkog uma u filozofiji, književnosti i javnom životu, ističe zdrav razum kao jedini obrazac ponašanja)
- **predstavnici**: Voltaire (*Candide*), Diderot (pokretač francuske Enciklopedije u kojoj su obuhvaćena sva dotadašnja znanja), Rousseau /Ruso/ (roman *Julia ili nova Heloiza*)

VOLTAIRE

- francuski književnik i filozof
- on afirmira roman i tvora je **filozofskog romana**

Candide ili optimizam

- filozofski roman, parodija pustolovno-sentimentalnog romana
- parodija filozofije optimizma: prarodija ideja njemačkog filozofa Leibniza prema kojoj je ovaj svijet najbolji od svih mogućih svjetova jer ga je Bog izabrao po svojoj volji
- kompozicija: 29 kratkih poglavlja i zaključak
- **glavni lik** je Candide koji upoznaje sva zla ovoga svijeta, a i dalje tvrdi da je ovo najbolji od svih mogućih svjetova (kako ga je učio njegov učitelj Pangloss); na kraju ostaje u uvjerenju da ne može mijenjati svijet, ali da svaki pojedinac može promijeniti svijet unutar svojih životnih okvira (zadnja rečenica koja kaže da svatko treba obrađivati svoj vrt)
- prevladava fabula
- *Candide* je najbolje ostvarenje francuske prosvjetiteljske književnosti

DIDEROT

– napisao je nekoliko romana u kojima, prije svega, dolaze do izražaja njegova razmišljanja o moralu i društvenim odnosima; pišući najčešće u formi konverzacije

- nije psihološki produbljivao svoje likove, već su mu važnije osnovne misli djela i razmatranja glavnih junaka, zapravo dijalozi sa samim sobom.
- začetnik najvažnijeg djela prosvjetiteljske epohe – ***Enciklopedije***

JEAN JACQUES ROUSSEAU

–jedan od suradnika Diderotove *Enciklopedije*

- filozof, romanopisac, političko-društveni teoretičar
- unosi nove elemente – **utemeljitelj francuskog i europskog romantizma**

HRVATSKA KNJIŽEVNOST 18. STOLJEĆA

-razdoblje u kojem hrvatska književna djela ne karakterizira određeno razdoblje i stil pa se to
razdoblje naziva jednostavno književnošću 18. st.
-u djelima se uočava utjecaj baroka, ali i klasicizma, a u 2. polovici 18. st. i uočava se i utjecaj
prosvjetiteljstva -često se u djelima prepleću obilježja sva tri razdoblja
-Dubrovnik više nije isključivo kulturno središte jer više nije slobodan
- sve što je nastalo u renesansi zaboravlja se
- Dalmacija – pod tuđom vlašću pa ne može razvijati svoju kulturu
- Vojna krajina – nema uvjeta za razvoj književnosti jer je ona služila jedino kao utvrda za obranu od Turaka
- Sjeverna Hrvatska – pod vlašću Habsburgovaca
- u jednom dijelu književnog stvaralaštva još uvijek dominira barokni stil bogat raznovrsnim
figurama
- baroknim stilom pisat će i dubrovački pjesnici (Ignjat Đurđević), ali i kajkavski i slavonski (Antun Kanižlić)
- s druge strane, veliku popularnost doživljava djelo Andrije Kačića Miošića *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* koje je pisano u duhu prosvjetiteljstva
- veliku popularnost steklo je i djelo Matije Antuna Reljkovića *Satir iliti divji čovik* u kojem

savjetuje slavonskom seljaku da poradi na svom napretku
- s treće strane, pišu se djela koja slijede klasične antičke književne vrste
- velik broj hrvatskih književnih djela smatrat će se klasičnim antičkim oblicima, a u njima će se pojavljivati mnogo mitoloških motiva, tema i likova
-u velikom broju prevode se Molierova djela – poznati pod imenom **frančezarije**
- najznačajniji dramski pisac na prijelazu iz 18. u 19. st. je **Tituš Brezovački**

MATIJA PETAR KATANČIĆ
- franjevac
- pjesnički rad sačuvan u zbirci *Fructus auctumnales* (*Jesenski plodovi*) – latinske i hrvatske pjesme

ANDRIJA KAČIĆ MIOŠIĆ
-školovao se u Budimu, no vratio se u domovinu gdje je radio kao profesor filozofije
-napisao je dva književna djela: *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* i *Korabljicu* gdje je
opisao široku povijest: od početka svijeta do svojih vremena
RAZGOVOR UGODNI NARODA SLOVINSKOGA
-jedno od najpopularnijih djela hrvatske književnosti 18. st.
- opisuje istinito, kao čovjek 18. st., povijest južnih Slavena i susjednih naroda
-već u predgovoru Kačić Miošić napominje da ne piše za obrazovane, za one koji znaju latinski i talijanski, nego za one koji osim hrvatskog ne poznaju niti jedan drugi jezik
- ističe da želi na jednostavan način opisati povijesne događaje
-u narodu je postao vrlo popularan, čitao se i učio napamet

MATIJA ANTUN RELJKOVIĆ
-hrvatski pjesnik i prosvjetitelj

-kao ratni zarobljenik u inozemstvu čitao je knjige na francuskom i upoznao se i oduševio
prosvjetiteljskim idejama
-u zarobljeništvu je napisao i svoje najznačajnije djelo *Satir iliti divji čovik*

SATIR ILITI DIVJI ČOVIK

-prosvjetiteljski ep koji opjevava slavonsku zemlju i njezine prirodne ljepote i slavonske seljake kao zapuštene i gospodarski zaostale
-velik dio epa posvećen je Reljkovićevim savjetima i poukama slavenskom seljaku kako da poradi na svom napretku
- nudi Slavoncima niz savjeta za obnovu i razvoj zemlje
-u drugom izdanju kao sugovornik Satiru pojavljuje se Slavonac koji Satira uvjerava da je slavonski seljak prihvatio njegovu kritiku i pouku te da se sada obrazuje i prosvjećuje

TITUŠ BREZOVAČKI

- rođen je u Zagrebu, a studirao u Pešti gdje je upoznao kazalište
- pisao je političko-satiričke pjesme, prigodnice na latinskom, njemačkom i hrvatskom jeziku
- poznat je najprije kao komediograf
-kroz smijeh podvrgava satiri i osuđuje sve mane i poroke sa stajališta ljudskosti, razuma i prosvjećenosti

MATIJAŠ GRABANCIJAŠ DIJAK

-komedija
-radnja se odvija u Zagrebu gdje se iznenada pojavljuje Matijaš grabancijaš dijak
-on je čovjek koji se bori protiv zla, a istodobno posjeduje sposobnosti da pogađa prošlosti i budućnosti, da priziva duhove...
- lik koji će ismijati mane i poroke naizgled poštene sugrađane
-klasično djelo hrvatske komediografije koje se često uspoređivalo sa Držićevim *Dundom Marojem*, a Matijaš s Pometom jer obojica sve konce drže u svojim rukama i smiju se drugim likovima

ROMANTIZAM

-1. polovica 19.st.
- književna epoha između klasicizma i realizma koja istovremeno obuhvaća sve europske zemlje i Ameriku – riječ se upotrebljava u obliku pridjeva romantičan (odnosio se na književnost romanskih naroda od srednjeg vijeka do 19. st. – mističnost, pustolovina, čudesno) preteča romantizma je J. J. Rousseau svojim romanom *Julija ili nova Heloisa*

obilježja:
- pjesnici: oduprli se klasicističkoj ideji kontinuiteta, reda u literaturi unoseći nered i nemir
- umjesto klasicističkog razuma, romantičari nude dušu, umjesto načela oponašanja nude originalnost
- odbacuju normirane i visokostilizirane pjesničke oblike te pišu u jednostavnijim formama (originalnost umjetničkog stvaranja kroz romane, lirike, pripovijetke za razliku od klasicističkih oponašanja antike kroz tragedije i epove)
– smisao i zanimanje za povijest; istraživanje narodne predaje, mitologija i folklora (proučavanje srednjeg vijeka, primitivnih naroda i egzotičnih mjesta); politički i socijalni angažman romantičara; isticanje osjećaja nasuprot razumu; isticanje osobnog pjesničkog doživljaja i pjesničke slobode; novo poimanje ljepote; sloboda umjetničkog izražavanja i načelo originalnosti (nema uzora)

ENGLESKI ROMANTIZAM – William Blake i Robert Burns – *jezerski pjesnici,* osjećajnost

- **George Gordon Byron** – sam živi život romantičarskog lika; **bajronizam** – *svjetska bol*, pesimistično shvaćanje da zlu u svijetu nema lijeka;
Putovanje Childea Harolda
– preko tog junaka spoznaje život, govori o sebi; demonski junak nemirne duše koji vječno luta i ničime nije zadovoljan

– uzor Ljermontovu i Puškinu
FRANCUSKI ROMANTIZAM – pjesnici pišu za čitatelje čije emocije žele potaknuti; učiniti
ga sudionikom svoje boli ili oduševljenja
- **Alphonse de Lamantire** – *Meditacija* – povijesna zbirka pjesama
- to djelo je odgovorilo zahtjevu nove publike i nagovijestilo prevagu drugačijeg književnog ukusa – uvodi pojam svjetske boli
NJEMAČKI ROMANTIZAM – nagovijestio ga je predromanički pokret *Sturm und Drang* (*Oluja i nagon*)
– antiklasicistički pokret koji je u prvi plan stavljao osobnost pojedinca
- unutar tog pokreta javljaju se Goethe i Schiller (Goethe – *Patnje mladog Werthera* (roman u
pismima – epistularni roman, prikazuje sudbinu mladića i njegove zanose) i Schiller - *Razbojnici* (psihološka i politička drama, tema – moralna odgovornost i revolucionarna etika, tekst je pisan retorički)
- slijedi faza Weimarske klasike (okretanje antičkim temama) i tek potom naraštaj
čistih romantičara
RUSKI ROMANTIZAM – predstavnici – Puškin i Evgenij Onjegin i Ljermontov *Junak našeg doba*
AMERIČKI ROMANTIZAM – Edgar Allan Poe – poezija, kratke priče, krimi proza

- Poe spaja osjećajnost i strast s analitičkim duhom
- poeziju kritizira simbolistička struktura (*Gavran* – tema – smrt)
- Poe spaja ružno i lijepo, groteskno i uzvišeno

JOHAN WOLFGANG GOETHE

-njemački književnik romantizma (druga pol. 18. st.)
- pisac koji teži drugačijim temama od prethodnika iz doba klasicizma – u međuljudskim odnosima teži iskrenosti
- pripada grupi građanske inteligencije – ističe individualnost i subjektivan iskaz stvarnosti

- utemeljitelj drame u modernom smislu najznačajnije djelo – dramska pjesma *Faust*

***PATNJE MLADOG WERTHERA* (1774.)**

- **epistoralni roman** – pisan u pismima upućenim prijatelju Wilhelmu u kojima opisuje svoje osjećaje (od 4. 5. 1771. – 20. 12. 1772.) iskazuje težnje mlade generacije; pobuna protiv svih društvenih normi, zalaganje za individualnost
- osjećaji – od zanosa ljubavi prema Lotti do tragične spoznaje o svojoj ljubavi
– Werther ispunjen čistim osjećajem, ali se ne snalazi u životu, društvu i ljubavi – zbog rastrojenosti počini samoubojstvo
- **tema:** nesretna Wertherova ljubav prema Lotti
- roman u dva dijela; drugi dio počinje Wertherovim odlaskom iz grada W.
- **fabula:** došavši u grad W. da bi sredio neke poslove u vezi s nasljedstvom, Werther se zaljubljuje u Lottu i uživa u njezinu društvu, prirodi, umjetnosti; Lotta je zaručena i on zna da ne može ostvariti svoju ljubav pa zato odlazi u drugi grad gdje se zapošljava, no ne pronalazi mir; njegov nemir produbljuje i nesnalaženje na poslu i neugodni incident u grofovoj kući kad se od Werthera traži da ode jer kao građanin nema što tražiti među plemićima; on se vraća u W., pati još više jer se Lotta udala za Alberta (on je suprotnost Wertheru – pouzdan, ograničen, racionalan, dosadan) te na kraju jedini izlaz vidi u samoubojstvu.
– glavni junak – pripadnik građanskog društva odnos s društvom – (društvo je podijeljeno na aristokraciju i građanstvo) = aristokracija
- građanstvo – administrativno-birokratski aparat – sve što bi Werther učinio, šef bi bio nezadovoljan (problem pokoravanja u odnosu na viši položaj), problem karijerizma – istaknut kao negativna pojava
- ne snalazi se u društvu birokrata jer nije mogao prihvatiti njihov karijerizam i krutost –
ljudski je rod jednoličan

-problem neuzvraćene ljubavi kod Werthera – vode ga strast i osjećaji (važno mu je samo to da će vidjeti Lottu, tvrdi da je ljubav sve u čovjekovom životu, nije se borio za svoju ljubav – nije ju javno iskazivao)

Werther kao romantičarski lik

- iskren, osjećajan u međuljudskim osjećajima

- preosjetljiv, voli književnost i umjetnost, uživa u prirodi, sklon maštanju, u sukobu je s okolinom, darovit, pametan, no nema dovoljno energije da bi našao sebe u nekom poslu
- plemenitog srca, lako se oduševi, no brzo se prepušta jadu

Lotta

– požrtvovna (brine se za oca, braću i sestre), odana Albertu, lijepa, mlada, osoba koju vole dva potpuno različita muškarca na različite načine (u Wertheru vlada nemir, osjećaji,senzibilnost; u Albertu vlada smirenost, razum – prihvaća Werthera, iskreno voli Lottu, pouzdan je muškarac)

- priroda zauzima značajnu ulogu u Wertherovom životu – slijedi njegove osjećaje – ima razornu moć – Werther je nemoćan u odnosu na svoje osjećaje priroda za umjetnika – izvor inspiracije koja mu daje neizmjerno bogatstvo
- Werther čita Homera – to ga smiruje – Goethe ne negira antiku i uzore iz antike; čita tipičnu romantičarsku književnostm sav doživljava umjetnost za razliku od Alberta koji sve gleda površno (objektivno)

-verterizam – pretjerana sentimentalnost i romantičnost misao – u životu treba usklađivati emocije i razum

- **stilska obilježja:** pripovjedač u 1. licu (pisma) i dodatak izdavača (3. lice) o Wertherovoj smrti i događajima neposredno nakon njegove smrti, lirski dijelovi (opisi prirode i raspoloženja)

FRIEDRICH SCHILLER

- uz Goethea najznačajniji predstavnik romantizma – dramski pisac i pjesnik, posljednji veliki predstavnik *Sturm und Dranga*
- već svojom prvom dramom *Razbojnici* postiže nezapamćen uspjeh te se najavljuje kao izrazit dramski talent i kao pjesnik borbe za slobodu i ogorčen protivnik svake tiranije u prvom razdoblju stvaranja bori se

prvenstveno za slobodu ličnosti, ostaje politički aktualan i napada društvenu pokvarenost i feudalni apsolutizam

RAZBOJNICI

- psihološka i politička drama
- **tema**: moralna odgovornost i revolucionarna etika, tekst je pisan retorički dramski sukob zasnovan je na suprotnosti duhovnih, moralnih pa čak i fizičkih karakteristika braće Franza i Karla
- između dva brata izbija sukob – Karl je neposredan, idealist, odvažan, hrabar, izuzetan, neobičan pojedinac, za razliku od Franza koji je utjelovljenje negativnih strana društva – zavisti i oholosti
- Franz izmišlja pismo – njime uklanja Karla s puta do očevog nasljedstva
- Franz je zapravo razbojnik Moor – svoj svijet pravde želi ostvariti putem grabeža i otimačine

Karl – romantičarski lik – buntovan (odlučuje se osvetiti jer su ga otac i brat izdali, buni se protiv određenih društvenih normi – pljačka bogate i daje siromašnima), nerazmjer između razuma i osjećaja (prevladava osjećaj za pravdu), idealist (cilj koji nema čvrstu osnovu u svijetu, razbojničkom družinom mislio je stvoriti svijet pravde)

- spoznaje svoja nedjela i nerazumne postupke – kaje se (odlučuje se predati siromahu – snosi
posljedice zbog svojih postupaka)
- nerazumno odbacuje ljubav Amalije i oca, a da nije ni provjerio vole li ga oni

– nije siguran u Amalijinu, ali ni u svoju ljubav

Amalija

– vjerna, spoznaje da bi radije umrla nego živjela bez njega, misli o njemu kao o anđelu – strastvena, čvrsta ljubav – odlučuje se za smrt radije nego za život bez Karla

- Karl bira vjernost prema družini umjesto ljubavi prema Amaliji
- u djelu ljubav nije u prvom planu – društveni odnosi su prije ljubavi
- **problematika:** obiteljska – odnos između braće; društvena – odnos siromašnih i bogatih te ljubavna – odnos Amalije i Karla

ALEKSANDAR SERGEJEVIČ PUŠKIN

- lirski pjesnik, pripovjedač, dramatičar
- zbog slobodarskih stihova je prognan; na dvoru obavlja ponižavajuće poslove
- u književnost ulazi klasicizmom, a kasnije se upoznaje s Byronom; osjeća se utjecaj narodne poezije, ogledava se u svim književnim vrstama
– napisao je poemu *Ruslan i Ljudmila, Kavkaski zarobljenik*; povijesni roman *Kapetanova kći* i pripovijest iz gradskog života *Pikova dama*
- tvorac je ruskog stiha i pjesničkog izraza – stih je muzikalan – neke dijelove *Onjegina* je spalio jer se bojao cenzure

EVGENIJ ONJEGIN

-roman o suvišnom čovjeku pisan u stihu, pisao ga osam godina
- socijalno-psihološki roman u stihovima; fabula romana prikazuje život ruskog plemića Evgenija Onjegina
- romantičarski elementi – roman u stihu, romantičarski junak, opis ruske prirode
- realistički elementi – prikaz ruskih običaja i naravi, oblik karaktera suvišnog čovjeka
– likovi su oblikovani u njihovoj životnoj punoći
- romantičarski lik **Evgenij Onjegin**: mlad, lijep, otmjen, uglađen pripadnik visokog petrogradskog plemstva, vezan za skupe provode društvo u kojem je karakterizira ne istinitost i lažni moral licemjer, egoist, ljubomoran, glumi gordost i pokornost, u svemu vidi ispraznost, skeptik, ali zna biti surov i okrutan, suvišan čovjek i sebi i drugima doživljaj života – u njegovom životu vlada ispraznost, dosada, zasićen je tim svijetom, ništa ne nalazi u životu ljubav – doživljava površne veze (Tatjana Larin – grubo odbija njezinu ljubav, ali kasnije se zaljubljuje u nju)

MIHAIL JURJEVIČ LJERMONTOV

-ruski pjesnik, pripovjedač i dramatičar; uz Puškina najveći predstavnik ruskog romantizma
- kao gardijski oficir bio je dvaput prognan na Kavkaz gdje je na dvoboju i poginuo

- utjecaj Byrona i poezije svjetske boli; piše liriku i poeme u kojoj obrađuje likove tragičnih
osamljenika i pobunjenika protiv društva
- pisao je i drame – *Maskerata*
- vrhunac njegova stvaranja treba ipak tražiti u poeziji i to u intimnim ispovijedima gdje u
jednostavnim formalno savršenim i melodioznim stihovima pjeva o osamljenosti

JUNAK NAŠEG DOBA

- roman o suvišnom čovjeku napisan u 5 priča povezanih glavnim likom Pečorinom – Bela,
Taman, Kneginjica Mary, Fatalist i Maksim Maksimović
- djelo je slika čovjeka složenog od mana čitavog naraštaja u njihovom potpunom razvitku
kroz Pečorina Ljermontov opisuje realnu sliku ondašnjeg vremena i društva
- romantičarski elementi – fragmentalnost fabule, opis pejzaža, kavkaska egzotika
- realistički elementi – izricanje gorke istine o ruskom društvu i prikaz suvremenog mladog čovjeka

Pečorin – romantičarski lik – Gregorij Aleksadrovič Pečorin – lijep, vitak, bijel u licu, plemenito čelo, profinjena muževna ljepota pripadnik plemstva, bogat, kreće se u visokom društvu, dosade mu provodi, tvrdi da ga je društvo formiralo i iskvarilo (postaje lukavac i varalica) pametan, sposoban, lukav, hladan, djeluje ravnodušno, egoist i samoživ, okrutan, ohol, suvišan čovjek i moralni bogalj doživljaj života – privlači ga ono što ne može dobiti, potreba za lutanjima, traži svoje mjesto u životu, ali ga ne pronalazi; preko Pečorina Ljermontov prikazuje svoje osjećaje, mišljenja, ljubav – hladnokrvan i nemilosrdan
- Ljermontov opisuje destruktivni bunt, nesklad pojedinca i društva, čovjekovu iznimnost te koristi elemente demonskog pod utjecajem Byrona

EDGAR ALLAN POE

-američki pjesnik, pripovjedač i kritičar
-napisao je oko 70 pripovijesti u kojima, nastavljajući na engleske gotske romane strave i užasa i fantastične pripovijesti njemačkih romantičara daje maha svojoj bogatoj i bolesnoj mašti te stvara raznovrsne novele pune tajanstvenih i jezovitih zbivanja, smrti i stravične atmosfere
- u kritici je bio odlučan pobornik čiste umjetnosti te je razvijao i tezu da je poezija ritmičko stvaranje ljepote napisao je i lirske pjesme *Gavran* i *Annabel Lee*; nakon smrti otkrio ga je Baudelaire; smatra se **ocem detektivske priče**; umro je slavan, ali siromašan
- preteča simbolizma

GAVRAN
- poema
- pripada okultnim i mističnim romantičarskim temama
-pjesnik kroz cijelu pjesmu razmišlja o smrti
-**tema**: smrt (gubitak voljene žene) pjesnikovi osjećaji – tuga, slab je, snužden, potišten, osjećaj boli zbog izgubljene ljubavi, strah,čuđenje, uzbuđenje, radoznalost, osamljenost, nemiran ugođaj – mističan – noć (mrak, tama tmina), drvene knjige, zima, sjene kao sablasti, tajanstveni posjetilac, zastor od ljubičastog baršuna (svileni tužan šum), mrak, tišina (prekida je kucanje i lepeta krila)
Gavran: dostojanstven, ponosan, mrka lica, crn, žarke, grobna, kobna, drvena ptica (dolazi iz Hada) pjesnikova pitanja – zanima ga gavranovo ime, zanima ga njegova sudbina, pita gavrana može li ga osloboditi tuge, boli i jada, zanima ga hoće li poslije smrti u Raju sresti svoju voljenu odgovor je uvijek NIKAD VIŠE!
- dolazi do spoznaje da je smrt neizbježna u cijeloj pjesmi pjesnik razmišlja o smrti elementi romantizma u pjesmi su – patnja zbog gubitka voljene osobe – smrt; osjećaj usamljenosti; egzotičnost, mističnost, tajanstvenost te ritmičnost

CRNI MAČAK
- pripovijetka

- **tema:** ubojstvo i nastojanje da se to ubojstvo prikrije
- **likovi:** pripovjedač koji se pod utjecajem alkohola pretvara u mučitelja i ubojicu životinje, potom u mučitelja i ubojicu žene, nemoć da se odupre zlu u samom sebi; pripovjedačeva žena kao suosjećajna osoba koja voli životinje; crni mačak – kao životinja, ali i kao opomena pripovjedaču da će zlo biti kažnjeno (bijela mrlja na drugom mačku koja je podsjećala na vješala)
- stilska obilježja: simboličnost (simbolika crnog mačka – zla pripovjedačeva priroda materijalizirana je u životinji, on osjeća najprije ljubav prema mačku, potom mržnju jer se zlu u sebi ne može oduprijeti, pokušaj da ubije životinju zapravo je pokušaj da ubije zlo u sebi; ne uspijeva; zlo ga na kraju nadrasta – u trenutku kad ubija ženu; glas zazidanog mačka otkriva ga policiji), **fabula** postoji, **pripovjedač u 1. licu, opisivanje** (i sutuacija i vlastitih unutarnjih stanja), **pripovijedanje, dijalog, mističnost**

HRVATSKI NARODNI PREPOROD

- trajanje: 1830. – 1860.
- ilirizam je jedna od preporodnih faza i traje od 1830. do 1843. (te je godine zabranjeno ilirsko ime)
- ostvarenja hrvatskog narodnog preporoda:
  - ostvaren jedinstven hrvatski jezik i pravopis
  - početak novije hrvatske književnosti
  - otvaranje narodnih čitaonica i *Matice ilirske* (1842.) koja je zaslužna za tiskanje djela koja će promicati hrvatsku kulturu i književnost
  - otvorena Katedra za ilirski jezik i književnost zahvaljujući Matiji Smodeku (1845.) koji predaje hrvatski jezik na Pravoslovnoj akademiji kao nebvezni predmet
- **budnice** i **davorije:** domoljubne pjesme u razdoblju hrvatskog narodnog preporoda

- budnice: budile su domoljublje i nacionalnu svijest Hrvata, vrlo pamtljive, ritmične, popularne (Ljudevit Gaj – *Horvatov sloga i zjedinjenje/Još Horvatska ni propala*, Ljudevit Vukotinović – *Nek se hrusti šaka mala*, Pavao Štoos – *Kip domovine vu početku leta 1831.*, Antun Mihanović – *Horvatska domovina*)

- **davorije:** ime dobile po Davoru (slavenski bog rata); pozivale su na borbu i oslobađanje domovine, borbenije od budnica (Dimitrije Demeter – *Pjesma Hrvata*/*Prosto zrakom ptica leti* – dio poeme *Grobničko polje*)

- **prva drama novije hrvatske književnosti: *Juran i Sofija*** Ivana Kukuljevića Sakcinskog, prikazana 1839. u Sisku (govori o sukobu hrvatske vojske s Turcima kod Siska u 15. st.)

- **tri značajna putopisa:** *Pogled u Bosnu* Matije Mažuranića (najbolji putopis ovoga razdoblja), *Putositnice* Antuna Nemčića i *Put u gornje strane* Stanka Vraza

LJUDEVIT GAJ

- idejni i glavni vođa ilirskoga pokreta

- 1830. *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisanja* - pokrenuo reformu pravopisa, pojednostavio ga uvođenjem dijakritičkih znakova (znak tilda); izdana u Budimu/Pešti na hrvatskom (kajkavskom) i njemačkom jeziku; uzor za reformu mu je Pavao Ritter Vitezović

- 1835. članak *Pravopisz* u *Danici* – prihvaća štokavsko narječje, umjesto tilde predlaže kvačicu za č, ž, š, a umjesto d, g, l, n s tilom predlaže dj, gj, lj, nj (s kosom crticom na j) te rogat e za pisanje staroslavenskoga jata

1835. *Novine horvatske* (političkog i gospodarskog sadžaja) i podlistak *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska*

1836. mijenjaju ime u *Novine ilirske* i *Danica ilirska*

1843. *Narodne novine* i *Danica horvatska, slavonska i dalmatinska* (nakon zabrane ilirskoga imena)

STANKO VRAZ – *ĐULABIJE*

- Slovenac, pravim imenom Jakob Frass; najveći romantičar među ilircima

U zbirci pjesama *Đulabije* Vraz povezuje ljubav prema ženi (Ljubici Cantilli) i ljubav prema domovini. *Đulabije* su prvi ljubavni kanconijer u novijoj hrvatskoj književnosti.

- đulabije – od turske riječi *đul* – slatke crvene jabuke mirisne poput ruže (jabuke su u zbirci pjesnikovi osjećaji prema voljenoj ženi)
- kompozicija: četiri dijela (prva dva nastala su za Ljubičina života, a druga dva nakon njezine smrti)
- stih: poljski **krakovjak:** osam rimovanih šesteraca raspoređenih u dva katrena, rima je abcb

Vraz je **osnivač hrvatske književne kritike.** Osim krakovjaka, u hrvatsku književnost uvodi i perzijski oblik pjesme **gazela** (*Ždral putuje k toplom jugu u jeseni,* oblik pjesme od 8 do 13 stihova). Ostala djela: putopis *Put u gornje strane,* pjesničke zbirke *Glas iz dubrave žeravinske, Gusle i tambure.* Bio je urednik književnog časopisa *Kolo.*

PETAR PRERADOVIĆ

Prva njegova pjesma objavljena na hrvatskome jeziku je *Zora puca* objavljena u časopisu *Zora dalmatinska.* Poznate su njegove domoljubne pjesme *Jezik roda moga* i *Rodu o jeziku.* Pjesma *Putnik* predstavlja alegoriju njegova lutanja kroz tuđinu koja mu nije dala utočište i radost jer se to može pronaći samo u domovini. Ljubavna pjesma – *Mrtva ljubav,* refleksivna pjesma: *Ljudsko srce* – govori o nezasitnosti ljudskog srca, ljudskom nemiru i težnji da postigne nešto više. Zbirke pjesama: *Prvenci, Nove pjesme.*

DIMITRIJE DEMETER

- **utemeljitelj Hrvatskoga narodnoga kazališta**, njegov dramaturg i umjetnički ravnatelj do 1868. Najpoznatije djelo: *Grobničko polje* (1842.), poema povijesne teme (bitka na Grobničkom polju gdje su Hrvati prema legendi porazili Mongole) – smatra se prvom bajronovskom poemom u hrvatskoj književnosti. U njoj se nalazi davorija *Pjesma hrvata,* poznata po prvom stihu *Prosto zrakom ptica leti.*

- napisao je libreto za operu Vatroslava Lisinskog *Ljubav i zloba* (1846.) i *Porin* (1850. – 1851.)
- drama *Teuta* – njegova najznačajnija drama (tragedija)

IVAN MAŽURANIĆ

- prvi hrvatski ban pučanin (1873. – 1880.), Gajev suradnik, rođen u Novom Vinodolskom

SMRT SMAIL-AGE ČENGIĆA – ep u pet pjevanja (*Agovanje, Noćnik, Četa, Harač, Kob*) – ne prikazuje samo borbu Crnogoraca i Turaka, kršćanstva i islama, nego i pojedinačnu želju svakog naroda da se oslobodi od tuđinske vlasti s pozitivnom porukom da se zajedništvom, odlučnošću, hrabrošću može pobijediti zlo. Stih: izmjena deseteraca i osmeraca

- *Agovanje:* upoznavanje središnjega lika – Smail-age u trenutku njegove najveće snage (bezdušan i okrutan prema Crnogorcima, ali i Turčinu, starcu Duraku koji je posumnjao u ispravnost njegovog ponašanja prema Crnogorcima i upozorio ga da će se oni osvetiti.
- *Noćnik:* Novica, sin ubijenog Duraka šulja se noću prema Cetinju gdje je sjedište crnogorskog vladike kako bi Crnogorce potaknuo na osvetu
- *Četa:* Dva motiva: Crnogorci kao snažan kolektiv koji želi uištiti zlo i Smail-aginu tiraniju i pokrštavanje Novice
- *Harač:* Smail-agina okrutnost za vrijeme ubiranja harača te napad čete noću na turski tabor i ubijanje Smail-age
- *Kob:* Smail-aga je sveden na običnu lutku koja se klanja svakome tko ulazi u sobu (visi u izbi) – slika poraza nekad nesavladive turske sile

NAJZNAČAJNIJA JEZIKOSLOVNA DJELA

- Maksimilijan Vrhovac: *Poziv na sve duhovne pastire svoje biskupije,* 1813. (spis, poziv svećensku za skupljanje narodne umotvorine)
- Antun Mihanović: *Reč domovini o hasnovitosti pisanja vu domorodnem jeziku,* 1815. (brošura; zalaganje za uvođenje hrvatskoga u javne poslove)

- Ivan Derkos: *Genius patriae...,* 1832. (*Duh domovine nad spavajućim svojim sinovima* – brošura na latinskom, s ciljem prihvaćanja štokavštine kao zajedničkog književnog jezika)
- Janko Drašković: *Disertacija iliti razgovon darovan gospodi poklisarom,* 1832. (spis na štokavskom narječju, iznosi politički program hrvatskog narodnog preporoda i zalaže se za štokavštinu)
- Antun Mažuranić – počinje predavati hrvatski kao neobvezni predmet u zagrebačkoj gimnaziji, 1835.
- Ivan Kukuljević Sakcinski – 1843. održao prvi govor u Saboru na hrvatskom jeziku zalažući se za hrvatski kao službeni koji je to postao 1847.

GRAMATIKE I RJEČNICI

Osnove slovnice slavjanske narječja ilirskoga – Vjekoslav Babukić, **prva ilirska gramatika hrvatskoga jezika (1836.)**
Nova ričoslovnica ilirska – Šime Starčević, ističe potrebu standardnoga jezika (1812.)
Temelji ilirskoga i latinskoga jezika (rasprava, 1839.), **Slovnica hrvatska** (gramatika, 1859.) – Antun Mažuranić
Njemačko-ilirski slovar (rječnik, 1842.) – Ivan Mažuranić i Jakov Užarević
Njemačko-hrvatski rječnik I. – II. (rječnik, 1860.) – Bogoslav Šulek

PROTOREALIZAM (1860. – 1880./1881.)

- predrealizam; utiranje puta realizmu – bez jedinstvenih stilskih obilježja
- začetci:
  - novelistike (Mirko Bogović)
  - realističke pripovijetke (Adolfo Veber Tkalčević)
  - slavenske filologije i književne povijesti (Vatroslav Jagić)

- **prvi cjeloviti povijesni roman novije hrvatske književnosti:** ***Zlatarovo zlato,*** A. Šenoa
- Šenoa obilježio cijelo ovo razdoblje u književnosti
- **Josip Eugen Tomić** – dovršio Šenoin roman *Kletva;* napisao povijesne romane *Zmaj od Bosne, Kapitanova kći, Emin-agina ljuba,* društveni roman *Melita* → Tomić je **začetnik društvenog romana**
- najvažniji književni časopisi:

- *Vijenac* – središnji književni časopis toga vremena, od 1874. do 1881. uređuje ga Šenoa
- *Neven* – jedini časopis za vrijeme Bachova apsolutizma, pokrenuo ga Mirko Bogović 1852.

- **Vatroslav Jagić** – utemeljitelj slavenske filologije i jedan od osnivača hrvatske književne povijesti
- **Adolfo Veber Tkalčević –** autor važnih putopisa: *Put na Plitvice, Listovi o Italiji, Put u Carigrad*

Hrvatska je u to vrijeme dio Austro-Ugarske Monarhije, provodi se germanizacija za vrijeme Bachova apsolutizma (1850. – 1860.), a kmetstvo je ukinuto tek 1848.; plemstvo propada, građanskog sloja još nema. Zbog toga je bilo teško očekivati razvoj književnosti. Nakon ukidanja Bachova apsolutizma u Hrvatskoj jačaju stranke (Unionistička stranka, Narodna stranka, Stranka prava). Narodna stranka igra ulogu u prosvjećivanju radnika, narodnjak Strossmayer otvara Juguslavensku akademiju znanosti i umjetnosti (danas HAZU).

ŠENOINO STVARALAŠTVO

- obilježio razdoblje predrealizma svojim radom
- urednik najznačajnijeg književnog časopisa svoga vremena: ***Vijenca***
- začetnik novih književnih vrsta: povjestica
- stvorio široku čitateljsku publiku
- **najpoznatiji romani** – *Zlatarevo zlato, Seljačka buna, Kletva* (nedovršena), *Branka, Čuvaj se Senjske ruke, Prosjak Luka, Diogenes*
- uzor: Walter Scott i njegovi povijesni romani

- Šenoa je povijesnu građu prije pisanja romana proučavao u arhivima i starim knjigama, a s druge je strane smatrao da stvarnost sadrži građu za roman, no treba je umjetnički oblikovati (realistički princip)

- **pripovijetke** – *Prijan Lovro, Mladi gospodin, Karanfil s pjesnikova groba, Kanarinčeva ljubovca*

Prijan Lovro: značaj pripovijetke jer je Lovro jedan od prvih likova intelektualaca seoskog podrijetla u hrvatskoj književnosti; realistički elementi: prikazivanje društvenih prilika u Hrvatskoj u 19. st., socijalno-psihološka karakterizacija likova; romantičarski elementi: Lovrina izdvojenost u društvu, težnja za slobodom, fatalne žene.

- **povjestice**[20] – *Postolar i vrag, Kugina kuća, Kameni svatovi* (teme iz narodne predaje)*, Propast Venecije, Smrt Petra Svačića* (povijesne teme)

Propast Venecije: povjestica govori o 12. svibnju 1797. kad Venecija gubi svoju vjekovnu slobodu i pada pod Napoleonovu vlast. Ima pet pjevanja.

- **jedina drama (komedija)** - *Ljubica*

- **esej/programski članak:** *Naša književnost* (naglašava važnost socijalnog trenutka, književnost mora djelovati na razvoj pojedinca, naroda i društva, mora biti poučna i nacionalna (pisana narodnim jezikom i govoriti o povijesnim, nacionalnim temama) – objavljen u časopisu *Glasonoša*

- **lirska pjesma**: *Budi svoj*

- **feljton –** *Zagrebulje*

ZLATAROVO ZLATO (1871.)

- roman

- tema: sukob Stjepka Gregorijanca i Zagrepčana oko vlasništva Medvedgrada

mjesto i vrijeme radnje: Zagreb i okolica, 16. st.

- stilske osobine:

- izmjena povijesne i ljubavne fabule (ljubav Dore Krupićeve i Pavla Gregorijanca)
- crno-bijela karakterizacija likova

[20] Povjestice su epske pjesme s temom iz povijesti ili iz narodne predaje

- četiri skupine likova: 1) nositelji povijesne fabule (Stjepko Gregorijanac, ban Ungnad...) 2) nositelji ljubavne fabule (Dora, Pavle) 3) spletkari (Grga Čokolin, Klara Grubarova) 4) mali gradski svijet (Magda paprenjarka)

- romantičarski elementi: ljubavna fabula, spletke, otmice, osjećajnost, tajne
- realistički elementi: mali ljudi iz naroda oslikani realističkom tehnikom

REALIZAM U EUROPSKOJ KNJIŽEVNOSTI

- metoda stvaranja koju su afirmirali pisci različitih razdoblja i književ. epoha druge pol. 19.st
- započinje 1830. i traje do 1880. g. (lat. *realis* – stvaran)
- reakcija na romantizam – romantizam zanima ljubav, istraživanje povijesti, mistične teme, dok su realisti preokupirani vremenom, mjestom, tj. svakodnevicom, pišu romane
- romantični junak je sklon putovanjima, izražavanju osjećaja, pustolovinama, izdvojen je iz društva, za razliku od realističkog koji je povezan s društvom u kojem živi i s vremenom u kojem živi – socijalno je okarakteriziran, detaljno je opisan prostor u kojemu živi, u kojem je sloju i portret te etička karakterizacija
- pripovjedač u realizmu – objektivan, iskazan glasom u trećem licu i nenazočan u radnji
- usmjeruje se prema svakodnevnoj ljudskoj stvarrnosti – predmet prikazivanja je ljudski život u svim njegovim pojavnim oblicima – socijalni problemi postaju glavna zaokupljenost pisaca, životne pojave prikazuju se bez uljepšavanja
- likovi svih slojeva društva - od uličara, pijanaca, kurtizana do najotmjenijeg svijeta
- prostori nisu dekorativni detalji u strukturi djela – oni otkrivaju socijalnu pozadinu koja određuje karakter i ponašanje likova
- junak nastoji proniknuti u društvene odnose koji ga određuju, želi doživjeti afirmaciju u društvu, promijeniti društvene odnose i čovjekov

položaj u društvu
- realizam se kritički odnosi prema stvarnosti
- glavni žanr – roman – proširuje se publika (žele znati više o svijetu u kojemu žive)
- vodeću ulogu imaju francuska, ruska i engleska književnost (romanopisci i novelisti)

FRANCUSKI REALIZAM

- prvi teoretičar realizma je Champfleury (*Šamfleri*), autor studije *Realizam* iz 1857. godine, svojevrsnog manifesta realizma. Smatrao je da pisac treba dokumentirano prikazati činjenice te da junak realističkog romana mora biti običan i tipičan.

I. generacija francuskih realista:

STENDHAL: *Crveno i crno,* roman – u predgovoru se iznosi poetika, estetika zrcala (roman je zrcalo stvarnosti); tema je društveni uspon mladića u teškim društvenim okolnostima

HONORE DE BALZAC – *OTAC GORIOT* (*ČIČA GORIOT*)

- devedesetak pripovijedaka i romana skupljenih pod nazivom *Ljudska komedija* – prema Danteovoj *Božanskoj komediji*. Nazvao je taj ciklus komedijom iako ne pripada drami, nego da ironično ukaže na ljudske životne drame. Dijeli se na *Analitičke studije, Filozofske studije* i *Studije iz društvenog života* (koji se pak dijeli na prizore...)
- realistička obilježja romana:
  - razgranata fabula: 1) otac Goriot i njegovo propadanje u društvu 2) student Rastignac i njegov uspon u društvu 3) Vautrin i njegovi mutni poslovi
  - socijalno i psihološki okarakterizirani likovi
  - pripovjedač u 3. licu (sveznajući)
  - detaljni opisi
  - kronološki tijek pripovijedanja
- likovi:

Goriot: Ostarjeli tvorničar tjestenine, obogatio se tijekom revolucije prodajući brašno po visokim cijenama. Na nagovor kćeri i zetova povukao se s posla da bi živio od doživotne rente, no kćeri ga iskorištavaju i polako mu uzimaju sve. Kad doslovno više nema što dati, umire. Student Bianchom nazvao ga je *Vječnim ocem* čime ukazuje na Goriotovu očinsku figuru punu ljubavi, predanosti, spremnosti dati život za svoju djecu. Suprotnost Goriotovoj očinskoj ljubavi je roditeljska sebičnost i okrutnost Victorinina (djevojka koja stanuje u pansionu) oca, Taillefera. Pripovjedač ga je nazvao i *Kristom Očinstva.* Umire u siromaštvu, a kćeri mu ne dolaze ni na sprovod, već šalju kočije sa slugama.

Eugene de Rastignac: dvadesetdvogodišnji student koji dolazi u Pariz iz provincije i zahvaljujući preporuci tete dolazi u najotmjeniji pariški salon gđe de Beauseant. On suosjeća s Goriotom, uzima ga pod svoju zaštitu od poruke drugih stanara pansiona gospođe Vauquer u kojemu stanuju (a koji je obrnuta preslika onovremenog društva, u potkrovlju su najsiromašniji stanari, a u prizemlju bogatiji), iskren je, dobar, no svjestan da se mora odreći mladenačih ideala da bi se probio u visoko društvo (moralni kompromisi). Goriotovim pokopom (izdvaja i posljednji novac) on pokapa simbolički svoje mladenačke iluzije i kreće u bespoštednu borbu s društvom i Parizom.

Vautrin ili **Jacques Collin** zvani *Bježismrt:* njegov se identitet otkriva zahvaljujući izdajici gđice Michonneau. Predlagao je Rastignacu da oženi gđicu Taillefer jer će ona postati bogata nakon što Vautrin organizira dvoboj u kojemu će poginuti njezin brat. Vautrin je varalica, romantičarski lik, bjegunac, kriminalac.

Visoki ili čisti realizam

GUSTAVE FLAUBERT – *MADAME BOVARY* (*GOSPOĐA BOVARY*)

- najpoznatija djela: *Madam Bovary, Sentimentalni odgoj, Salambo*

- poznata izjava: *Emma Bovary, to sam ja!* čime iskazuje suosjećanje s Emmom koju istodobno kritizira zbog naivnosti i sklonosti sanjarenju, tj. idealiziranju

- prvi primjer modernističkog načina pisanja – zbog visokog stupnja estetiziranosti izraza
- psihološki roman
- **tema**: život Emme Bovary, tragična sudbina žene u malograđanskoj sredini pol. 19. st.

U djelu se iznosi Emmina udaja za seoskog liječnika Charlesa Bovaryja, njezino nezadovoljstvo životom u provinciji, težnja ka promjenama i dinamičnijem životu. Zbog toga započinje vezu s Leoneom pa Rodolphom koji ju napušta. Izlaz pronalazi u rastrošnosti, a nema pokrića. Prema kćeri Berti ponaša se okrutno, ne mari za nju. Charlesa smatra dosadnim, čovjekom bez ambicija (bio je liječnik, no bez velikih ambicija). Vjerovnici je salijeću, ne vidi izlaz i ubija se pred muževim očima (otruje se arsenom). Charles umire brzo nakon nje ne mogavši se utješiti i pronaći smisao u životu bez žene koju je obožavao.

- **bovarizam** (prema liku Emme Bovary): pojam koji se odnosi na ljude koji smatraju da zaslužuju bolju sudbinu od one koju imaju, čežnja za neostvarivima
- degradiranje fabule peripetijama (defabularizacija) – sugerira protjecanje života
- detaljni opisi (naturalistički opis Emmina umiranja uslijed ispijanja otrova)

Naturalizam

- osnivač: **Emile Zola** (*Therese Raquin*) – služi se metodama iz prirodnih znanosti (pisac mora, poput znanstvenika, sustavno i pažljivo prikupljati građu iz stvarnosti; on eksperimentira sa svojim likovima stavljajući ih u određene situacije i okolnosti); teoriju naturalizma iznio je u djelu *Eksperimentalni roman,* 1880.

- uz Zolu, značajan naturalist je i **Guy de Maupassant** (pisao novele (*Na vodi*), romane

RUSKA KNJIŽEVNOST

Rani realizam: 40-e godine 19. st. (groteskni realizam)
- razvoj pripovjednih oblika, tematska povezanost s romantizmom
- osnivač ruskog realizma: Nikolaj Vasiljevič Gogolj, *Kabanica* – realistički opis glavnog lika i okoline u kojoj se kreće

NIKOLAJ VASILJEVIČ GOGOLJ – *KABANICA*
- pripovjedač i dramatičar: zbirke *Večeri na majuru kraj Dikanjke, Mirogord, Arabeske* (najpoznatije pripovijetke *Nos, Kabanica*), roman *Mrtve duše* (dovršio samo prvi dio), komedija *Žendiba,* drama *Revizor*
- Dostojevski rekao: *Svi smo mi izašli iz Gogoljeve „Kabanice“.*
- **fabula:** siromašni činovnik Akakije Akakijevič Bašmačkin živi povučeno te odluči svu imovinu uložiti u novu kabanicu koja ga mijenja, čini ga zadovoljnijim, otvorenijim, no kabanicu mu ukradu. Pokušava je pronaći preko institucija, političara, no nitko se ne obazire. Umire jer je hodao po kiši bez kabanice. Nakon smrti započinje osvetu. Priča se da Sankt Peterburgom noću luta duh koji otima kabanice, a takav susret doživi i *visoka ličnost* koja je odbila prožiti mu pomoć.

Razvijeni realizam: 50-e/60-e godine 19. st. (poetski realizam)
Ivan Sergejevič Turgenjev (*Lovčevi zapisi,* zbirka novela – lirski opisi prirode i prikaz ladanjske vlastele i kmetova) – predstavnik

Visoki ili psihološki realizam: 70-e/80-e godine 19. st.
- vrhunac ruskog realizma, ali i začetak modernizma

FJODOR MIHAJLOVIČ DOSTOJEVSKI – *ZLOČIN I KAZNA*
- utemeljitelj modernog europskog romana
- romani: *Bijedni ljudi, Zločin i kazna, Braća Karamazovi, Idiot*
- djelovao na hrvatske književnike poput Kranjčevića, Kovačića, Krležu, Ujevića...
- majstorskom psihoanalizom prodro sve do ljudske podsvijesti, pokazao tjeskobu i egzistencijalnu osamljenost modernog čovjeka

- djelovao na razvoj moderne europske proze (tehnika toka svijesti u začetcima)

Zločin i kazna

- njegov najpoznatiji i najčitaniji roman (1866.)

- moderni roman (monološko-asocijativni): zbog poniranja u svijest glavnog lika možemo govoriti i o psihološkom romanu, zbog ideja koje se obrađuju (zločin, kazna, pravda, grijeh) možemo ga nazvati i romanom ideje; nije kriminalistički roman jer zločinca znamo odmah na početku (to je glavna razlika od kriminalističkog romana); možemo ga nazvati i društvenim romanom jer daje sliku ljudskog društva sredine 19. st.

- kompozicija: šest dijelova i epilog

- fabula: siromašni student Raskoljnikov ubija staricu, lihvaricu Aljonu Ivanovnu i njezinu sestru Lizavetu kako bi zaustavio lihvarenje kao negativnu društvenu pojavu; pratimo njegova unutarnja previranja prije i nakon ubojstva te priznanje zločina i kaznu.

- **likovi:** socijalno i psihološki okarakterizirani, pripovjedač je u 3. licu, detaljni opisi

- **mjesto i vrijeme radnje:** Sankt Peterburg, šezdesete godine 19. stoljeća

- **realistička obilježja:** postoji fabula, likovi socijalno i psihološki okarakterizirani, pripovjedač je u 3. licu, detaljni opisi

- **modernistička obilježja:** defabularizacija – fabula se prekida brojnim digresijama, unutarnjim monolozima, simbolika, snovi i halucinacije, filozofske rasprave u nekim dijelovima romana

- **ideja:** patnja je sredstvo koje dovodi čovjeka do prosvjetljenja, Raskoljnikov shvaća da se njegov život mora temeljiti na ljubavi i vjeri i tek onda postaje spašen

Raskoljnikov: siromašni petrogradski student, ubojstvom lihvarice želi osloboditi društvo *jedne uši* smatrajući sebe neobičnim čovjekom kojemu je to dopušteno učiniti (dijeli ljude na obične i neobične). Obični ljudi moraju živjeti u pokornosti i nemaju pravo kršiti zakon, dok neobični imaju pravo dopustiti svojoj savjesti da preskoči neke zapreke i to onda kada žele ostvariti spasonosnu ideju za cijelo čovječanstvo. Ubojstvom želi

ponajprije sebi dokazati da se može odvažiti na takav čin koji je opravdan jer spaava društvo (nije mu bilo primarno okoristiti se novcem starice). No, ubivši starice, na neki način ubija i sebe, psihički. Roman prikazuje njegovu unutarnju borbu, nemire, previranja. Shvativši da nema mira, priznaje zločin i biva kažnjen robijom u Sibiru (autobiografski element Dostojevskog) gdje ga prati Sonja. Tek u Sibiru doživljava unutarnju promjenu. **Sonja,** mlada prostitutka kojoj Raskoljnikov prvoj priznaje zločin, ostala je pobožna, skromna, dobra, puna razumijevanja za bližnje, unatoč prostituciji kojom se bavi da spasi obitelj od gladi. Vjera i ljubav osnovne su vrijednosti koje unose smisao u njegov i Sonjin život.

LAV NIKOLAJEVIČ TOLSTOJ – *ANA KARENJINA*

- iznio realistički vjernu sliku ruskog društva i umjetnički uobličio svoje ideje – stvorio romane epskog zamaha
- ruski pripovjedač i dramatičar; *Ana Karenjina, Rat i mir, Uskrsnuće,* drama *Vlast tmine*
- roman u 4 dijela
- moto: *Osveta moja i ja ću je vratiti.* → uzeta iz Biblije i govori nam da čovjeku osveta donosi nesreću, a jedini koji na nju ima pravo je Bog.
- početna rečenica: *Sve sretne obitelji nalik su jedna na drugu, svaka nesretna obitelj nesretna je na svoj način.*
- osnovni problem: problem braka
- vrsta: paralelni roman: nekoliko fabularnih nizova razvija se usporedno (ljubav Levina i Kitty, Ane i Vronskog)
- likovi: Ana, Karenjin, Vronski, Doli, Oblonski, Kitty, Levin...

REALIZAM U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI (1880./1881. – 1892./1895.)

- početak označava Šenoina smrt i pojava nove generacije u književnosti, a završnu godinu 1892. izlazak Matoševe pripovijetke *Moć savjesti* kojom najavljuje modernu; 1895. otpor mađarizaciji spaljivanjem mađarske zastave prilikom dolaska cara Franje Josipa u Zagreb

- politički okvir – položaj Hrvatske u okviru Austro-Ugarske je težak; ekonomsko propadanje, politička razjedinjenost, prodor kapitalističkih odnosa, u gradovima pojava modernog proletarijata, iseljavanje u strane zemlje, strani kapitalisti u gradovima
- teoretske osnove postavljene su već 70-ih godina 19. st. od strane A. Šenoe koji je iznio osnovna načela realizma – socijalnu tematiku; objektivnu, neposrednu stvarnost; napuštanje sentimentalnosti i romantične senzacionalnosti u oblikovanju fabule
- vrste – roman i pripovijetka; važna pojava novele
- dvije orijentacije u pisanju romana – jedni slijede Turgenjeva i rusku realističku školu, a drugi Zolu i francusku književnost
- tematski krugovi – selo – grad (društveno-ekonomski odnosi); nacionalno-politički i univerzalni
- u djelima se obrađuje društvena problematika – prijelaz seljaka u grad (Kovačić, Kozarac, Novak), krize intelektualaca (Gjalski, Leskovar, Draženović), život naših društvenih slojeva – trgovaca i obrtnika (Kumičić, Novak), proletarijat (Vjenceslav Novak) te problem plemstva (Gjalski)

-80-ih godina (**kritički realizam**) najčešća tema je seoska stvarnost – raslojavanje sela, pojava zelenaša (lihvaa), ekonomsko propadanje sela, emigracija seljaka (Kovačić, Kozarac, Turić)

- seoska problematika prikazana je s regionalnim obilježjima – Zagorje (Kovačić, Gjalski), Lika (Turić, Draženović), Slavonija (Kozarac), Istra i Primorje (Kumičić, Novak)

-90-ih godina (**psihološki realizam**) – psihološko-etička, filozofska problematika – remeti se kronologija fabule, introspekcije i retrospekcije,

naracija obogaćena lirikom, simbolikom, esejistikom; male epske vrste – roman je u pozadini

- psihološka novela
- časopisi značajni za to vrijeme su *Vijenac* koji je afirmirao Šenoa, preuzeo Fran Folnegović, *Hrvatska vila* – izrazito pravaški časopis – urednik Harambašić kasnije Kumičić, te *Balkan*, *Slovinac, Iskra, Mlada Hrvatska*
- **dvije koncepcije književnosti:**
  - **narodnjačka** ili **šenoinska** (književnost ima prosvjetiteljsku ulogu)
  - **pravaška** ili **starčevićanska** (analiza i kritika društvene stvarnosti)

EUGEN KUMIČIĆ – *ZAČUĐENI SVATOVI*

- zagovarao ideje naturalizma
- romani *Olga i Lina, Začuđeni svatovi, Gospođa Sabina, Kraljica Lepa, Urota zrinsko-frankopanska;* pripovijesti, novele, crtice *Jelkin bosiljak, Slučaj, Neobični ljudi*

ANTE KOVAČIĆ – *U REGISTRATURI*

- romanopisac (*Baruničina ljubav, Fiškal, U registraturi, Među žabari* – nedovršen), novelist i pjesnik, travestija *Smrt babe Čengićkinje*
- pristaša je stranke prava
- u svojim djelima prikazuje zagorske plemenitaše i feudalce koji propadaju u svojoj neimaštini, u bezobzirnoj i neljudskoj međusobnoj borbi
- roman *U registraturi* – prvi put objavljen 1888. god. u *Vijencu*
- podijeljen na tri dijela: 1) Ivičino djetinjstvo i školovanje, odlazak u grad, a završava se njegovim protjerivanjem iz Mecenina doma; 2) Ivičin povratak na selo, prikaz seoske sredine do Ivičina povratka u grad; 3) naglasak je na prikazu Laure
- prvi dio – pisan je u prvom licu (ICH-form); drugi i treći – u trećem licu (ER-form)
- roman ima uokvirenu kompoziciju – započinje i završava u registraturi
- nema kronološkog nizanja događaja – razbijena kompozicija

- prikaz seoske i gradske sredine – suprostavlja selo i grad – kontrast
- motiv novca vezan je uz sve likove, ali na različite načine
- kao likovi se javljaju lažni dobrotvori (Mecena), bludnici, izrabljivači, svodnici, isprazna inteligencija i odnarođeni likovi (Žorž – poluseljak, polugospodin)

Ivica Kičmanović – kao seoski dječak bio je sretan, darovit, uspješan, ambiciozan, a grad mu donosi nesreću, neuspjeh, neuravnoteženost, dvojstvo ličnosti i potpuni psih. slom – pretvara se u tragičnu figuru

Laura – lik fatalne žene u romanu; simbol zle sudbine, razara tuže živote, ona je simbol nečeg uzvišenog, nedokučivog, ali i tragičnog; romantičarski elementi (njezino djetinjstvo je bajkovito, tajanstveno, kasnije hajdučica) i naturalistički (nasljedni faktor – dijete grijeha)

Žorž – realistički najtipičniji lik u romanu, on je seljak koji postaje gospodski sluga – zadovoljan je tom svojom ulogom, za razliku od Ivice; on u gradu pronalazi svoju sreću jer su njegove intelektualne mogućnosti male i jedino čemu teži lagodan je život; uz ovaj lik vezani su komični elementi, satira i groteska (silno prstenje – na selu)

KSAVER ŠANDOR GJALSKI – *PERILLUSTRIS AC GENEROSUS CINTEK*

- pripovijest *Pod starimi krovovi,* roman *U noći, Na rođenoj grudi...*
-bio je urednik *Vijenca*, član JAZU, zastupnik u Hrvatskom saboru
-pisao je o aktualnim temama koje su prikazivale društvene, političke i kulturne probleme
-napisao je i psihološki roman u kojem prodire u psihu lika
-vrlo ugledan i plemenita roda, potanko opisivao plemstvo
-**tema**: sudbina osiromašenog hrvatskog plemića
- Cintek je lik koji prikazuje stvarnu sliku društva; on je vlastelin koji nakon nekog vremena ubire porez, da na kraju umire kao bijednik (životna ironija)
- do bijede je došao ne plaćaju porez
- njegov djed je kupio plemićku titulu – vlastelin
- problematika propadanja plesmtva; brak Cinteka i Amalije iz interesa

JOSIP KOZARAC - *TENA*

- pripovijetke (*Tena, Oprava, Priče djeda Nike*) i romani (*Mrtvi kapitali, Nad svjetlom i tminom*)
- psihološka i moralno-društvena djela

-nadahnjivao se ljepotom prirode, zemlje i odnosa svojih likova prema njoj

-u svojim djelima iznosi putem svojih likova i analize slavonskog sela i života gospodarske probleme onog doba

Tena

-pripovijetka, tema: sudbina slavonske djevojke Tene – kroz njezin lik razrađuje niz problema: 1) socijalno-gospodarske: došlo je do raspadanja zadruga i osamostaljena seljaka 2) problem bračne nevjere (Tena je ljubavnica mnogih muškaraca – Jaroslav, Leon, Đorđe, Joza) 3) problem dolaska stranog kapitala (došli da se obogate i iskoriste slavonske šume, npr. Leon koji iskorištava i šumu i ljude) 4) problem neiskrene ljubavi

VJENCESLAV NOVAK – *POSLJEDNJI STIPANČIĆI*

- autor najboljeg hrvatskog romana realizma
- nazivaju ga ***hrvatski Balzac***
- zavičajne teme vezane uz Podgoru i Senj: *Podgorske pripovijesti*
- socijalne teme: novele *Nezasitnost i bijeda, U glib, Iz velegradskog podzemlja*
- društvene teme: *Pavao Šegota, Posljednji Stipančići, Tito Dorčić*
- oslikava lik intelektualca, a gotovo svi njegovi junaci tragično završavaju

POSLJEDNJI STIPANČIĆI

- **društveni roman** (može ga se odrediti i kao obiteljski)
- **tema**: propast patricijske i patrijarhalne obitelji Stipančić-to je socijalno-psihološki roman
- vrijeme i mjesto radnje: prva pol. 19. st., Senj
- razlozi propasti obitelji Stipančić:

- društveni: ne rade za društveno dobro, nego radi osobne afirmacije (Ante Stipančić); odnarođenost (Juraj koji uzima mađarsko ime i prezime)
- ekonomski razlozi: neracionalno troše dobra, opijanje, rasipnost
- etički razlozi: pokvarenost, amoralnost, sebičnost, gubitak osjećaja za obitelj i narod
- kulturni razlozi: odgoj, školovanje

- u središtu romana su otac Ante Stipančić (*pater familias,* osoba koja upravlja životima svoje obitelji i lik koji fizički i psihički propada jer ne uspijeva u životu ostvariti svoje ciljeve), majka Valpurga (pravedna žena koja predstavlja lik tihe patnice, pokorna supruga), kćer Lucija (lik zapostavljene žene i žrtve očevih presuda) te sin Juraj (ciničan i egoističan lik koji se pod utjecajem grada moralno izopačuje)
- prikazuje realističku sliku propadanja ugledne senjske obitelji, siromaštvo i bijedu
- problemi koje prikazuje Novak su vezani za društvo i obitelj
- to je patrijarhalna obitelj u kojoj su svi lišeni ljubavi
- sin se stavlja na prvo mjesto, a obitelji vlada "glava kuće" Ante i njega svi trebaju slušati
- majka i kćer nemaju nikakva prava

SILVIJE STRAHIMIR KRANJČEVIĆ
- najznačajniji hrvatski pjesnik realizma
- zbirke pjesama: *Bugarkinje, Izabrane pjesme, Trzaji*
- poznatije pjesme: *Moj dom, Iseljenik, Mojsije, Gospodskom Kastoru, Eli! Eli! Lama azavtani?!*
- njegova je poezija inspirirana nacionalno-rodoljubnim, intimnim, socijalnim i univerzalnim motivima, biblijskim motivima

MODERNIZAM U EUROPSKOJ KNJIŽEVNOSTI

- modernizam je uz modernu naziv za umjetničke stihove u drugoj polovici 19. st. Pojam *moderno* rabi se i ranije kao oznaka za sukob različitih književnih poetika.
- početkom se smatra **1857.** godina kada su objavljeni Baudelaireovi *Cvjetovi zla* i Flaubertova *Gospođa Bovary*
- zbirka znači prekretnicu u razvoju pjesništva, a Flaubert je začetnik modernog romana
- značajke: javljaju se različiti stilovi, zajedničko im je uzdizanje ljepote kao zadaće i svrhe umjetničkog stvaranja
-Teophile Gautier je još 1832. zagovarao ideju da umjetnost treba postojati radi same sebe, ***l'art pour l'art*** **– umjetnost radi umjetnosti**.
- originalnost mora biti svojstvena umjetnosti

CHARLES BAUDELAIRE – ***CVJETOVI ZLA*** **(1857.)**
- začetnik modernog pjesništva, tvorac riječi *modernitet*
- vrsni prevoditelj E. A. Poea
- boem i *dandy* (iskazivao je svoje nepripadanje svijetu običnih ljudi i veliku pozornost posvećivao dojmu koji ostavlja na okolinu)
- zbirkom *Spleen Pariza* (1869.) popularizirao je pjesmu u prozi (čiji je začetnik francuski romantičarski pjesnik Aloysius Bertrand s djelom *Gašpar noći*)

CVJETOVI ZLA
- zbirka posvećena Theophilu Gautieru
- **osnovni motivi:** motivi velegrada Pariza, ljubav (prema neidentificiranim ženama, Crnoj i Bijeloj Veneri, Madoni), traženje smisla u umjetnosti, smrt, ljepota...
- **kompozicija:** šest ciklusa: *Spleen i ideal, Pariške slike, Vino, Cvjetovi zla, Pobuna, Smrt*
- započinje pjesmom *Čitatelju*, a završava naknadno umetnutim sonetom *Epigraf osuđenoj knjizi*
- antologijske pjesme: *Albatros* (odnos pjesnika i svijeta, pjesnici su kao albatros – lijepi u visinama vlastitoga duha, a ružni u svakodnevnim, banalnim situacijama, ljudi ih ne razumiju, rugaju im se kao što se

mornari rugaju albatrosima), *Suglasja* (poetski program simbolizma, priroda je hram, svetište, a čovjekov se duh probija kroz simbole koje treba odgonetnuti, u čovjekovoj unutrašnjosti u suglasju djeluju proturječja izražena oprečnim mirisima mošusa i ambre)
- **stilska obilježja:** važnost sinestezije, kult forme (soneti)
- *estetika ružnoće* – ukazuje na ponor u kojemu se nalazi moderni čovjek

Pravci

Larpurlatizam: umjetnost je svrha samoj sebi (*l'art pour l'art* → tvora krilatice je Gautier); u predgovoru romana *Gospođa Maupin* Gautier iznosi poetiku larpurlatizma

Simbolizam: Francuska, 80-ih godina 19. st.
- simbolisti smatraju da se jezik poezije mora razlikovati od jezika zbilje
- pjesnici moraju koristiti simbole, sugestivne izraze, muzikalnost stiha
- simbolistički manifesti: Jean Moreas objavljuje 1885. i 1886. dva manifesta u kojima oblikuje simbolističku estetiku
- glavni predstavnici:

Arthur Rimbaud
- shvaćanje poezije: poezija kao *alkemija riječi*
- najznačajnija djela: poema *Pijani brod,* pjesma *Samoglasnici* (Rimbaud je obojio samoglasnike), zbirka pjesama u prozi *Sezona u paklu,* zbirka lirsko-proznih fragmenata *Iluminacije*
- cilj njegovoga pjesništva: prodrijeti u nepoznato (prema tome je on preteča nadrealizma)

Paul Verlaine
- njegovu pjesmu *Pjesnička umjetnost* simbolisti su smatrali svojim manifestom
- isticao važnost muzikalnosti pjesništva (*Glazba prije svega.*)
- Rimbauda i Mallarmea smatrao je *prokletim pjesnicima* (zbog isticanja stalne ljudske podvojenosti između zbilje i pjesništva)

- djela: zbirka pjesama pod utjecajem parnasovaca *Saturnijske poeme,* impresionističke zbirke *Romance bez riječi, Razboritost, Nekad i sad*

Stephan Mallarme
- nastojao ostvariti *čistu poeziju* koja bi dotaknula bit stvari, *čiste ideje*
- njegova poetika: težnja da riječima dosegne bit stvari, u konkretnim oblicima nastoji otkriti simbole više (idealne) stvarnosti
- djela: poema *Faunovo popodne,* poema u kojoj su riječi raspoređene kao u glazbenoj partituri, njegovo najavangardnije djelo *Bacanje kocki nikada neće ukinuti slučaj*

Parnasovci: naraštaj francuskih pjesnika vezanih uz zbornik *Suvremeni parnas* (1866.)
- larpurlatizam: parnasovci nastoje ostvariti tzv. čistu umjetnost pa prema tome izlaze iz estetske koncepcije
- objektivnost pjesništva; teme pejsažne, mitološke ili povijesne
- esteticizam: *kult čiste forme*
- predstavnici: Leconte de Lisle, Sully Prudhome, Jose Maria de Heredia

Reiner Maria Rilke
- austrijski pjesnik i prozaist; uvodi poeziju i esej u pripovjednu prozu, napušta tradicionalnu fabulu (roman *Zapisi Maltea Laudrisa Briggea*); zbirke pjesama *Devinjske elegije, Soneti Orfeju*

HENRIK IBSEN – *NORA* ILI *LUTKINA KUĆA*
- norveški dramatičar
- drame sa socijalnom tematikom (*Stupovi društva, Neprijatelj naroda*), psihološke drame (*Nora* ili *Kuća lutaka/Lutkina kuća*), simbolističke drame (*Divlja patka, Žena s mora*)

NORA
- psihološka drama; građanska drama; tri čina
- **tema:** položaj žene u obitelji i društvu

- **elementi tradicionalne drame:** kompozicija (uvod, zaplet, kulminacija, peripetija, rasplet)
- **elementi moderne drame:** sadržaj (žena odlazi pronaći sebe, ne podređuje se obitelji što bi bilo očekivano, simbolika – predbožićno vrijeme povezuje se s rađanjem nove Nore; Norin ples – ona pleše, Helmer svira, kao što u životu on kreira sve; uvođenje dijaloške rasprave u strukturu drame
- **likovi:** Nora, Helmer, dr. Rank, gđa Linde, Krogstad

ANTON PAVLOVIČ ČEHOV – *TRI SESTRE*
- ruski pripovjedač i dramatičar
- drame: *Tri sestre, Galeb, Ujak Vanja, Višnjik*
- tvorac *antiteatralnog kazališta* i predstavnik *lirske drame*

TRI SESTRE
- lirska drama: jer prikazuje stanje duše, a ne određenu radnju; drama ugođaja ili psihološka drama
- **tema:** nemogućnost ostvarenja životnih želja i unutarnjih stremljenja
- **kompozicija:** četiri čina
- **mjesto radnje:** neimenovani ruski gubernijski grad
- likovi: Olga, Irina, Maša i brat Andrej (zejdnička im je čežnja za Moskvom kao ispunjenjem svih snova), Natalija Ivanovna (Nataša), Kuligin, Tusenbach

radnja:

I. čin: Irinin imendan; Irina, Maša, Olga ističu svoju čežnju za Moskvom koja bi ispunila sve njihove snove, na doručku su vojnici obližnje pukovnije i Natalija ivanovna u koju je zaljubljen Andrej; on joj izjavljuje ljubav
II. čin: Natalija – Nataša već udana za Andreja, imaju sina i ona je preuzela ulogu domaćice u kući; Andrej je posve pasivan, nije ispunio intimnu želju sestara da u Moskvi bude sveučilišni profesor
III. čin: Požar, naslućuje se da nitko od likova neće ostvariti svoje želje

IV. čin: Irina se odlučila udati za baruna Tusenbacha kojeg uopće ne voli, Olga se pomirila s tim da neće u Moskvu jer je rvnateljica gimnazije (iako ne voli svoj posao), Maša je tužna jer odlazi Vešinjin u kojeg je zaljubljena (ioako je udala za Kuligina i iako Veršinjin ima obitelj); Irinin zaručnik ubijen je u dvoboju pa ona odlučuje napustiti bratov dom i raditi kao učiteljica – brat ostaje usamljen, propao, zakockao je kuću, žena mu ima ljubavnika, nema ambicija), radnja se odvija u razmaku od četiri godine

- Čehov ovdje ukida dramsku napetost i uvodi liričnost i emocionalnost
- nema tradicionalne kompozicije – ukida prave zaplete i hijerarhiju likova
- veliku važnost ima glazba, stanke, zvučni efekti
- simbolika (Moskva – smisao boljeg života; to je ujedno i lajtmotiv)

MODERNA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

- traje od početka posljednjeg desetljeća 19.st. do polovice drugog desetljeća 20. st.
- 1892. god. (Matoš objavio pripovijtku *Moć savjesti*), traje do 1914. kada umire A. G. Matoš, izlazi zbornik *Hrvatska mlada lirika* ili do 1916. kada se javlja nova generacija pisaca
- **značajke**- suprotstavljanje tradicije dvije faze: prva 1892. – 1903., druga 1903. – 1914.
- **prva faza** - dominira književna kritika; 1895 g. studenti spalili Mađarsku zastavu, odlaze na studije u Beč i Prag – **bečka skupina** okuplja se oko časopisa *Mladost* i **praška skupina** okuplja se oko časopisa *Hrvatska misao* - pokušaj spajanja tradicionalnih i modernih shvaćanja umjetnosti obračunavanje novog naraštaja s tradicionalističkim shvaćanjima umjetnosti; pokušaj oslobođenja od svih škola i smjerova; traženje i upoznavanje aktualnih događanja na europskoj literarnoj sceni
- **mladi i stari:** osim navedene dvije skupine, može se govoriti i o generacijskima; **mladi** su bečki i praški pisci te pisci koji su u Zagrebu

okupljeni oko Društva hrvatskih književnika osovanog 1900., a zajedničko im je da žele raskinuti s tradicijom i stvarati drukčiju, moderniju književnost; **stari** su su pisci okupljeni oko Matice hrvatske, tj. predstavnici starije generacije pisaca koji zastupaju tradicionalne ideje i viziju književnosti)

- **druga faza**- nastanak vrijednih djela; 1907. Vladimir Vidrić – *Pjesme*; 1911. Ivan Kozarac - roman *Đuka Begović*. Popularizam stihova, impresionizam (u kritici), realizam, naturalizam, simbolizam, pobuna protiv tradicije, opisuju se slike svijeta i života te psiha čovjekove ličnosti; prodire se u ljudsku intimu koja se događa na granici sna i jave, realnog i irealnog

-najzastupljenija je književna kritika

- **najpoznatiji kritičari**: Milivoj Dežman i Branimir Livadić prihvatili su tezu da umjetnost mora biti izraz ljudskog duha; naglašavaju da je osnovna zadaća umjetnosti težnja za dostizanjem neke više ljepote književni časopisi – *Hrvatska misao, Nada* – svoje radove objavljuje Nehajev; *Vijenac* – središnji časopis u kojem svoje prozne i poetske prvijence objavljuju Nazor, Domjanić, Nikolić, a kasnije Begović, Livadić, Bertić i Tucić; *Život* – svoje stihove objavljuje Vidrić najvažniji motivi crtičara iz prve faze moderne su ljubav kao fikcija i erotsko iživljavanje sredina, ambijent i pejzaž okviri su u kojima je čovjek sa svojim psihičkim i biološkim podređenima u središtu piščeve pozornosti proučava se i analizira ljudska individualnost

- motivi – ljubav i smrt – najjasnije se očituju ljudski osjećaji i erotika – snažan motiv kroz cijelo razdoblje moderne, junaci moderne – intelektualci (labilni, senzibilni, gube životnu orijentaciju); slabići, živčano rastrojeni, bez imalo snage da se pokrenu i stvore nešto konstruktivno, stalno gledaju unatrag, skloni maštanju i meditaciji problem – sukob pojedinca s društvom, modernisti žele stvoriti modernog čovjeka koji bi bio svestrano obrazovan i emocionalno obogaćen

- razdoblje moderne je početak uklapanja hrvatske literature u europsku književnost - predstavnici- Janko Leskovar, novela *Misaona vječnost* (1891., glavni lik Đuro Martić kojeg intenzivan unutarnji život i strah od

vječnosti dovode do ludila, zadnja rečenica: *Đuro Martić je poludio.;* u noveli se javljaj modernistički zaokret od opisa vanjske stvarnosti prema unutarnjem opisu lika, fabula nije dominantna, tema je vezana uz duhovno stanje lika; **leskovarci –** junaci okrenuti kontemplaciji, pasivne, nemoćne prirode, žrtve vlastitih fikcija).

- **dijalektalno pjesništvo**- Fran Galović (*Jesenski veter, Crn-bel,* zbirka *Z mojih bregov*), Vladimir Nazor (*Seh duš dan*), Dragutin Domjanić (*Bele rože, Ciklame, krvave ciklame*), A. G. Matoš (*Hrastovački nokturno*)
- Dinko Šimunović - novela *Duga* (obrađuje problem osobne slobode pojedinca)

- **stilski pluralizam:**
  - **impresionizam** (Matoš u pjesmama, crticama, Vidrić, M. Begović, D. Domjanić)
  - **zreli realizam** (V. Novak – *Posljednji Stipančići, Tito Dorčić*)
  - **ekspresionizam** (Fran Galović, J. P. Kamov)
  - **naturalizam** (Josip Kosor, Srđan Tucić)
  - **katolička struja hrvatske moderne** (od 1905. do 1914. izlazi njihov list *Luč*)

ANTUN GUSTAV MATOŠ

-pjesnik, pripovjedač, kritičar i esejist
- živi u Beogradu, Ženevi i Parizu
- simbol hrvatske moderne, središnja književna ličnost. Svojim
- djelom vezan za tradiciju i za smjela nova traženja, umjetnost shvaća kao specifično, autonomno izražavanje ljudskog duha
- pripovijetke: *Iverje* (1899.), *Novo iverje* (1900.), *Umorne priče* (1909.)
- feljtoni, kritike, eseji: *Vidici i putovi*, *Za Kranjčevića*, *Naši ljudi i krajevi*
- pjesme su objavljene posmrtno 1923.
- unutar poezije izražava svoje misli, razmišlja, sukobe sa konkurentnom sredinom (intimne i društvene), izražava svoje intimne preokupacije (sve

ono što ga zaokuplja – ljubav, smrt)

- Matoševa lirika je lirika duše (ljubavne, misaone, domoljubne, pejsažne...)
- značajne pjesme: *Utjeha kose, 1909., Gnijezdo bez sokola;* novela *Camao, Cvijet sa raskršća,* crtica *Kip domovine leta 188**

IVO VOJNOVIĆ

- najznačajniji dramatičar hrvatske moderne
- **autor prve moderne hrvatske drame**: *Ekvinocij*
- u književnost ulazi pripovijetkom *Geranium* (1880.)

DUBROVAČKA TRILOGIJA

- povijesno-simbolička drama od tri jednočinke
- ***Allons enfants*** (prvi stihovi francuske himne *Marseljeze*), ***Suton, Na taraci***
- **modernistička obilježja djela:** u kompoziciji djela, dramaturško vrijeme poklapa se s kronološkim
- snažan utjecaj dubrovačkog jezičnog idioma

DINKO ŠIMUNOVIĆ

- roman: *Tuđinac*
- pripovijetke i novele: *Đerdan, Alkar, Porodica Vinčić, Muljika, Duga, Rudica*
- autobiografski zapisi – Mladi dani, Mladost
- osnovna fabula pripovjedaka govori o pokušaju objektivizacije konkretne sredine
- najčešće teme – ljubav i smrt
- izražajni slikovni motivi, boje svjetlih i tamnih tonova služe za označavanje raspoloženja, unutarnjih stanja junaka

MULJIKA - tema – tragična sudbina mlade djevojke; zaostalost sredine

VLADIMIR VIDRIĆ

- sudjelovao u spaljivanju mađarske zastave 1895.

- svoja raspoloženja i duševna stanja izražava bojom

- iz pozadine sveg doživljavanja izvire bol kao pokretna snaga i zagušljuje sve ostalo

Značajne pjesme:

Dva levita – prolaznost svega; žar pritajene strasti; sladostrasna mekoća i zavodljivost mjesečne noći – snažni i cjeloviti osjećaj života; sjetno raspoloženje (tuga); misao o prolaznosti

Mrtvac – ideja – ljudska prolaznost u vječnost; osjećaj životne radosti i mir zbog povezanosti s prirodom; oblak – simbol goleme sile; život je vječan, sva su njegova očitovanja samo izražaj jedne sile koja se vječno pokreče stvarajući nova lica; smrt – nužna, prirodna, treba je primiti radosno jer ona znači promjenu u egzistenciji – povratak u onaj izvor iz kojeg je život počeo

Dva pejsaža – I. sklad između pjesnika i prirode tj. osjećaj sreće i zanosa, te potpunog unutrašnjeg mira;II. pejzaž (noć puna mjesečine), zanos (nad svim što priroda daje),nesigurnost, uznemirenost i neizvjesnost (jer osjeća zid između sebe i prirode) – odan joj je i ne pomišlja o nikakvoj opasnosti u onome što ne poznaje

Adieu – pjesnikov oproštaj od života i pjesništva; tuga; vjetar, sunce, vino – pjesnikovo životno veselje; silazak stubama – simbol prestanka života; epilog

MILUTIN CIHLAR NEHAJEV - *BIJEG*

- romanopisac, teoretičar hrvatske moderne, esejist, urednik mnogih časopisa (*Lovor, Balkan*) - rođen u Senju (kao i Kranjčević i Vjenceslav Novak)

BIJEG (1909.)

- podnaslov: *Povijest jednog našeg čovjeka*

- **tema:** život nadarenog (ali pasivnog, depresivnog, preosjetljivog) književnika, intelektualca Đure Andrijaševića koji, sukobljavajući se s malograđanskom sredinom, završava tragično

- **roman lika,** po temi je **psihološki,** a ima i obilježja **društvenog** romana (hrvatsko društvo na početku 20. st.)
- **glabni lik:** Đuro Andrijašević koji se ne snalazi u provincijskoj sredini u kojoj živi iradi (Senj), teži životu u velegradu gdje je i stekao obrazovanje (Beč); svoju viziju provincijske sredine daje u mračnoj komediji *Revolucija u Ždrenju* u kojoj se ruga ograničenosti ljudskoga duha; komedija nije polučila željeni uspjeh, a on nije uspio položiti profesorske ispite, nije ustrajao u poslu, pustio je zaručnicu i nije se borio za svoju ljubav, na kraju se odaje alkoholu i psihički slomljen utapa se u moru (lik antijunaka, darovit, obrazovan, ali pasivan)
- vremenski okvir radnje: oko dvije godine, vremenski kontinuitet prekida se iznošenjem prošlih događaja
- **stilske tehnike: defabularizacija** (iznose se problemi psihe)**, retrospekcija, introspekcija, impresionistička tehnika** u slikanju krajolika

IVAN KOZARAC – *ĐUKA BEGOVIĆ*
- književnik iz Vinkovaca
- roman lika (psihološki roman) u kojemu glavni lik Đuka Begović živi bez ikakvih moralnih ograničenja i ne poštujući društvene norme, što ga dovodi do potpunog društvenog i materijalnog sloma
JANKO POLIĆ KAMOV
- pjesnik, pripovjedač, dramski pisac, esejist
- zbirke pjesama: *Psovka, Ištipana hartija, Na rođenoj grudi* (dramatizirana studija)
- knjige feljtona, članaka, novela: *Ćaskanja, Novele i eseji, Sabrana djela*
- pjesnik buntovnik, rušitelj svih mitova i legendi
- *Pjesma nad pjesmama:* pandan biblijskoj istoimenoj pjesmi, no potpuno izvrnuta sadržaja_ pjeva o bludu, nemoralu, nezakonitoj ljubavi, slobodi strasti, hvalospjev preljubu
- pripovijetke: *Brada, Bitanga* (udario temelj suvremenoj književnosti)

MILAN BEGOVIĆ

- značajni dramatičar
- ***Bez trećega:*** komorna psihološka drama u kojoj su glavni likovi Giga i Marko Barić
- ***Pustolov pred vratima:*** avangardna drama koja se odvija u agoniji teško bolesne djevojke koja pred smrt poželi proživjeti život (smrt u liko Neznanca priprećuje Djevojci, Agnezi, predstavu u kojoj ona proživljava život)

PRAVCI U KNJIŽEVNOSTI 20. STOLJEĆA – MODERNA, AVANGARDA

- moderna književnost nije samonikli antitradicionalistički odgovor prvih desetljeća 20. st., već složena, višeznačna kulturna pojava koja uspostavlja različit odnos književne tradicije i svakidašnjeg života
- svojstva – osporavanje postojećih oblika književnog stvaranja, antiesteticizam, depersonalizacija umjetnosti, dehijerarhizacija žanrovskog sustava, stapanje različitih književnih vrsta i uvođenje novih, razbijanje sintakse pjesničkog izraza, prožimanje različitih umjetnosti.
- avangarda: *avant-garde* – prethodnica, čine je avangardni pravci koji čine radikalne promjene u kulturi i umjetnosti
- zajedničko obilježje pravaca: otpor prema tradiciji; sinkretizam umjetnosti (povezivanje glazbe, književnosti, slikarstva, filma), uzajamno pretapanje i izmjena funkcija pojedinih književnih rodova i vrsta (npr. poetizacija proze)

FUTURIZAM – javlja se u **talijanskoj** (Filippo Tommaso Marinetti 1909. "Futuristički Manifest" – korjenita obnova književnosti i umjetnosti) i **ruskoj** književnosti (Vladimir Majakovski – barbarizacija umjetnosti:

uporaba vulgarizma, neologizama, napuštanje smisla, novi tipovi stiha, rime...): veliča pobunu, agresivnost, brzinu, dinamiku

EKSPRESIONIZAM (lat. expressio – izraz, umjetnost kao ekspresija čovjekove nutrine, umjetnost kao krik, vapaj; boja kao boja pjesnikove nutrine, a ne preslika objektivne stvarnosti) – njemačka književnost – vodeći smjer 1910. – 1924.: lirika i drama
- motivi grada, rata, bolesti, raspadanja, straha, pobune
- nadahnuće – od kozmičkog, mističkog do društvenog, političkog
- urbana književna pojava usmjerena protiv knj. oponašanja stvarnosti
- predstavnici – George Heym, Georg Trakl, Gorrfried Benn, Oskar Kokoschka

DADAIZAM – 1916. u Zurichu – širio se Europom; značenje riječi *dada* povezuje se s dječjim tepanjem jer dadaisti, poput djece, ne robuju pravilima i *plaze jezik* dotadašnjim autoritetima
- izazivanje šoka i sablazni razarajući umjetničke oblike glasovnim pjesništvom, a onu stranu razuma, glazbom šumova, montažom otpadaka iz svakidašnjeg života; protiv logike i reda
- Tristan Tzara (manifest), Hugo Ball, Hans Arp

NADREALIZAM – u poslijeratnoj francuskoj književnosti – nastavak dadaističke pobune
- iznalaženje više, skrivene stvarnosti gdje duh funkcionira bez razuma, stanje sna
- automatsko pisanje (diktat misli), slobodno nizanje asocijacija
- zasniva se na učenju psihoanalize Sigmunda Freuda
- Andre Breton (manifest), Louis Argon, Paul Eluard

MODERNO PJESNIŠTVO – slobodan stil, nema zadane pjesničke vrste, sloboda u iznalaženju postupaka, izražavanja; govor ulice ili jezika s onu stranu pameti
- nerazumljiv izraz sveden na zvuk

- lirska potraga za – neposrednim, istinskim životom uz motive grada i mučne ratne stvarnosti; melankolija, umor, troma raspoloženja; složeni simboli, skriveno značenje
- individualni autorski opusi ili važne zbirke – mjerilo vrijednosti
- Jesenjin, Rilke, Lorca, Eliot, Pessoa

Imažinizam (*lat. imago,* slika) – pjesnički pokret temelji se na izravnom prikazivanju *čistih slika* bez opisa
- predstavnici: Ezra Pound (Engleska), Sergej Jesenjin (Rusija)

SERGEJ ALEKSANDROVIČ JESENJIN
- ruski liričar – svježinom i snagom talenta osvaja književne krugove
- vođa ruskih imažinista
- vezani stih
- **jesenjinština:** pesimističan stav prema životu prepoznatljiv u pjesništvu te sklonost boemskom načinu života
- utjecao na hrvatske književnike, osobito na D. Cesarića, D. Tadijanovića
- zbirke pjesama *Ispovijest mangupa, Krčmarska Moskva,* poema *Crni čovjek*
- poznata pjesma *Pismo majci*

FEDERICO GARCIA LORCA
- najveći liričar novije španjolske književnosti
- slikovitost, metaforičnost, ritmičnost; utjecaj španjolske narodne pjesme *cante jondo* i aktualnih pjesničkih strujanja
- osnovna tema: smrt
- osobit utjecaj na Juru Kaštelana i Josipa Pupačića
- zbirke pjesama *Ciganski romancero, Pjesnik u New Yorku*
- poznatije pjesme: *Oproštaj, Konjikova pjesma*

PABLO NERUDA
- hispanoamerički pjesnik rodom iz Čilea

- ljubavne teme, metaforičnost, emocionalnost, motivi iz prirode, melankoličan ton
- dobitnik Nobelove nagrade za književnost 1971. godine
- zbirke pjesama: *Dvadeset ljubavnih pjesama i jedna očajna, Boravak na zemlji, Španjolska u srcu, Sto ljubavnih soneta,* epopeja *Sveopći spjev*
- poznata pjesma: *Ljubavna pjesma* (*Ove noći mogu napisati najtužnije stihove.*)

MODERNA PROZA

MARCEL PROUST
- francuski književnik
- ciklus romana *U potrazi za izgubljenim vremenom* (*Put k Swannu* – prvi dio je *Combray*; *U sjeni procvalih djevojaka, Vojvotkinja de Guermantes; Sodoma i Gomora; Zatočenica; Bjegunica; Pronađeno vrijeme*)
- monološko-asocijativni tip romana (kao i *Povratak Filipa Latinovicza* Miroslava Krleže)

COMBRAY
- **tema**: život francuskog bogatog građanstva i aristokracije početkom XX. stoljeća
- glavni lik: pripovjedač kojega upoznajemo kao mladića koji oživljava uspomene na svoje djetinjstvo koje kao dječak bogate građanske obitelji provodi s obitelji u Combrayu (pravo ime gradića je Illiers)
- **impresionistička tehnika**: osjetilnim dojmovima glavni lik oživljava prošlost (okusom kolača *madelaine* i lipovim čajem npr.)
- odnos prema vremenu: isprepliću se pripovjedačeva prošlost i sadašnjost
- povezanost s filozofijom: filozofija Henryja Bergsona jer obojica vjeruju da same sebe možemo shvatiti intuicijom, procesom koji zahtjeva introspekciju (poniranje u svoju unutrašnjost kako bismo je shvatili)

FRANZ KAFKA

-austrijski pripovjedač rođen u Pragu u ortodoksnoj židovskoj obitelji; pisao na njemačkom
- nesretno djetinjstvo pod autoritetom oca kao pečat na njegovoj osjetljivoj psihi i slabom tjelesnom ustroju, život osamljenika
- najzagonetniji književnik 20. st.
-objavio je nekoliko pripovjedaka, a ostale dao spaliti oporučno
- napisao tri romana: *Proces, Dvorac, Amerika*
- pripovijetka *Preobražaj*
- **elementi ekspresionizma** – osjećaj straha i osamljenosti, pobuna protiv društvenog mehanizma koji ugrožava slobodu pojedinca i zahtjeva slijepo pokoravanje, uporaba groteske
- **elementi nadrealizma** – halucinantne vizije, elementi sna
- **egzistencijalna osamljenost:** aktualna društvena kritika (protiv austrougarske birokracije)
- nemoć u pronalasku mjesta u društvu, nemoć određenja stava prema religiji i svijetu, strah
- **stil**: jasan i jednostavan realizam
- paradoks je obilježje Kafkine proze

PREOBRAŽAJ

- pripovijetka
- **tema** – preobrazba čovjeka Gregora u kukca (u alegorijskom smislu tema djela jest odnos pojedinca i obitelji, tj. odnos pojedinca i društva)
- **kompozicija:** pripovijetka ima tri dijela (u tematskom bismo ih smislu mogli nazvati: preobrazba, ranjavanje i smrt; znakovito je da svaki završava rečenicom koja govori o očevu odnosu prema Gregoru:

I. dio: *Otac je još šapatom zatvorio vrata za njim, a onde je napokon nastala tišina.*

II. dio: *Samo je posljednjim pogledom još vidio kako se širom otvaraju vrata njegove sobe i kako ispred sestre koja viče i juri majka u košulji, jer je sestra bila svukla s nje haljinu da bi joj, dok je ležala u nesvjestici, olakšala disanje, kako majka zatim juri prema ocu dok joj razvezane suknje i podsuknje klize jedna za drugom na pod i kako navaljuje,*

spotičući se o suknje i podsuknje, na oca i grli ga stapajući se s njim u jedno – ali tad je već Gregora izdao vid – i kako moli oca, ruku prekriženih na njegovu potiljku, da poštedi Gregoru život.

III. dio: nakon Gregorove smrti majka i otac su jedinstveni u svom ponosu na kćer, sin im uopće nije u mislima: *Dok su tako razgovarali, gospodin i gospođa Samsa gotovo u isti mah zapaziše, promatrajući svoju sve živahniju kćer, kako se ona u posljednje vrijeme, unatoč svim nevoljama od kojih su joj obrazi problijedili, razvila u lijepu i jedru djevojku.*

- **problem na koji ukazuje djelo:** je li obitelj doista baza ljubavi, međusobnog razumijevanja i podržavanja; pitanje animalnosti Gregora Samse – je li on doista životinja ako osjeća ljepotu umjetnosti (dok je sestra svirala); problem usamljenosti pojedinca, hladnoće i nerazumijevanja obitelji kao mikroslike društva, obitelj ranjava svoga člana psihički i fizički, problem odnosa s ocem
- **estetika šoka**
- **kafkijanska atmosfera: turobna atmosfera u kojoj živi pojedinac, usamjen i ranjen**
- glavni lik preobrazbom dovodi u pomutnju cijelu kuću: majku, oca, sestru Gretu i samoga sebe
- taj događaj predstavlja paradoks na kojemu Kafka gradi priču
- preobrazba je bila bijeg od problema – obiteljskih, društvenih, socijalnih
- Gregor iz perspektive kukca doživljava svijet, muči se postići nešto što je unaprijed nemoguće – svaki njegov pokušaj bilo kakvog rješenja uzaludan je pokušaj osuđen na neuspjeh; na kraju Gregor gubi sva obilježja ljudske ličnosti, polako se smanjuje i ugiba
- njegovi roditelji i sestra zatečeni novom situacijom kada se hranitelj obitelji pretvara u beskorisnu životinju, pate, ali prema Gregoru-kukcu očitavanju karakteristike nehumanih i bespomoćnih ljudi
- Gregor Samsa– trgovački putnik, nezadovoljan poslom; toga kobnog jutra reagira kao čovjek – boji se kašnjenja na posao, razmišlja o tome da mora raditi još pet godina da bi otplatio dugove roditelja, bolove od preobrazbe pripisuje profesionalnoj bolesti

-Gregor želi djelovati, želi ustati iz kreveta i poći na posao, no ne može

- prokurist mu govori da njegovi poslovni rezultati nisu zadovoljavajući i Gregor želi odmah poći na posao – reakcija-strah
-reakcija na Gregorovu pojavu – prokurist bježi natraške kao da vidi sablast; majka pođe prema njemu, ali pada u nesvijest; otac ga gleda vrlo neprijateljski – boje ga se; otac ga divljački tjera u sobu
- Gregor u okusu reagira poput životinje – ne prijaju mu svježa jela
- osjećaj STRAHA kad sestra ulazi u sobu jer se ona jedina brine za njega
- izoliran je u zatočeništvu i osjeća SRAM jer se ne može više brinuti za obitelj (otac je star, trom – majka bolesna, astma – sestra ima 17 god., lijepo se odijeva, dugo spava, svira violinu)
- Gregor djeluje poput kukca – penje se po zidovima, rado visi sa stropa
- na sestrino i majčino djelovanje iznošenja namještaja iz sobe odlučuje DJELOVATI, braniti svoj teritorij upornošću životinje
- otac prema njemu izražava gađenje (gađa ga jabukama); obitelj je dovedena u situaciju djelovanja (otac postaje bankovni podvornik, majka šije fino rublje, a sestra radi kao prodavačica)
- više se sestra ne brine za njega, on prestaje jesti, postaje RAVNODUŠAN prema svemu, sav je prašnjav, na leđima i bokovima nosio je končiće, dlake i ostatke jela
- sluša sestrino sviranje i pita se – je li on životinja kad ga glazba toliko uzbuđuje
- obitelj donosi odluku da ga se oslobodi
- on o njima razmišlja s ganutošću, ljubavlju – uginuo je sasvim mršav, slab
- otac njegovu smrt doživljava kao oslobođenje, olakšanje – obitelj odlazi u šetnju – nova nada njihove budućnosti je Greta koju treba dobro udati

WILLIAM FAULKNER – *KRIK I BIJES*
- američki književnik, dobitnik Nobelove nagrade za književnost 1949.
- roman struje svijesti (uz Joyceovog *Uliksa* i *Gospođu Dalloway* Virginije Woolf)

- naslov se povezuje sa Shakespeareovom dramom *Machbeth – život je bajka koju idiot priča, puna* ***buke*** *i* ***bijesa****, a ne znači ništa.*
- **glavni likovi:** trojica braće iz obitelji Compson (Benjy, Quentin i Jason) imaju svaki svoje poglavlje u kojem prtimo njihov unutarnji monolog (struju svijesti), a četvrti je dio naracija u 3. l. o služavki Dilsey

MODERNA DRAMA

LUIGI PIRANDELLO – ***ŠEST OSOBA TRAŽI AUTORA***
- talijanski dramatičar, prozaist, pjesnik; Nobelova nagrada za književnost, 1934.
- poznata djela: drame *Tako je (ako vam se čini), Henrik IV., Večeras improviziramo,* roman *Pokojni Matija Pascal,* zbirka novela *Novele za godinu dana*
- dramska djela objavljena pod naslovo *Gole maske* (sadrži 43 drame!)
- **tema:** odnos kazališta i stvarnosti (kazališne iluzije) i prave stvarnosti
- **dvije skupine likova:**
I. redatelj, glumci, inspicijent, majstori koji pripremaju Pirandellovu predstavu *Igra uloga*
II. šest lica koja imaju maske (Otac, Majka, Pastorka, Sin, Dječak, Djevojčica, dolazi i vlasnica bordela Madame Pace); dolaze jer traže autora koji bi njihovu dramu postavio na scenu; na kraju redatelj odustaje od postavljanja drame lica na scenu, Djevojčica se utapa, Dječak ubija
- **kompozicija:** drama nije podijeljena u činove, ali je ne možemo nazvati ni jednočinkom (predviđeno je da se predstava prekida dva puta, prvi put kad svi odlaze sa scene jer se prekida proba, a drugi put kad tehničari zabunom spuštaju zastor)
- ***pirandelovski relativizam:*** prepoznaje se u uvjerenju da konačne istine nema jer svatko ima svoju istinu
- **modernost drame:** nema podjele na činove; dupliciranje scenskog prostora (pozornica na pozornici), dupliciranje prostora za gledatelje (u nekim dijelovima predstave glumci koji sudjeluju na probi *Igre uloga* postaju gledatelji prizora koje izvode lica, tako je pozornica i mjesto gdje

se izvodi predstava i gledalište); predstava u predstavi (u okviru Pirandellove predstave izvodi se proba za Pirandellovu *Igru uloga*); ukidanje kazališne iluzije; ispreplitanje tragičnog i komičnog; kaotičnost radnje; misaona usmjerenost, psihološke teme

HRVATSKA KNJIŽEVNOST 1914. – 1929.

- smrću A. G. Matoša 1914. započeo je kraj moderne
- još će sve do kraja 1916. Matoševi sljedbenici (Wiesner, Milović...) nastaviti
modernističku i pejzažnu poeziju, no to će biti i posljednji odbljesci impresionističko-simbolističkog poetskog izraza
- *Hrvatska mlada lirika* je antologija (knjiga u kojoj su objavljenje pjesme više autora) koja se javlja 1914. - pjesme su izabrane po kriteriju da pjesme pjevaju o pejsažu ili ljubavi, a zastupljeno je 20 pjesnika rođenih oko 1890.: Andrić, Čerina, Galović, Gabarić, Ujević...
- svi ti pjesnici imaju jednu zajedničku crtu – ostvaruju kult forme; prevladava lirski pejzaž
- s vremenom se pojavljuje novi književni naraštaj koji će se kritički postaviti tradicionalnom stvaralaštvu – posebno prema moderni; najznačajniji predstavnici su A. B. Šimić, Miroslav Krleža te Ulderiko Donadini

EKSPRESIONIZAM U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI: između 1910. i 1925.
- nastojanje da se izrazi unutrašnjost, vlastita duša; iskrivljena slika stvarnosti, čest motiv preobraženja (Ulderiko Donadini, Antun Branko Šimić, Miroslav Krleža, August Cesarec, Ivo Andrić)

IVO ANDRIĆ

- rođen u Dolcu pokraj Travnika 1892., umro u Beogradu
- 1961. Nobelova nagrada za književnost
- pjesme i pjesnička proza: *Ex ponto, Nemiri*
- novele: *Put Alije Đerzeleza, Priča o vezirovu slonu*
- romani: *Na Drini ćuprija, Travnička kronika, Gospođica, Prokleta avlija*
- eseji: *Goja, Razgovor s Gojom*

ANTUN BRANKO ŠIMIĆ

- pjesnik ekspresionističkih obilježja
- napisao je samo jednu zbirku pjesama – *Preobraženja* 1920.
- obilježio razdoblje ekspresionizma u hrvatskoj književnosti
- negira tradiciju, uključuje estetske kriterije u književnost
- osnovni motivi – smrt, siromaštvo; često uspoređuje tijelo sa smrti, krik
- sažetim izrazom on je u temama ljubavi i smrti pobunio se protiv svega sputanog i nedorečenog u čovjeku (traži od čovjeka slobodu izražavanja)
- bit stiha nije u tome da ima rimu, već stih može biti dobar i bez interpunkcija i rime
- uveo slobodan stih u hrvatsku književnost
- pokrenuo tri književna časopisa: *Vijavica, Juriš, Književnik*
- ciklus *Siromasi* (pjesme objavljivane u periodici)
- esejistički tekstovi: *Namjesto svih programa, O muzici forme, Tehnika pjesme*

Preobraženja

- naslov ukazuje na to da pjesnik preobražava materijalni, vidljivi svijet u svojoj nutrini (*odstvaruje materiju*) i izražava ga u pjesništvu
- prva zbirka slobodnoih stihova u hrvatskoj književnosti
- zbirka ima 48 pjesama
- **tematski krugovi:**
    - kozmički ekspresionizam: kozmičke teme, odnos čovjeka prema životu, vremenu, prolaznosti: *Opomena, Preobraženja*
    - umjetničko stvaranje: *Pjesnici, Moja preobraženja, Mladić, Pjesma iznad zemlje*
    - zavičajne teme: vezane uz Hercegovinu (*Hercegovina*)
    - intimne teme: ljubav, usamljenost
    - smrt (*Smrt i ja*)
    - socijalne teme (ciklus *Siromasi*)
- uloga boja u njegovu pjesništvu: boje ne upotpunjuju vanjsku stvarnost nego emocionalnu obojenost pjesnikove nutrine
- izraz u pjesmama: racionaliziran, oslobođen deskriptivnog

- grafički oblikovane pjesme
- slobodan stih

MIROSLAV KRLEŽA
- najznačajniji hrvatski književnik 20. st.
- svestran – poezija (*Balade Petrice Kerempuha*), novele (*Hrvatski bog Mars*), drama (*Gospoda Glembayevi*), romani (*Povratak Filipa Latinovicza*) te putopisi, polemike, eseji
- 1950. godine imenovan je direktorom Leksikografskog zavoda u Zagrebu na čijem čelu ostaje do smrti
- časopisi koje je pokrenuo: *Plamen, Književna republika, Danas, Pečat, Forum*
- posljednja drama *Aretej*
- novelistika:

HRVATSKI BOG MARS jedno je od najsnažnijih antiratnih djela u europskoj književnosti -Samo sebi svojstvenom snagom zapažanja Krleža u tim novelama stavlja pod povećalo svoga analitičkog zahvata hrvatskog seljaka i intelektualca u uniformi austrougarskog vojnika, prodire duboko u psihologiju svojih likova otkrivajući tragedije pojedinaca i cijelih skupina koje ginu, a da zapravo ne znaju zašto, ni za koga
- poezija: *Pjesme I, II, III, Pan, Tri simfonije, Balade Petrice Kerempuha*
- drame: *Legenda* (1914.), *Saloma, Michelangelo Buonarotti, Gospoda Glembayevi, Vučjak, U agoniji, Leda, Golgota, Kraljevo*
- romani: *Povratak Filipa Latinovicza, Banket u blitvi, Na rubu pameti, Zastave*
- putopisi: *Vražji otok, Izlet u Rusiju, Moj obračun s njima*
- novela: *Baraka Pet Be*

KNJIŽEVNOST 1929. – 1952.

- smirivanje avangardističkih stihova, tj. ekspresionizma, futurizma, nadrealizma i dadaizma

- povratak realističkom konceptu književnosti nije bio uvjetovan isključivo time jer je tom povratku pogodovao i društveni kontekst vremena kao doba brojnih i velikih političkih i gospodarska kriza
- model utilitarnog realizma proizašao je iz pokreta socijalne literature, značajnog za 30-e godine, a koji su vodili lijevo orijentirani intelektualci
- propagirali su ga časopisi *Kritika, Književnik, Literatura, Kultura* i *Izraz* – nema značajnijih ostvarenja
-otpor modelu ulititarnog realizma pružao je i izraziti ljevičar Miroslav Krleža po čijem shvaćanju socijalnu literaturu mogu pisati samo daroviti pisci – početak njegova otpora počinje Predgovorom *Podravskim motivima* Krste Hegedušića (1933.) te se nastavlja brojnim polemikama i člancima u časopisima *Danas* i *Pečat*
- dijalektalno pjesništvo (Balota, I. G. Kovačić, Krleža)

GOSPODA GLEMBAJEVI

- psihološka drama u tri čina (1. čin: nakon obljetnice firme Glembaj; 2. čin: verbalni i fizički okršaj Ignjata i Leonea, Ignjatova smrt; 3. čin: bankrot, baruničina smrt)
- pripada analitičko-realističkim dramama u koje spadaju i *U agoniji* i *Leda*
- **tema:** financijska i moralna propast obitelji Glembay od početka 1. svjetskog rata do potkraj dvadesetih godina
- slika donjogradske patricijske obitelji – uzdizanje iz blata, laži i zločina do svjetlosti, bogatstva = propast
- vrijeme radnje – početak 1. svjetskog rata; radnja se odvija u jednoj noći, između 1 i 5 ujutro (SIMBOLIKA – preko noći su se obogatili i preko noći propali)
1. čin – crveni salon – salon sa portretima (vaga – varalice, uvijek krivo važu; crkva – krvavi
nož, opljačkao svećenika i izgradio crkvu; željeznica – mučitelj, sagradio ju je, ali na tuđoj muci);
2. čin – gostinjska soba – Leonova u kojoj se odvija sukob između Leona i oca;

3. čin – spavaća soba u kojoj je smješten mrtvi Glembay
- sukobi se ne javljaju samo između likova što se na prvi pogled svakom čitatelju čini, nego i u likovima (Leone – bori se protiv glembajevštine u sebi koja na kraju pobjeđuje – postaje ubojica; barunica Castelli – boji se siromaštva; Silberbrandt – želi zadržati svoju poziciju (karijeru); Glembay – čežnja za ljubavi, biti voljen i od žene i od sina; Angelika – borba između realnog i vjerskog – tjelesnog i duhovnog)
- **LEON** – glavni lik, umjetnik intelektualac
- vraća se nakon dugogodišnjeg izbivanja na obljetnicu forme Glembay
- razapet između nagona i razuma (unutarnju napetost uzrokuju dvije žene: barunica Castelli i sestra Angelica)
- umjetnik (nakon očeve smrti on crta očevu posmrtnu masku, uništava je jer je smatra bezvrijednom, nije uspio na odgovarajući način prikazati donju čeljust koja je po njegovu mišljenju materijalizacija glembajevštine)
- napetih živaca
- na kraju postaje ubojica (iako cijelo vrijeme negira da je Glembay jer da je, zapravo bliži majčinoj danijelijevskoj liniji, ubojstvom barunice i sam dokazuje svoju glembajevsku krv)
- odnos s ocem – nerazumijevanje, nedostatak očinske ljubavi, sukob materijalnog (otac) i duhovnog (Leon) shvaćanja, otuđenost – otac i sin su potpuni stranci
- odnos s barunicom – preljubnica, zauzela majčino mjesto (ušla u brak s interesom) – mrzi je, ali ga je smotala među noge (naglašavanje tjelesnosti u njenom liku)
- odnos s društvom – kritičan, ironičan i ciničan, društvo koje kritizira – licemjeri, površni, dvolični i čine sve da bi uspjeli, nemaju pojma o umjetnosti
- **simbolistički elementi:** simbolika ženskih likova (ukazuju na unutarnju Leonovu podvojenost)
- **naturalistički elementi:** biološka motiviranost likova
- **realistički elementi:** Leonova izjava o barunici i Silberbrandtu kao povod za dramski sukob; dramski sukob između oca i sina u 2. činu;

Ignjatova smrt; financijska propast; baruničina smrt; socijalna pozadina drame je slučaj Rupert-Canjeg

- **govorna karakterizacija likova:** članovi obitelji Glembay govore tzv. agramerski obojenim njemačkim jezikom za koji sam Krleža kaže da je čista *literarna fikcija*

POVRATAK FILIPA LATINOVICZA

- **prvi hrvatski moderni roman** – po strukturi vrlo složen, bez klasične, standardne kompozicije i razgranate fabule, višeslojevit u svojoj sadržajnoj i misaonoj strukturi – monološko-asocijativni roman
- **tema:** slika dezintegriranoga hrvatskoga intelektualca
- **mjesto i vrijeme radnje:** Zagreb, Kostanjevec, 20-e, 30-e godine 20. st.
- roman o jednom povratku, o vraćanju u zavičaj glavnog junaka Filipa nakon dugogodišnjeg izbivanja, ali istodobno i povratak u vlastito djetinjstvo, pokušaj da se dobije odgovor na cijeli niz intimnih, egzistencijalnih pitanja koja muče glavnoga junaka – Proustovska tema (sam njegov povratak je potraga za istinom, vlastitim identitetom i pripadnošću)
- **Filip Latinovicz**
- slikar: Filip gleda na stvarnost slikarski, razmišlja kako bi naslikao motive koji ga zaokupljaju; specifičnost je njegova doživljaja ta da ističe detalje, npr. ljude s njihovim trulim zubima i krvavim crijevima) i da mu se čini kao da se cjelokupna stvarnost raspada na detalje, a da nema neke poveznice koja bi sve te detalje držala na okupu; svoj odnos prema majci izražava njezinim portretom, on poput svakog ekspresionističkog slikara ne preslikava vanjsku stvarnost, nego svoje viđenje majke – njezine neprirodnosti, karikaturalnosti, bezosjećajnosti i hladnoće; majka nije mogla vjerovati da sin tako može vidjeti svoju majku
- introventiran: zagledan u svoju nutrinu, prebire po uspomenama i iznosi vlastita razmišljanja o životu
- prisjeća se djetinjstva: oživljava emocionalno bitne događaje iz vlastitog djetinjstva jer još uvijek traga za vlastitim identitetom

- neurastenik: već na početku saznajemo da je Filip emocionalno rastrojen, napetih živaca i da to stanje traje dugo, posljedica toga je gubitak kolorističkog doživljaja stvarnosti (sve mu je sivo)
- nihilist
- senzibilna ličnost zaokupljena pitanjem vlastitog identiteta
- psihički je rastrojen i melankoličan lik (ne zna tko mu je otac, gdje pripada niti tko je on sam)
- srami se što je dio snobovskog društva te osjeća osamljenost i otuđenost jer se ne uklapa u takav svijet lopova, sumnji i nepovjerenja
- dijete je bluda i grijeha
- glasine i tajne o ocu zatrovale su cijelo njegovo djetinjstvo
- album se javlja kao simbol – odgovor na pitanje tko mu je otac
- asocijativna tehnika
- **Regina** – hladna prema Filipu; dobro se oblači i šminka (nosi masku) kako bi se uzdigla od
ostalih i na neki način zataškala svoju bludnost; koristi Filipa da se uzdigne u društvu (ističe da je inteligentan i pametan umjetnik); odnos između Regine i Filipa je hladan, otuđen, bez uzajamnih osjećaja i povezanosti
- **Babočka** – podrijetlo „Mađara, Švaba, Međimuraca...“, plemkinja (socijalni status); naglašena njezina erotska privlačnost, a njezin utjecaj u Filipu budi potrebu za slikarstvom; oduševljava ga njena tjelesnost; loš odnos prema muževima (hladna); ima povjerenja u Filipa; pomanjkanje naobrazbe; bludnica
- razbijanje vremena i prostora
- prodiranje u psihologiju likova
- monolog kojim se prikazuje Filipov unutarnji svijet te njegovo djelovanje u društvenoj okolini
- Filipov doživljaj svijeta, ljudi – kritizira postojeću vlast; svijetom vladaju lopovi, sumnja i
nepovjerenje; čovjek živi u svojem svijetu; pesimističan stav prema svijetu i ljudima; ističe

osamljenost, ne uklapa se u taj svijet; Krleža povezuje čovjeka sa životinjom; Filip je otuđen
- **Kyriales** – antiteza Filipu; on teži realnom svijetu i smatra da se realnost ne može naći u
umjetnosti; Bobočkin ljubavnik; smatra da se u 100 godina umjetnosti pojavi jedan pravi umjetnik koji doista vrijedi, a nitko ga ne primjećuje
- **Baločanski** – Bobočkin ljubavnik; ostavlja cijeli svoj život da bi bio s Bobočkom, a ona ga
ostavlja; on oboli, a ona mu se smili i počinje se brinuti za njega; psihotičan – ne podnosi Bobočkine nevjere i u napadu bijesa pregrizao joj je grkljan; predstavlja žrtvu Bobočkine fatalnosti
- **stilske osobitosti romana:**
- defabularizacija (fabula nije primarna, prevladavaju unutarnji monolozi i asocijacije, esejistički dijelovi)
- retrospekcija (u prvom dijelu romana kada se Filip u mislima vraća u prošlost)
- slobodni neupravni govor
- simultani tijek pripovijedanja
- simbolika

MATE BALOTA (pravog imena Mijo Mirković)
- pisao čakavskim narječjem
- lirski protagonisti: istarski težaci, pastiri, mornari, drvari...
- pjesme *Dragi kamen,* roman *Tijesna zemlja,* kronika *Puna je Pula*

TIN UJEVIĆ
- pjesnik i kritičar
- rođen u Vrgorcu
- zbirke pjesama: *Lelek sebra, Kolajna, Auto na korzu, Ojađeno zvono, Žedan kamen na studencu*
- eseji: *Ljudi za vratima gostionice* i *Skalpel kaosa*
Oproštaj – jedna od prvih značajnijih njegovih pjesama, pisana čakavštinom i pravoslovom 16. st.

- pjesme *Naše vile, Svakidašnja jadikovka, Visoki jablani, Pobratimstvo lica u svemiru*

DOBRIŠA CESARIĆ

- hrvatski pjesnik, prevoditelj, esejist i urednik iz 20. st.
- prvu njegovu zbirku *Lirika* nagradila je tadašnja JAZU kao najbolju pjesničku knjigu godine
- prevodio je najviše djela ruskih i njemačkih pjesnika; napisao je nekoliko autobiografskih eseja
- **zbirke pjesama** – *Lirika, Spašena svjetla, Slap, Svjetla za daljinom, Moj prijatelju, Voćka poslije kiše*
- njegov iskaz utemeljen je na odabiru neistrošenih riječi, na muzici njegova stiha i ritma, na
gradnji klasičnih strofa, piše jednostavnim izrazom koji je rezultat lirske spontanosti
- pjesnik grada, njegovih urbanih pejzaža i ozračja, pjesnik ljubavi i odanosti životu, pjesnik
vedrine – pisao je također i o socijalnoj bijedi koju je iznio najživljim slikama i dubokim
osobnim suosjećanjem
- poznatije pjesme: *Povratak, Oblak, Balada iz predgrađa*

DRAGUTIN TADIJANOVIĆ

-hrvatskih pjesnik, prevoditelj, antologičar, urednik
- jedan od osnivača Instituta za književnost JAZU, čiji je upravitelj bio do 1973.
- redoviti je član HAZU, a bio je i predsjednik *Društva hrvatskih književnika*
- njegove su pjesme i zbirke pjesama prevedene na više stranih jezika
- zbirke pjesama – *Sunce nad oranicama, Tuga zemlje, Srebrne svirale, Prijateljstvo riječi, Pepeo srca, San, Prsten, Moje djetinjsvo, Kruh*

svagdanji...
- uspio je suvremenim lirskim govorom iznijeti obične stvari i emocije tako kao što su kadra samo djeca, a istodobno tako rafinirano kako to nitko nije izrazio
- napisao je originalni ciklus *Dani djetinjstva*
- značajne pjesme: *Večer nad gradom, Prsten, Dugo u noć, u zimsku bijelu noć*

IVAN GORAN KOVAČIĆ

- zbirka pjesama *Ognji i rože* (pisana kajkavskim narječjem), poema *Jama* (u 394 stiha opisana patnja čovjeka koja vodi u smrt), novele *Dani gnjeva*

HERMAN HESSE

- njemački pripovjedač i romanopisac
- *Siddharta, Stepski vuk, Narcis i Zlatousti, Igra staklenim perlama* (Nobelova nagrada 1946.), *Putovanje na istok,* putopisne slike *Iu Indije*
- pisao pod utjecajem Goethea (Goethe se javlja kao lik u *Stepskom vuku* i *Igri staklenim perlama*); inspiriran Istokom

BERTOLT BRECHT

- svoj teatar naziva epskim – prekida svjesno s načelima klasične dramaturgije; niže slike i prizore prekidajući radnju *točkama* i *songovima* koji imaju ulogu nekog komentara
- inzistira na publici, daje veliku važnost – gledatelj epskog teatra mora se začuditi, biti potresen, iznenađen

Majka Courage i njezina djeca

- drama kojom se od gledatelja traži da zauzme stav prema ratu i prema stavu malog čovjeka da se ratom može okoristiti, tj. profitirati od rata
- radnja uoči II. svjetskog rata
- glumac se ne uživljava u ulogu koju tumači, on postaje tumač lika
- *V-efekt* (efekt začudnosti) – znači razbijanje prepreka između publike i glumaca, kao i ideje da prvi moraju biti pasivni, a drugi aktivni

JEAN-PAUL SARTRE

- francuski književnik i filozof, vođa francuske egzistencijalističke škole
- 1964. dodijeljena mu je Nobelova nagrada, no on ju je odbio
- zaokupljen problemima ljudske egzistencije
- glavni predstavnik **ateističkog egzistencijalizma** (čovjek samo svojim djelima i promišljanjima može odrediti svoju sudbinu koju najprije gradi u samome sebi)

MUČNINA

- kraći roman (filozofski roman) u obliku intimnoga dnevnika Antoinea Roquentina koji se nakon dugih putovanja svijetom nastanio u jednom lučkom gradu, gdje u knjižnici već godinama skuplja povijesnu građu za svoju knjigu o markizu Rollebonu. Dnevnik obuhvaća posljednja tri tjedna boravka u tom gradu, počinju mu se događati čudne stvari, zahvaća ga neobična tjeskoba, dijelovi tijela i stvari oko njega počinju živjeti nekim samostalnim životom, gubi psihičku i fizičku ravnotežu i odlučuje napustiti rad na knjizi i djevojku Amy te otići u Pariz naći spas od mučnine...

ALBERT CAMUS – *STRANAC*

- francuski pripovjedač, romanopisac i esejist – predstavnik egzistencijalizma u književnosti
- dobitnik je Nobelove nagrade 1957. god.
- sudjelovao je u pokretu otpora i radio je kao novinar, ali se poslije rata posvećuje samo književnom radu
- bio je duhovni vođa poslijeratne generacije europskih intelektualaca
- dvije faze stvaralaštva:

1. **FAZA APSURDA** – izražava doživljaj života kao niza apsurdnih situacija i bespomoćnost čovjeka u svijetu apsurda; u tu fazu ulaze roman *Stranac* i esej *Mit o Sizifu* –objašnjava svoju teoriju apsurda
2. **FAZA POBUNE ILI REVOLTA** – Camus nadvlada apsurd i izlaz nalazi u pobuni protiv
apsurda (besmislenosti života) i u solidarnosti; djela – roman *Kuga* i esej

Pobunjeni čovjek –
gdje objašnjava pobunu
- zbirke pripovjedaka – *Prognanstvo i kraljevstv*o, romani – *Sretna smrt, Stranac, Kuga, Pad*, drame – *Kaligula, Pravednici*, eseji – filozofski, književni i politički

STRANAC

- napisan 1942. – u vrijeme rata – neki Camusovu filozofiju objašnjavaju društveno-povijesnim okvirom jer rat nije ništa drugo nego apsurd, besmislenost (život u ratu gubi svaki smisao)
- roman lika
- *Stranac* je verzija Camusovog prvog romana *Sretna smrt*, koji nije za života objavljen, nego tek posmrtno, a na njemu je otvoren problem apsurda
- radnju je Camus smjestio u Alžir
- roman je pisan u 1. licu i ima elemente romana toka svijesti
- podijeljen je u dva dijela –

1. započinje majčinom smrću, a završava ubojstvom
2. pratimo život glavnog junaka u zatvoru, suđenje, presudu i roman završava njegovom smrću – zaokruženost kompozicije

-**Mersault** – glavni junak, lik otuđenog čovjeka; činovnik kji živi jednoličnim ispraznim životom, životom u kojemu nema značajnih događaja
- prema svemu se odnosi ravnodušno
- odnos prema majci – bezosjećajan, ravnodušan, neprimjereno se ponašana njezinom sprovodu
- odnos prema ljubavnici – bez emocija, veže ga samo tjelesna ljubav
- odnos prema poslu – nema ambicija, ne želi napredovati, iako ima šansu
-presudan događaj – ubojstvo Arapina koje čini bez razloga
- njegove su emocije uvijek u drugom planu; u prvom planu su njegove tjelesne potrebe; osjećaj tjelesne nelagode neprestano ga prati i njime on obrazlaže svoje postupke
- u zatvoru se ne osjeća krivim, ne kaje se i ne vjeruje u Boga, priželjkuje svoju smrt – jer je ona spas od apsurda i besmislenosti života

- sretan odlazi u smrt – svjestan da život nema smisla i da je svejedno umre li sad ili za 20 godina
- Mersault je stranac jer nije prihvatio društvene norme
- Mersault je na neki način sretan (Camus to objašnjava kao slučaj Sizifa): prezire ono što mu se dogodilo, ali prihvaća to kao vlastitu sudbinu, ne opire se smrti, veseli joj se jer je smrt jedina izvijesnost u ljudskom životu
- **ideja:** čovjek je stranac u svijetu u kojemu živi, želi objasniti taj svijet, no svijet se opire ljudskim objašnjenjima i racionaliziranju; iz tog nastojanja rađa se apsurd, zato ne postoji nada i izvjesna je samo smrt (besmisleno je opirati joj se jer je ona jedina izvjesnost u ljudskom životu)
- **nema psihološke karakterizacije lika**, Camus u karakterizaciji koristi **tehniku redukcije**, psihički život svodi se na iznošenje osjetilnih dojmova, a te dojmove ne komentira, ne osmišljava, jedino ih registrira, zato pratimo samo njegovu sadašnjost, u romanu **nema ni filozofskih digresija** kojima bi Camus pokušavao objasniti **filozofiju apsurda**

EUGENE IONESCO

- francuski dramatičar rumunjskog podrijetla
- Ionescov **teatar apsurda:** scene pune apsurdnih, nelogičnih situacija u kojima se ništa ne događa, a život je prikazan kao besmisleno ponavljanje automatiziranih navika; govor prestao biti sredstvom međusobnog razumijevanja i sveo se na niz konvencionalnih fraza, klišeja

Ćelava pjevačica

- antikomad
- dramska lica su bračni parovi, gospodin i gospođa Smith, gospodin i gospođa Martin te služavka i vatrogasac; govore besmislene riječi, fraze, dijalog im je nelogičan

Stolice

- tragična farsa
- likovi su Stari i Stara, njihov je identitet povezan s njihovim godinama (95 i 90 godina), imenom (Stara se zove Semiramida) te mjestom življenja (svjetionik u kojemu trebaju primiti svoje goste), veći dio gostiju je nevidljiv; govornik kojeg oni očekuju i koji je trebao prenijeti njihovu

poruku svijetu je gluhonijem; prikazana nemogućnost komunikacije među ljudima
- Ionescovi su likovi tipovi (bračni parovi, služavke...) koji ponavljaju svoje dijaloge, radnje, misli, proturječnim sjećanjima govore o prošlosti

SAMUEL BECKETT
- dramatičar i romanopisac irskog podrijetla, od 1938. živi u Pariz
- zaokupljen problemom ljudske egzistencije i otuženosti modernog života, u svim djelima daje posve pesimističnu viziju svijeta
- da bi prikazao apsurdnost života i čovjekovu bespomoćnost, napušta tradicionalnu romanesknu fabulu i uobičajeni dramski zaplet te ih zamjenjuje nizom scena koje se ponavljaju s malim varijantama, a likove svodi na groteskne i stravične marionete (kljasti, nijemi, slijepi, gluhi itd.) koje se pomiču po nekom besmislenom ritmu unutar svojeg ograničenog životnog kruga (ulica, raskrižje, soba) ili su čak i u tom kretanju onemogućeni (smještene u kante za smeće ili zatrpane u pijesku)
- izraz: besmislena ponavljanja više-manje istih dijaloga ili dugi unutarnji monolozi u kojima je jezik oslobođen uobičajene gramatičke strukture
- djela: romani *Murphy, Molloy, Malone umire*, drame *U očekivanju Godota, Svršetak igre*
- dobitnik je Nobelove nagrade za književnost 1969.

U OČEKIVANJU GODOTA
- drama ili **antidrama** u dva čina (drugi je čin varijacija prvog) u kojima se zapravo ništa ne događa – na skučenom prostoru pustog raskrižja sa stablom u sredini kreću se dva para likova: Vladimir i Estragon (nerazdruživi prijatelji) i klaunovi Pozzo i Lucky (gospodar i sluga); Pozzo je agresivan prema Luckyju, dolazi Dječak koji govori da Godot neće doći danas, nego sutra; u drugom činu situacija se ponavlja s tim da je jutro, a ne večer kao u prethodnom činu, stablo kraj kojeg čekaju je prolistalo, Pozzo je slijep, Lucky je nijem, dolazi Dječak s istom viješću kao u prethodnom činu – kružna struktura drame

- **tema:** dvojica skitnica, Vladimir i Estragon, čekaju Godota (u alegorijskom smislu tema je apsurdnost, tj. besmisao življenja)
- dramska vrsta: **tragična farsa** (spoj tragičnog i komičnog)
- iako prividno djeluje kao lakrdija, komad je zapravo svojevrsna parodija ljudskog života, koji čovjek provodi u stalnom iščekivanju spasa i odgovora na *vječna pitanja* koja ne dolaze, kao što ne dolazi ni očekivani Godot
- kritika ljudske egzistencije i otuđenosti modernog života
- pesimistična vizija života
- drvo je simbol života, a raskršće simbol životnih putova
- dramsko vrijeme: prazna svakidašnjica
- **dramski prostor:** ogoljen, prazan, jedina je promjena listanje stabla

ERNEST HEMINGWAY
- američki pripovjedač
- bavio se novinarstvom
- dobitnik Nobelove nagrade za književnost 1954.
- romani: *Starac i more, Zbogom, oružje, Imati i nemati, Kome zvono zvoni, Sunce se ponovo rađa, Smrt popodne*

MEŠA SELIMOVIĆ
- rođen u Tuzli; sva djela napisao na tlu BiH
- romani: *Tišine, Derviš i smrt, Tvrđava, Kurg, Ostrvo*
- povijesni roman sa suvremenom tematikom (povijesni događaji poslužili mu da progovori o suvremenima) – *Derviš i smrt*

DRUGA MODERNA (1952. – 1969.)
KRUGOVAŠI (1952. – 1960.)
- u kratkom vremenu doveli su do pravog preporoda u hrvatskoj knjiž.
- naraštaj mladih oko svog literarnog glasila, časopisa *Krugovi* (1952.)
- zastupaju prvi osviješten literarni program u poslijeratnoj hrvatskoj književnosti

- afirmiraju duh tolerancije, prava na razliku i na vlastiti izraz; književnost postaje prostorom traženja, kreacije, eksperimenata
- otvoreno nezadovoljstvo prema svakoj ideološkoj prisili, uniformiranom mišljenju
- zaokret prama svijetu i razbijanje kulturne izolacije
- prevode se Lorca, Eliot, Woolf i dr.
- pjesništvo
- širenje tematskih prostora
- **značajke pjesništva:** pjesnički se govor otvara svakodnevici, običnim problemima, prividno beznačajnim zbivanjima; u poeziju prodire kolokvijalni jezik, govor ulice: glavnina pjesnika izražava se idiomom svoga kraja, urbanim žargonom i govorom društvenih grupa; metaforika i simbolika se intelektualiziraju, dok je emocionalnost kontrolirana
-dva značajna pjesnika: Slavko Mihalić i Ivan Slaming
-tematski prostor: velikim dijelom ratna problematika, ali i urbana problematika; središte interesa pomiče se na osamljenog pojedinca, najčešće intelektualca, na njegove etičke dileme, sumnje, komplekse i misaone preokupacije
-zastupljena je i proza s moralnom tematikom

RAZLOGOVCI (1961. – 1969.)
- časopis *Razlog* (1961.) oko kojeg su se okupljali drugi poslijeratni naraštaj hrvatskih pisaca
- pjesništvo naglašene intelektualizacije pjesništva te podređivanja pjesničke riječi filozofskim, teorijskim i idejnim koncepcijama; razlogovci se gotovo sasvim okreću tzv. **pojmovnom pjesništvu** stavljajući često znak jednakosti između književnosti i filozofije
- **značajke pjesništva** – naglašena intelektualna spoznaja i njoj se podređuju svi elementi strukture (metafora, ritam, glasovne figure); stihovi su u funkciji iskaza, nemelodiozno i neritmičko nizanje izjavnih formulacija
- tematika: od problematizacije egzistencijalnih i etičkih situacija, paradoksalnosti svijeta, rasapa stvarnosti, iskustva beznađa i praznine pa

do okrenutosti vanjskim životnim manifestacijama, predmetnosti, povijesnoj zbilji i urbanom životu

-proza - skromno zastupljena, ali visokih estetskih dometa (zaokupljenost psihologijom suvremenog čovjeka (najčešće intelektualca) njegovim etičkim problemima te problemima suvremene civilizacije (npr. život u gradu, osamljenost, otuđenost)

- **proza u trapericama**: poticaj je došao iz američke književnosti; pripovijedanje u *jeans prozi* je komunikativno, neusiljeno, lišeno svakog intelektualizma, ali ipak se uspijeva progovoriti o ozbiljnim problemima gradske mladeži

-drama – u znaku je kritike kulta ličnosti, propitivanja, problema vlasti, odnosa između pojedinaca i dogme

PETAR ŠEGEDIN

- novelist, romanopisac
- romani *Djeca božja, Osamljenici, Vjetar,* zbirke pripovijedaka i novela *Mrtvo more, Na istom putu, Sveti vrag, Tišina...*

VLADAN DESNICA

- književnik iz Zadra
- romani *Zimsko ljetovanje, Proljeća Ivana Galeba*

RANKO MARINKOVIĆ

- novelist, romanopisac, dramatičar, esejist
- zbirke novela *Ruke, Proze,* romani *Kiklop, Zajednička kupka, Never more,* drame *Glorija, Pustinja, Politeo,* eseji *Geste i grimase, Nevesele oči klauna*

RUKE

- u izdanju iz 1953. novele: *Cvrčci i bubnjevi, Mrtve duše, U znaku vage, Karneval,* a od 1962. *Suknja, Prah, Anđeo, Koštane zvijezde, Benito von Reltih, Ruke, Zagrljaj*

Prah

- naslov: ironijski i alegorijski ukazuje na rušenje iluzija o ljubavi i sreći i njihovu pretvaranju u zemaljski prah
- **psihološka novela**
- vrijeme radnje: poslije 2. svjetskog rata
- **mjesto radnje:** Vis, Split
- tema: neuzvraćena ljubav koja rađa želju za osvetom
- u noveli pratimo ljubavni trokut: Tonkova ljubav Ana zaljubila se u geometra i nako rata se udala za njega. Tonko živi na otoku (vjerojatno Visu) usamljen s uspomenama na Anu. Nakon 11 godina dobiva Anino pismo da bude kum njezinu dječaku jer ga želi tajno krstiti (muž joj to ne dopušta zbog komunističkih uvjerenja). Tonko pristaje i odluči joj se osvetiti tako što u djetetov poklon upakira bombu. Noć u Aninoj kući je jako teška za Tonka, muče ga misli o poršlosti, osveti, usamljenosti, sviješću o bezizlaznoj situaciji pa se pokuša ubiti vješanjem. Traka mu puca i pada na pod, dotrče Ana i muž, Ana u mraku i ne zapaža da je on gol (nije htio biti u geometrovu ogrtaču). Geometar shvati što je htio, no Tonko mu kaže da je to bila šala, geometar ga kao dijete odnosi u krevet.
- **modernost:** defabularizacija, unutarnji monolog, simbolika (npr. ključ – Tonko skuplja stare ključeve, geometar u tome prepoznaje instinkt vlasništva propale klase), alegoričnost (bomba kao alegorija rušenja iluzija o sreći i ljubavi), groteska, ironija, intertekstualnost (relacija prema *Tristanu i Izoldi*)

Anđeo
- naslov povezan s nadgrobnim kipovima klesarskog majstora Alberta Kneza od kojih je velik dio bio rađen prema licu njegova pomoćnika Lojza
- **tema:** smrt klesarskog majstora Alberta Kneza, odnos života i smrti Umirući majstor Albert Knez otkriva u svojim posljednjim trenutcima da ga žena vara s mladim pomoćnikom Lojzom – čovjekom koji mu je bio model za nadgrobne kipove anđela. U posljednjim trenutcima majstor se uzdiže nad sredinu u kojoj živi, osjeća se pravim umjetnikom koji stvara umjetnička djela, ali pogled na preljubnike vraća ga u realnost. On shvaća da nema tog anđela koji će sačuvati čovjeka od života, strasti, iluzija,

izmjene patnje i sreće. On žali Fridu zbog pohote i nemorala, osjeća čak sažaljenje prema ovozemaljskoj prljavštini kojoj on gotovo više i ne pripada. On ukleše datum na svog nadgrobnog anđela i umire – završava borba i on se predaje nekom drugom, onozemaljskom anđelu.
- **alegorijsko značenje:** nema anđela koji čuva život od ljudskih strasti i iluzija od njega samog
- **stilske osobitosti:** postoji fabula, ali je potisnuta u drugi plan zbog unutarnjih monologa i opisa majstorovih razmišljanja i asocijacija; retrospekcijom saznajemo za neke događaje, ironija, simbolika (kip anđela koji treba prevladati prolaznost i ostati trajni spomen na čovjeka postaje trajna opomena čovjeku da se sve može izvrnuti)

Ruke
- **tema:** jedinstvo suprotnosti u čovjeku
likovi: Lijeva i Desna ruka – razbijanjem glavnoga lika ukazuje se na otuđenu, necjelovitu ljudsku ličnost (o Njemu saznajemo da se pokušao ubiti nakon neprospavane i mučne noći i spoznaje da više tako ne može); Lijeva i Desna se svađaju, predbacuju si, da bi sve završilo fizičkim obračunom s Dječakovim ocem; nakon obračuna završavaju u prašini ostavljajući krvave otiske na pločniku, obraz na kraju pljuje u njih perući ih od blata i krvi. Groteskno završno pljuvanje obraza znači čin *pranja prljavštine* iz ljudskoga života općenito. Novela ukazuje na neprekidnu suprotnost: nagonskog, primitivnog i civiliziranog, inteligentnog, nemoć da se što promijeni jer je podvojenost konstantna.
- **simbolika:** preko ruku se ukazuje na podvojenost ljudske prirode (lijeva – nagonsko u čovjeku, a desna – intelekt, civilizaciju)
- **stilske osobitosti:** ironija (već na početku: ruke i njihovo mjesto iznad stražnjice kao mjesto gdje i pripadaju), groteska (završno pljuvanje obraza – pljuvačkom se ne može isprati sva prljavština sukoba, boli, nesreće među ljudima), simbolika (ruke kao dvije krajnosti)

Zagrljaj
- novela posvećena I. G. Kovačiću (tj. *Goranovoj uspomeni*)

- **tema:** književno-umjetničko stvaranje (s naglaskom na odnos književnosti i stvarnosti)
- **kompozicija:** na početku pratimo dijalog između dva *ja:* pisac gleda svoje drugo ja kroz ključanicu, gleda njegovu pripremu za pisanje; to drugo ja na papiru ispisuje rečenicu: *Šjor Keko je sjedio na vratima svog Biroa i gledao na ulicu, krotko kao ovan.* Suočen s mrljom od tinte, tj. prenesno, s mrljom od besmisla koja prijeti cijeloj priči, on izlazi van i opisuje ljude koje susreće; upoznajemo stvarnog šjora Keku – to je šjor Bepo, potom šjor Bernarda, financa, žandara...pratimo *stvarnu* priču kako financ pokušava pregledati sumnjivog seljaka pa žandarovu priču iz svog djetinjstva pa piščevu izmišljenu priču o Đini i njezinu mužu džeparu ispričanu žandaru i na kraju *stvarnu* priču o piščevu grljenju žandara i nemoći žandara da se izvuče iz tog zagrljaja
- **alegoričnost:** problematizira se pisanje, odnos književne zbilje i stvarnosti
- **stilske osobitosti:** ironija, defabularizacija, unutarnji monolog, simbolika, intertekstualnost (aluzije na Plauta, Čehova, Pirandella...)...

SLOBODAN NOVAK

- djela: *Mirisi, zlato i tamjan, Iza lukobrana,* novele *Izgubljeni zavičaj, Tvrdi grad*

JURE KAŠTELAN

- zbirka *Crveni konj* – doživio zapljenu te zbirke, originalne po svojoj buntovnoj tematici i modernom izrazu
- ostale zbirke: *Pijetao na krovu, Biti ili ne, Malo kamena i puno snova, Pjesničkom rukom pisano,* pjesnička proza *Čudo i smrt,* drame *Pijesak i pjena, Prazor*
- poznate pjesme *Konjic bez konjika, Tvrđava koja se ne predaje*

VESNA PARUN

- pjesnikinja, dramska autorica i dječja pjesnikinja
- više tradicionalna nego moderna
- mnoge njezine pjesme su bile prožete emocionalnim tonovima

- nije samo pjesnikinja ljubavi nego je pjesnikinja cijele složenosti ljudskog življenja
- zbirke: *Zore i vihori, Pjesme, Vidrama vjerna, Ropstvo, Ti i nikad, Konjanik, Bila sam dječak, Šum krila, Šum vode,* drame *Marija i mornar, Magareći otok,* dječja poezija *Mačak Džingiskan i Miki Trasi, Mačak na Mjesecu, Karneval u Kukljici...*
- poznatije pjesme: *Ti koja imaš nevinije ruke, Mati čovjekova*

JOSIP PUPAČIĆ
-rođen u Slimenu pokraj Omiša
- život završava u avionskoj nesreći sa čitavom obitelji
- bio je pjesnik, književni kritičar, književni povjesničar i urednik raznih časopisa
- u književnost ulazi 50-ih godina kao pripadnik krugovaša
- zbirke pjesama: *Kiše pjevaju na jablanima, Mladići, Cvijet izvan sebe, Oporuka, Ustoličenje, Moj križ svejedno gori*
- poznatije pjesme: *More, Moj križ svejedno gori*

SLAVKO MIHALIĆ
- zbirke pjesama: *Komorna muzika, Put u nepostojanje, Godišnja doba, Jezero, Posljednja večera, Atlantida, Baršunasta žena...*
- najkarakterističniji pjesnik krugovaša
- pjesme *Majstore, ugasi svijeću, Metamorfoza*

IVAN SLAMNIG
- *poeta ludens – jezične igre, dosjetke, ironijski obrati, iskorištava potencijale jezika, igra se njime, razne dosjetke, otkriće neobičnih rima, jezični hir i paradoks, humoristični obrati*
- zbirke pjesama: *Aleja poslije svečanosti, Odron, Naronska siesta, Limb*
- roman: *Bolja polovica hrabrosti*
- novele, eseji
- pjesme: *Barbara, Ubili su ga ciglama*

ANTUN ŠOLJAN

- roman *Kratki izlet, Luka, Drugi ljudi na Mjesecu*

- poezija: *Na rubu svijeta, Izvan fokusa...*
- rođen u Beogradu, studirao u Zagrebu, krugovaš (uređivao časopis *Krugovi*)

Kratki izlet

- vrsta: egzistencijalni roman (po temi romana o izgubljenoj generaciji u romanu možemo prepoznati elemente proze u trapericama)

- **tema:** tri tematske razine (egzistencijalistička, politička alegorija, roman o izgubljenoj generaciji)
- **stilska obilježja romana:** sadrži elemente tzv. *tvrdo kuhane proze* (direktna i jednostavna, škrta i koncizna, kao i kod Hemingwaya), fantastike, groteske

POSTMODERNIZAM U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI (1970. – 1990.)

- borba za samostalnost, suverenitet i ravnopravnost Hrvatske
- 1971. *Hrvatsko proljeće* – progoni hrvatskih intelektualaca
- zabrana izražavanja osjećaja - 1990. Hrvatska postaje slobodna - obnova hrvatske književnosti
- na tradiciji se gradi i pronalazi novi smisao (avangarda pada u *krizu*), obnavljaju se stari literarni projekti

Poezija

- problematiziranje jezika kao predmeta pjesme – osnovno obilježje
- reciklaža tuđih misli i osjećaja, sve doima već viđenim i napisanim
- u 70-ima pjesnici okupljeni oko časopisa *OFF* zastupaju poetiku semantičkog konkretizma, a zanima ih optičko i akustično djelovanje jezika (*ofovci)*
- 1981. – pjesnici okupljeni oko antologije *Insuale* doživljavaju jezik kao nosioca duhovnosti, kulture i iskustva svijeta
- postmodernistički pjesnici teže jednostavnosti, komunikativnosti i jasnoći izričaja
- jednostavan vokabular i govorni ritam

Roman

- procvat **žanrovske proze**, tj. kriminalističkog, avanturističkog ili horor romana, krajem 70-ih javlja se zaokret prema stvarnoj i iskustvenoj problematici
- tematiziranje dramatičnih iskustava novije povijesti (zaokupljeni egzistencijalnom problematikom)
-tendencija unošenja ženske vizure u literaturu; predočavanje svijeta očima žene i njezinog iskustva; sam čin pisanja dobiva važnu ulogu

Drama

- 1971., *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja* Ive Brešana prekretnica je novog tipa dramskog govora; *posuđivanje* tuđih zapleta
- velik dio dramskog stvaralaštva zasnovan je na životopisima
- književnost u domovinskom ratu – rat je kao neposredno traumatično iskustvo postao važna literarna tema; opsesivna i bolna inspiracija umjetničkom stvaralaštvu
- hrvatska književnost u progonstvu – stvaralaštvo brojnih hrvatskih pisaca koji su nakon II. svjetskog rata zbog političkih razloga bili prisiljeni napustiti domovinu te potražiti spas u inozemstvu je nejednake umjetničke vrijednosti, tj. ne slijedi one stilske pravce koji su se razvijali u hrvatskoj književnosti
- *Hrvatska revija* - žarište literarne aktivnosti Hrvata je u tom časopisu osnovanom 1951. u Buenos Airesu – izlazio punih 40 god. sve do ponovne uspostave samostalne Hrvatske
- nakon uspostave suverene Hrvatske, brojni su se pisci vratili u svoju domovinu, što je označilo kraj podjele književnosti na domovinske i iseljene Hrvate. Od 1990. postoji samo jedna hrvatska književnost

IVO BREŠAN

- rođen 1936. u Vodicama, suvremeni je hrvatski dramatičar i romanopisac
- *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*: **groteskna tragedija** napisana 1965. Postavljena je na scenu, nakon mnogih odbijanja 1971. u zagrebačkom teatru ITD:
  To je originalno djelo koje svjedoči o primitivizmu i gluposti jednog sustava i vremena.

- Komponirano je u 2 dijela i 5 slika, a radnja se zbiva pedesetih god. 20. st. , smještena u Dalmatinskoj zagori, u izmišljenom selu Mrduši Donjoj. Služi se Shakespeareovim predloškom.

PAVAO PAVLIČIĆ – roman *Koraljna vrata* (tema – pronalazak izgubljenih pjevanja Gundulićeva *Osmana* (14. i 15. pjevanje) i ljekovito djelovanje praha pronađenog rukopisa, radnja se odvija na Lastovu)